

MEMORABILIA ZOOLOGICA

Nowa Seria 1, 2016

ZYGMUNT FEDOROWICZ, STANISŁAW FELIKSIAK

150-lecie Gabinetu Zoologicznego
w Warszawie (1818–1968)

Memorabilia Zoologica

Nowa Seria

Redakcja

Piotr Daszkiewicz, Dariusz Iwan (redaktor naczelny), Hubert Kowalski,
Dominika Mierzwa-Szymkowiak, Robert Zaborowski

Rada Redakcyjna

Roland Dobosz, Szymon Konwerski, Daniel Kubisz,
Tomasz Pyrcz, Tomasz Samojlik, Marek Wanat

Dtp

Andrzej Bartha

Okladka

Tomasz Samojlik

Strony internetowe

<http://www.miiz.waw.pl>
<http://kolekcje-miz.ksib.pl>
<http://www.muzeum.uw.edu.pl>
<http://zbiory.uw.edu.pl>
<http://muzeauczelniane.pl>

Wydawca

Muzeum i Instytut Zoologii PAN
ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa
e-mail: darek@miiz.waw.pl

© Copyright by Muzeum i Instytut Zoologii PAN

Warszawa 2016

PL ISSN 0076-6372

ISBN 978-83-88147-17-3

Druk: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna i Reklamowo-Handlowa „ADAM”

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	v
Streszczenie	ix
Abstract	xi

150-lecie Gabinetu Zoologicznego w Warszawie (1818–1968)

<i>Wstęp</i>	1
<i>Utworzenie Gabinetu Zoologicznego</i>	5
<i>Gabinet Zoologiczny w okresie od 1832 do 1862 roku</i>	13
<i>Okres Władysława Taczanowskiego (1862–1891)</i>	17
<i>Okres 1890–1915</i>	25
<i>Gabinet Zoologiczny jako samodzielna jednostka organizacyjna</i>	27
<i>Pożar w Muzeum Zoologicznym w roku 1935</i>	35
<i>Muzeum Zoologiczne w okresie wojny 1939–1945</i>	39
<i>Powojenna odbudowa Muzeum Zoologicznego</i>	45
<i>Państwowe Muzeum Zoologiczne jako część składowa Polskiej Akademii Nauk</i>	51
<i>Sprawa budowy gmachu dla Instytutu Zoologicznego PAN</i>	61
<i>Spis literatury</i>	67
<i>Skorowidz nazwisk</i>	69

Spis załączników	73
Załączniki	75
Spis ilustracji	149
Ilustracje	153

OD REDAKCJI

W 1958 roku ukazał się pierwszy numer *Memorabilia Zoologica* Instytutu Zoologii Polskiej Akademii Nauk. Redaktorami nowego pisma byli Stanisław Feliksiak (1906–1992), Zygmunt Fedorowicz (1889–1973), Gabriel Brzęk (1908–2002), Janina Feliksiakowa (1909–1994), Krystyna Kowalska (1915–1994), Józef Kożuchowski (1886–1968) i Tadeusz Wolski (1890–1959). Pierwszy tom nowego czasopisma poświęconego historii zoologii wypełniła biografia alzackiego uczonego Ludwika Henryka Bojanusa autorstwa Zygmunta Fedorowicza. Nakład wynosił dużo z dzisiejszego punktu widzenia: 1900 egzemplarzy. Przez kolejnych kilkanaście lat pismo wydało szereg ważnych dla historii zoologii publikacji: *Złoty wiek ornitologii polskiej* Gabriela Brzęka (*Memorabilia Zoologica* 3/1959), *Zarys historii zoologii na ziemiach polskich* Józefa Kożuchowskiego (*Memorabilia Zoologica* 11/1963), *Listy do Antoniego Wagi, Konstantego Branickiego i Benedykta Dybowskiego* (korespondencja Władysława Taczanowskiego w opracowaniu Krystyny Kowalskiej, Anny Mikłaczewskiej-Mroczkowskiej i Barbary Zielińskiej: *Memorabilia Zoologica* 12/1964), czy *Z dziejów księgozbioru Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego* (1819–1915) Wiesławy Laszczkowskiej (*Memorabilia Zoologica* 26/1974). Zainteresowanie historią zoologii było na tyle duże, że w 1963 roku w Instytucie Zoologii PAN utworzono Dział Historii Zoologii. Trudno dzisiaj powiedzieć, dlaczego *Memorabilia Zoologica* przestały ukazywać się w ówczesnej postaci w połowie lat siedemdziesiątych. Być może przyczyniła się do tego śmierć Zygmunta Fedorowicza, jednej z najważniejszych postaci historii polskiej zoologii XX wieku oraz niezwykle aktywnego redaktora tego czasopisma począwszy od pierwszego numeru aż do roku 1973. W późniejszym czasie redakcja zmieniła nieco profil wydawniczy *Memorabiliów* skupiając się głównie na opracowaniach faunistycznych, które ukazywały się do 1998 roku.

Po wielu latach, nie czekając na jubileusz 200-lecia Gabinetu Zoologicznego w Warszawie, Redakcja wznawia ogromnie zasłużone dla dziejów zoologii pismo. W Nowej Serii zamierzamy kontynuować politykę wydawniczą pierwszych *Memorabilia Zoologica*, publikując teksty źródłowe i opracowania monograficzne z zakresu historii zoologii. Nowa Seria będzie ukazywała przede wszystkim znaczenie instytucji naukowych dla rozwoju nauk przyrodniczych, sylwetki

badaczy, przyrodników, eksploratorów i kolekcjonerów oraz ich odkrycia i osiągnięcia naukowe. Redakcja ma nadzieję, że przyczyni się w ten sposób do podniesienia rangi badań nad dziejami zoologii i jej dziejów oraz znaczenia historii pokrewnych dyscyplin naukowych w Polsce. Chce przy tym nawiązać do inicjatyw mających na celu wspieranie rozwoju historii nauki. W przeszłości starania podejmowane na rzecz rozwoju historii nauki doprowadziły m.in. do powołania w 1954 roku Zakładu Historii Nauki (obecnie Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN) oraz jednostek zajmujących się historią różnych dyscyplin naukowych w uczelniach wyższych, np. Katedry Historii i Filozofii Medycyny (1920) oraz pracowni historii geografii (1961), przekształconej w Zakład Historii Geografii w Uniwersytecie Jagiellońskim. Wydarzeniom tym towarzyszyły powołania profesorów historii poszczególnych dyscyplin naukowych oraz włączanie zagadnień historii nauki w akademickie programy nauczania. Konieczne są dalsze starania zmierzające do podnoszenia znaczenia historii nauki, chociażby poprzez nadanie jej statusu odrębnej dyscypliny, tak jak cieszy się nim np. historia sztuki. Jednocześnie niezwykle ważne jest wspieranie projektu powstania narodowego muzeum przyrodniczego, w którym mogłyby zostać zdeponowane materiały i eksponaty dokumentujące liczne odkrycia przyrodnicze. Kolekcjom bezcennym z naukowego, kulturowego, pedagogicznego i historycznego punktu widzenia należy nadać status kolekcji narodowych.

Nową Serię *Memorabilia Zoologica* otwiera publikacja pt. *150-lecie Gabinetu Zoologicznego w Warszawie (1818–1968)* autorstwa Zygmunta Fedorowicza i Stanisława Feliksiaka, powstała około 1968/69 roku. Praca poświęcona jest historii Gabinetu Zoologicznego, jednej z najważniejszych przyrodniczych instytucji naukowych dziewiętnastowiecznej Europy. Pomimo znaczącej kolekcji zoologicznej nie doczekała się ona dotąd opracowania monograficznego.

Wydanie tomu zbiega się z obchodami 200-lecia Uniwersytetu Warszawskiego, w którego ramach utworzony został w 1818 roku Gabinet Zoologiczny.

Maszynopis pracy, który zachował się w archiwum Muzeum i Instytutu Zoologii PAN (sygn. 1/648, 5638) nie był dotychczas publikowany. Istnieje jednak przypuszczenie, że był przygotowywany do druku w *Memorabilia Zoologica*. Nie jest to wypadek odosobniony. Opracowanie przygotowywane przez Krystynę Kowalską, liczące około 160 stron pt. *Warszawski Gabinet Zoologiczny (1818–1918)*, również nigdy nie zostało ukończone i opublikowane¹.

Redakcja jest świadoma ograniczeń i braków maszynopisu otwierającego Nową Serię. Sami autorzy w jego wstępie zaznaczyli:

¹ Por. Z. I. Wójcik, „Krystyna Kowalska (1915–1994)” w: *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 40, 4/1995, ss. 87–94.

Nie jest to bynajmniej wyczerpująca monografia [...] dokładne zgromadzenie potrzebnych do tego materiałów wymagałoby bardzo długiej pracy, lecz raczej krótki szkic historyczny, odpowiadający potrzebom chwili bieżącej, oparty na licznych fragmentarycznych przyczynkach rozproszonych po poszczególnych opracowaniach, czasopismach, korespondencji itp., częściowo zaś na dostępnych materiałach archiwalnych. Główne zasoby archiwalne, które powinny by stanowić podstawę historii Muzeum Zoologicznego od początku jego istnienia aż do końca drugiej wojny światowej, albo uległy zniszczeniu, albo są poza granicami Polski. Z konieczności więc w niniejszym opracowaniu oparto się na jedynym dostępnym materiale.

Krytycznego spojrzenia wymagają niektóre z przedstawionych przez autorów interpretacji. Pisząc o swoistego rodzaju izolacji Gabinetu Zoologicznego w pierwszym okresie jego istnienia od środowiska warszawskich zoologów, autorzy nie zauważają, że sytuacja ta wynikała z postawy i działań Feliksa Pawła Jarockiego. Zmiany personalne, które rozpoczęły się w 1855 roku, w sposób znaczący zmieniły tę sytuację. Autorzy opisują ją słowami:

Wstąpienie Taczanowskiego do Gabinetu Zoologicznego stało się początkiem nowej epoki w rozwoju tej instytucji [...]. Nawiązał [...] stopniowo kontakty z przyrodnikami polskimi, pozyskał mecenasów, którzy finansowali podróże eksploratorów dla zdobywania okazów fauny w różnych częściach świata i nadsyłania ich do Gabinetu Warszawskiego. Wkrótce też dzięki współpracy z uczonymi polskimi i zagranicznymi Gabinet stał się wartościową placówką naukowo-badawczą.

Tekst Zygmunta Fedorowicza i Stanisława Feliksiaka został napisany pod koniec lat sześćdziesiątych, w okresie PRL-owskiej cenzury. Przypomnijmy, że komunizm ciężko doświadczył Zygmunta Fedorowicza, który za pełnienie funkcji Delegata Rządu na Okręg Wileński i za udział w akcji „Burza” w Wilnie był prześladowany i spędził dziesięć lat w łagrach na północy Syberii. Zapewne dlatego w tekście można zauważyć „niedomówienia”, m.in. na temat wywiezienia przez Rosjan części warszawskich zbiorów w 1915 roku oraz pracowników i współpracowników Państwowego Muzeum Zoologicznego, którzy utracili życie pod okupacją sowiecką. Opis dotyczący utraty autonomii Państwowego Muzeum Zoologicznego i włączenie instytucji do nowo utworzonej Polskiej Akademii Nauk wydaje się być wyrwany z historycznego kontekstu niszczenia przez komunistów polskich niezależnych instytucji badawczych i sowietyzacji nauki, przeciwko której na łamach paryskiej *Kultury* protestował przebywający wówczas na emigracji w Londynie przedwojenny pracownik Państwowego Muzeum Zoologicznego, Władysław Rydzewski.

Historia warszawskiego Gabinetu Zoologicznego – jak podkreślają sami autorzy – została opracowana przy ograniczonym dostępie do źródeł archiwalnych.

Zachowany maszynopis z pewnością nie stanowił ostatecznej wersji opracowania. W celu zachowania płynności czytania dokonano niewielkich uzupełnień i zmian, które ujęto w nawiasach kwadratowych. Artykuł został przez Redakcję opatrzony przypisami, które uzupełniają oryginalny tekst o informacje nieznanne w czasie jego powstawania. Przypisy wprowadzone do tekstu przez Redakcję są oznaczone numeracją arabską dla odróżnienia od przypisów oryginalnych zaznaczonych bądź numeracją rzymską, bądź znakiem ^x. Numeracja w nawiasach klamrowych odnosi się do stron maszynopisu.

Ustalenie imion niektórych osób wspomnianych w tekście okazało się trudne, ponieważ w materiałach źródłowych często były podawane tylko nazwiska z pominięciem imion lub inicjałów. Zachowano nazwy cytowanych gatunków, przy czym Redakcja zwraca uwagę, że mogły one ulec rewizji i nie utrzymać się w dzisiejszej systematyce. Na końcu dodano załączniki zawierające dokumenty, na które powołują się autorzy, a które zachowały się w Archiwum Muzeum i Instytutu Zoologii PAN, a także ilustracje przyrodników lub nawiązujące do opisywanych wydarzeń.

STRESZCZENIE

150-lecie Gabinetu Zoologicznego w Warszawie (1818–1968)

Niniejsze opracowanie Zygmunta Fedorowicza i Stanisława Feliksiaka zostało przygotowane najprawdopodobniej na przełomie lat 1968/1969, w związku z 150-leciem założenia Gabinetu Zoologicznego przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim. Autorzy przedstawili historię Gabinetu od jego założenia aż po czasy im współczesne.

Rok 1818 zapoczątkował działalność Gabinetu Zoologicznego. W tym roku Komisja Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Królestwa Polskiego zakupiła dla Gabinetu pierwszą kolekcję zoologiczną liczącą ponad 20 tysięcy okazów. Materiały przyrodnicze nabyte od sukcesorów śląskiego barona Sylwiusza Münkwitza stały się w późniejszym czasie załączkiem jednej z największych kolekcji zoologicznych w Europie.

Historia Gabinetu Zoologicznego została podzielona na kilka okresów. Pierwszy przypada na lata 1818–1862, gdy Gabinetem kierował zoolog Feliks Paweł Jarocki (1790–1865). W czasie tym zbiory umieszczone w Pałacu Kazimierzowskim były systematycznie porządkowane i opracowywane. Wybuch powstania listopadowego (1830–1831) spowodował zamknięcie Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Dzięki staraniom Feliksa Pawła Jarockiego Gabinet zachował zbiory w stanie nienaruszonym.

Drugi okres, lata 1862–1890, to działalność Gabinetu Zoologicznego pod kierownictwem ornitologa Władysława Taczanowskiego (1819–1890). Od 1862 roku Gabinet podlegał władzom nowo utworzonej Szkoły Głównej w Warszawie. Siedem lat później Szkoła Główna została zastąpiona przez Cesarski Uniwersytet Warszawski. Pomimo zmian administracyjnych dla Gabinetu był to okres świetności, w którego trakcie uzyskał on rangę placówki naukowej o znaczeniu europejskim. Mecenat rodziny Branickich, zwłaszcza Konstantego (1824–1884) i Aleksandra (1821–1877), zapewnił Gabinetowi materialne środki umożliwiające rozwój kolekcji, finansowanie ekspedycji naukowych prowadzonych m.in. w Afryce, Azji i Ameryce Południowej oraz wydawanie dzieł naukowych. Wielu polskich zesłańców syberyjskich oraz emigrantów stało się korespondentami Gabinetu i darczyńcami zbiorów zoologicznych z całego świata. W tym czasie Władysław Taczanowski zdołał także stworzyć i rozwinąć, drogą korespondencji i wymiany materiałów naukowych, sieć kontaktów z przyrodnikami i instytucjami naukowymi z niemal całej Europy. Ważnym wydarzeniem omawianego okresu było utworzenie w 1887 roku Muzeum Branickich w Warszawie, prywatnej kolekcji zoologicznej, pozostającej w ścisłym związku z Gabinetem.

Trzeci okres historii Gabinetu Zoologicznego przypada na lata 1890–1915. Po śmierci Władysława Taczanowskiego w roku 1890 zarząd Gabinetu przejęli rosyjscy zoology, Mikołaj Nasonow (1855–1939) i Jakub Szczelkancew (?–1930). Gabinet stopniowo był przystosowywany do naukowych i dydaktycznych potrzeb katedr uniwersyteckich. Zbiór powiększono sukcesywnie o nowe nabytki owadów oraz zakup kolekcji rosyjskich ptaków

i gadów. Pierwsza wojna światowa (1914–1918) radykalnie zmieniła istniejący stan rzeczy. Ustąpiły rosyjskie władze uniwersyteckie, a w 1915 roku reaktywowany polski Uniwersytet Warszawski przejął kuratelę nad Gabinetem Zoologicznym.

Rozpoczął się kolejny okres Gabinetu Zoologicznego, trwający do 1939 roku. W 1919 roku Gabinet Zoologiczny został połączony z Muzeum Branickich, tworząc Narodowe Muzeum Przyrodnicze (1919–1921), które zostało następnie przemianowane na Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze – Dział Zoologiczny (1921–1928), a potem na Państwowe Muzeum Zoologiczne (1928–1953). Muzeum ponownie stało się jedną z wiodących instytucji naukowych w Europie. Placówkę charakteryzowały wówczas znaczące zbiory fauny, w tym szczególnie bogate kolekcje neotropikalne i syberyjskie, ambitny program i badania naukowe, organizowanie wypraw badawczych oraz prężna działalność wydawnicza. Pożar w 1935 roku i w konsekwencji utrata znacznej części zbiorów osłabiły w dużym stopniu tę prężnie działającą instytucję. Po pożarze siedzibę Muzeum przeniesiono do budynku mieszczącego się przy ulicy Wilczej 64.

Druga wojna światowa (1939–1945) oraz utrata przez Polskę niepodległości spowodowały wieloletnią przerwę w działalności Państwowego Muzeum Zoologicznego. W wyniku działań wojennych instytucja poniosła jedne z największych strat wśród europejskich instytucji naukowych. Życie straciło wielu pracowników Muzeum. Zniszczeniu lub poważnym uszkodzeniom uległy liczne kolekcje, duża część z nich zaginęła. Utracono zbiory biblioteczne oraz archiwum. Skuteczna akcja ratowania zbiorów zoologicznych podjęta w 1944 roku przez pracowników Muzeum, szczególnie przez Stanisława Feliksiaka, zapowiada nowy okres działalności Muzeum – okres powojennej odbudowy tej instytucji.

Na początku 1945 roku zostały podjęte prace mające na celu odbudowę Państwowego Muzeum Zoologicznego. Z końcem 1945 roku Muzeum mogło podjąć działania na rzecz odzyskiwania ocalałej części zbiorów zoologicznych. Wznowienie działalności Państwowego Muzeum Zoologicznego odbywało się w wyjątkowo trudnej sytuacji politycznej, likwidacji polskich niezależnych instytucji naukowych i ich „przystosowywania” do modelu sowieckiego. W 1953 roku Państwowe Muzeum Zoologiczne straciło swoją naukową autonomię stając się częścią nowo powstałej Polskiej Akademii Nauk. Ze względów cenzuralnych autorzy eufemistycznie określili tę sytuację słowami „Muzeum Zoologiczne przechodzi pod opiekę Polskiej Akademii Nauk i zostaje przemianowane na Instytut Zoologiczny PAN”. Instytut Zoologiczny PAN został utworzony jako samodzielna placówka naukowa nowej Akademii przez połączenie Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie, Muzeum Przyrodniczego w Poznaniu i Muzeum Przyrodniczego w Łodzi.

Autorzy opracowania przedstawili organizację administracyjną (w tym projekty uzyskania nowego budynku dla kolekcji zoologicznych) i program naukowy Instytutu Zoologicznego aż po czasy im współczesne (II poł. XX wieku). Od czasu jej powstania zmieniał się główny cel instytucji. O ile zadaniem Gabinetu Zoologicznego, a następnie Państwowego Muzeum Zoologicznego było pozyskiwanie kolekcji zoologicznych oraz ich opracowywanie, o tyle głównym zadaniem Instytutu Zoologicznego Polskiej Akademii Nauk od początku jego istnienia było prowadzenie badań naukowych.

ABSTRACT

150th Anniversary of the Zoological Cabinet in Warsaw (1818–1968)

This paper was prepared by Zygmunt Fedorowicz and Stanisław Feliksiak, most probably in 1968/1969 to celebrate the 150th anniversary of the establishment of the Zoological Cabinet [Gabinet Zoologiczny] at the Royal University of Warsaw [Królewski Uniwersytet Warszawski]. The authors present the history of the Cabinet from its beginning through modern times. The year 1818 was significant in the Zoological Cabinet's history, for it was then that the Commission of Religion and Public Education of the Kingdom of Poland [Komisja Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Królestwa Polskiego] purchased the first zoological collection of over 20 thousand specimens for the Cabinet. The natural objects bought from the heirs of Sylwiusz Münkwitz, a Silesian baron, would later start one of Europe's biggest zoological collections.

The history of the Zoological Cabinet has been divided into several periods. The first period lasted from 1818 to 1862, when a zoologist Feliks Paweł Jarocki (1790–1865) was the Head of the Cabinet and the collections were located at the Kazimierz Palace [Pałac Kazimierzowski], where they were systematically organized and studied. Due to the outbreak of the November Uprising (1830–1831), the Royal University of Warsaw was closed. However, thanks to Jarocki's efforts, the Cabinet retained the collections.

In the second period, 1862–1890, the Zoological Cabinet was managed by the ornithologist Władysław Taczanowski (1819–1890). From 1862 the Cabinet was subordinate to the authorities of the newly established Main School in Warsaw [Szkoła Główna w Warszawie]. Seven years later, the Main School was replaced by the Imperial University of Warsaw [Cesarski Uniwersytet Warszawski]. Despite the administrative changes the period marked the Cabinet's heyday, during which it gained prestige as a scientific unit of European calibre. The patronage of the Branicki family, especially Konstanty (1824–1884) and Aleksander (1821–1877), ensured financial means for the Cabinet, which allowed for the expansion of the collections, financing of scientific expeditions (e.g. to Africa, Asia, and South America), and publishing of scientific works. Many Polish exiles to Siberia and emigrants became correspondents for the Cabinet and donors of zoological collections from all over the world. During that time Władysław Taczanowski was also able to create and develop through correspondence and exchange of scientific materials a network of connections with natural scientists and scientific institutions from almost all countries of Europe. An important event in this period was the establishment of the Branicki Museum [Muzeum Branickich] in Warsaw in 1887, a private zoological collection that remained closely connected to the Cabinet.

The third period in the history of the Zoological Cabinet went from 1890–1915. After Władysław Taczanowski's death in 1890, Russian zoologists Nikolai Nasonov (1855–1939) and Jakub Shchelkancev (?–1930) took over the management of the Cabinet. The Cabinet

underwent gradual changes and was adjusted to the scientific and didactic needs of the University's chairs. The collections were progressively expanded with new species of insects and a collection of Russian birds and reptiles. World War I (1914–1918) drastically changed the state of affairs. The Russian authorities withdrew and in 1915 the reestablished Polish University of Warsaw took over the management of the Zoological Cabinet.

The next period of the Zoological Cabinet began and lasted until 1939. In 1919 the Cabinet was merged with the Branicki Museum to become the National Museum of Natural History [Narodowe Muzeum Przyrodnicze] (1919–1921), which was renamed the Polish State Museum of Natural History – Zoological Department [Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze – Dział Zoologiczny] (1921–1928), and later the State Zoological Museum [Państwowe Muzeum Zoologiczne] (1928–1953). The Museum once more became one of the leading scientific institutions in Europe. At that time the Museum owned a substantial collection of fauna, including particularly rich Neotropical and Siberian collections, launched an ambitious program and conducted scientific studies, organized scientific expeditions, and was extremely active in publishing. A fire in 1935 and in consequence the loss of a significant part of the collections considerably weakened this flourishing institution. After the fire the Museum was moved to a building located at 64 Wilcza Street.

World War II (1939–1945) and loss of independence by Poland enforced a break in the Museum's activity. Due to military actions the institution suffered one of the biggest losses among European scientific institutions. Many members of the museum staff lost their lives, many collections were destroyed or damaged significantly, and some of the collections went missing. The library collections and the archives were lost too. In 1944 the zoological collections were saved thanks to the efforts of the staff, particularly thanks to Stanisław Feliksiak. This point marks the beginning of a new period of Museum activity, i.e. the period of the institution's post-war reconstruction.

In early 1945 the reconstruction of the State Zoological Museum began. At the end of 1945 the Museum was able to regain the part of the zoological collections that had survived. The resumption of the activities of the Museum were settled within a challenging political situation, including the liquidation of the Polish independent scientific institutions and their adaptation to the Soviet model. In 1953 the museum lost its independence and became a part of the new Polish Academy of Sciences. Because of the communist censorship the authors described this situation with the following understatement: "The Zoological Museum went under the administrative supervision of the Polish Academy of Sciences [PAS] and was renamed the Zoological Institute of the PAS". The Institute was established as an independent scientific unit of the Academy by merging the State Zoological Museum in Warsaw, the Natural History Museum in Poznań [Muzeum Przyrodnicze w Poznaniu] and the Natural History Museum in Łódź [Muzeum Przyrodnicze w Łodzi].

The authors of the paper present the administrative organization (including the projects of obtaining a new building for the zoological collections) and scientific program of the Institute of Zoology of PAS from its beginnings until modern times (2nd half of the 20th century). Since its beginning the main mission of the institution has changed. While the task of the Zoological Cabinet and later the State Zoological Museum was to acquire and study zoological collections, the principal mission of the Institute of Zoology of the Polish Academy of Sciences was scientific research.

ZYGMUNT FEDOROWICZ, STANISŁAW FELIKSIAK

150-lecie Gabinetu Zoologicznego w Warszawie (1818–1968)

opracowanie

Piotr Daszkiewicz, Dariusz Iwan, Hubert Kowalski,
Dominika Mierzwa-Szymkowiak, Robert Zaborowski

150-LECIE GABINETU ZOOLOGICZNEGO W WARSZAWIE (1818–1968)

{1} WSTĘP

Na przełomie roku 1968 i 1969 upływa 150 lat od założenia w Warszawie przy Królewskim Uniwersytecie Gabinetu Zoologicznegoⁱ, który ulegając licznym kolejnym przekształceniom, dotrwał do dnia dzisiejszego p. n. Instytutu Zoologicznego Polskiej Akademii Nauk.

W takim kraju jak Polska, który w ciągu całego wieku XIX i pierwszej połowy wieku XX przeżywał częste polityczne wstrząsy i wielokrotne przemiany strukturalne, nieprzerwane 150-letnie trwanie instytucji poświęconej nauce nie jest wypadkiem pospolitym i nie powinno przejść niepostrzeżenie. Przypomnieniu kolejnych losów i przeobrażeń Gabinetu, ściślej mówiąc Muzeum Zoologicznego w Warszawie, poświęcona jest praca niniejsza. Nie jest to bynajmniej wyczerpująca monografia tego zakładu, gdyż dokładne zgromadzenie potrzebnych do tego materiałów wymagałoby bardzo długiej pracy, lecz raczej krótki szkic historyczny, odpowiadający potrzebom chwili bieżącej, oparty na licznych fragmentarycznych przyczynkach rozproszonych po poszczególnych opracowaniach, czasopismach, korespondencji itp., częściowo zaś na dostępnych materiałach archiwalnych. Główne zasoby archiwalne, które powinny by stanowić podstawę historii Muzeum Zoologicznego od początku jego istnienia aż do końca drugiej wojny światowej, albo uległy zniszczeniu, albo są poza granicami Polski. Z konieczności więc w niniejszym opracowaniu oparto się na jedynym dostępnym materiale.

Dla ułatwienia orientacji w kolejnych losach Muzeum Zoologicznego podajemy na wstępie wykaz ważniejszych etapów w toku istnienia tej instytucji.

1818 – Zakup zbiorów bar[ona] [Sylwiusza] Münkwitza.

1819 – Feliks Paweł Jarocki mianowany początkowo „opiekunem” zbiorów, następnie „profesorem przybranym”, kierownikiem katedry zoologii i „dozorującym” Gabinet Zoologiczny.

ⁱ Gabinet Zoologiczny był jednym z wielu gabinetów naukowych Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Znajdował się w strukturze uczelni w jednej grupie z takimi jednostkami, jak m.in. Gabinet Mineralogiczny, Numizmatyczny, Fizyczny, Odlewów Gipsowych, Farmaceutyczny, Chirurgiczny, Anatomiczny, Modeli i Rysunków Architektonicznych.

- {2}** 1822 – F[eliks] [Paweł] Jarocki mianowany profesorem stałym.
1831 – Zamknięcie Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego.
1832 – utworzenie Dyrekcji Gabinetów Naukowych (zoologicznego, mineralogicznego, fizycznego i Szkoły Sztuk Pięknych).
1832 – nominacja prof. [Feliksa Pawła] Jarockiego na Dyrektora Gabinetów.
1855 – Władysław Taczanowski rozpoczyna pracę w Gabinetzie Zoologicznym w charakterze adiunkta.
1862 – prof. F[eliks] P[aweł] Jarocki przechodzi na emeryturę. Skasowanie Dyrekcji Gabinetów i przejście Gabinetu Zoologicznego pod zarząd Szkoły Głównej. Kustoszem Gabinetu zostaje Władysław Taczanowski.
1867 – zamknięcie Szkoły Głównej. Gabinet Zoologiczny przechodzi pod zarząd rosyjskiego Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego.
1887 – utworzenie Muzeum Branickich we Frascatiⁱⁱ.
1891 – zgon W[ładysława] Taczanowskiego. Kierownictwo Gabinetu Zoologicznego obejmuje prof. Mikołaj Nasonow.
1906 – Kierownictwo Gabinetu Zoologicznego obejmuje prof. Jakub Szczełkanowcew.
1915 – ewakuacja rosyjskiego [Cesarskiego] Uniwersytetu Warszawskiego do Rostowa nad Donem. Gabinet Zoologiczny pozostaje w Warszawieⁱⁱⁱ.
1915 – Gabinet Zoologiczny przechodzi pod opiekę polskiego Uniwersytetu Warszawskiego.
1915 – (od 15 XI) Janusz Domaniewski mianowany kustoszem Gabinetu Zoologicznego.
1917 – Ksawery Branicki proponuje Senatowi UW połączenie Gabinetu Zoologicznego z Muzeum Branickich.
1919 – umowa RP z Ksawerym Branickim w sprawie połączenia Gabinetu Zoologicznego z Muzeum Branickich i utworzenia Narodowego Muzeum Przyrodniczego. Jan Sztolcman mianowany wicedyrektorem tej nowej instytucji.
1921 – przemianowanie Narodowego Muzeum Przyrodniczego na Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze.
1921 – dyrektorem Muzeum zostaje Antoni Wagner.
{3} 1928 – Muzeum zostaje przemianowane na Państwowe Muzeum Zoologiczne.

ⁱⁱ W Warszawie w pałacu Branickich „Frascati” na ówczesnej ulicy Wiejskiej. Frascati – tradycyjna nazwa obszaru położonego w Warszawie na wschód od placu Trzech Krzyży, na tarasie dochodzącym do skarpy wiślanej. Jego nazwa wywodzi się od obfitującego w zieleń włoskiego miasteczka Frascati. Por. E. Szwankowski, „Ulice i Place Warszawy”, Warszawa 1970, ss. 49–50; J. Chrościcki, A. Rottermund, „Atlas Architektury Warszawy”, Warszawa 1977, s. 169; J. Zieliński, „Atlas Dawnej Architektury Ulic i Placów Warszawy”, Warszawa 1996, tom 3, ss. 157–162.

ⁱⁱⁱ Informacja błędna: por. przypis xlii.

1928 – Zgon wicedyrektora J[ana] Sztolcmana i dyrektora A[ntoniego] Wagnera. P. o. kierownika zostaje doc. Władysław Poliński.

1929 – dyrektorem Muzeum zostaje prof. Wacław Roszkowski.

1935 – prof. [Wacław] Roszkowski ustępuje ze stanowiska dyrektora Muzeum. Od 1 II J[anusz] Domaniewski zostaje p. o. kierownika^{iv}.

1935 – 1 X pożar Muzeum^v.

1936 – przeniesienie Muzeum do budynku przy ul. Wilczej 64, 31 X J[anusz] Domaniewski ustępuje ze stanowiska p. o. kierownika^{vi}.

1936–1937 – dyrektorem Muzeum jest ponownie prof. W[acław] Roszkowski.

1937–1939 – p. o. kierownika jest doc. Tadeusz Jaczewski.

1939–1944 – w okresie okupacji opiekę nad Muzeum sprawują kolejno: mgr W[ładysław] Rydzewski, po nim mgr Kazimierz Tarwid.

1944 – (w październiku) podpalenie Muzeum przez hitlerowców.

1945–1953 – kierownikiem, a następnie dyrektorem jest doc. dr Stanisław Feliksiak.

1952 – Muzeum Zoologiczne przechodzi pod opiekę Polskiej Akademii Nauk i zostaje przemianowane na Instytut Zoologiczny PAN w 1953 r.^{vii}

1953–1959 – dyrektorem Instytutu jest prof. T[adeusz] Jaczewski.

1959–1962 – p. o. dyrektora jest prof. Janusz Nast.

1962 – (od 1 XI) prof. J[anusz] Nast jest dyrektorem Instytutu.

---

^{iv} W archiwach MiIZ PAN zdeponowany jest projekt pisma Janusza Domaniewskiego kierowanego do Departamentu Nauki i Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w którym opisuje on niezwykle trudne warunki lokalowe, w jakich funkcjonuje PMZ. Nie wiadomo dokładnie, kiedy pismo powstało (brak daty i podpisu), jednak zawarte w nim informacje wskazują, że powstało po objęciu przez Domaniewskiego stanowiska p.o. kierownika PMZ (1 luty 1935), ale przed pożarem (1 października 1935). **Załącznik 1.**

^v Patrz: „Sprawozdanie ze strat w Bibliotece spowodowanych pożarem Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie w dniu 1-ym października 1935 roku” Janusza Domaniewskiego. Arch. MiIZ PAN. **Załącznik 2.**

^{vi} Według „Aktu zdania Państwowego Muzeum Zoologicznego” Janusz Domaniewski przekazał swoje obowiązki „zastępczo” Wacławowi Roszkowskiemu 2 maja 1936 roku. Arch. MiIZ PAN. **Załącznik 3.**

^{vii} w 1953 r. – dopisek ołówkiem.

{4} Utworzenie Gabinetu Zoologicznego

Początkiem Gabinetu Zoologicznego nie był żaden akt erekcyjny. Józef Bieliński, skrupulatny historyk Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego¹, który miał do dyspozycji będące wówczas w Warszawie materiały archiwalne, nie odnotowuje żadnego dokumentu, który by można było uznać za zapoczątkowanie Gabinetu Zoologicznego. Opisuje jedynie starania o zakup zbiorów przyrodniczych, które miały być przeznaczone dla jakiegoś bliżej nieokreślonego gabinetu przyrodniczego.

Tak więc [Józef] Bieliński pisze, że już w 1816, a więc jeszcze przed otwarciem Uniwersytetu (uroczysta inauguracja odbyła się 13 listopada 1817 roku), niejaki [Franciszek] Taczanowski, b. radca stanu za Księstwa Warszawskiego, zaproponował Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego kupno zbiorów historii naturalnej Sylwiusz Münkwitza we wsi Gronowicach (Grunwitz) na Śląsku za 15 000 talarów. Suma ta została uznana za zbyt wysoką, więc do kupna nie doszło.

Na tym jednak sprawa się nie zakończyła. W lutym 1818 roku Behm, dyrektor poczty z Kempna [Kępną], działający z ramienia Münkwitza, zwrócił się listownie do Ministerstwa Oświecenia Królestwa Polskiego z ponowną propozycją zrobienia układu. Komisja Rządowa nawiązała kontakt z Münkwitzem, a ponieważ Münkwitz w toku pertraktacji zmarł, następnie z jego spadkobiercami. Sumę sprzedaży obniżono do 11 000 talarów. Wówczas postanowiono dokonać zakupu. Przed zawarciem umowy Komisja delegowała profesorów Uniwersytetu, Józefa Karola Skrodzkiego i Adriana Krzyżanowskiego oraz ówczesnego nauczyciela w Kaliszu Feliksa Pawła Jarockiego w celu obejrzenia i ocenienia zbiorów. Na skutek pozytywnego raportu delegowanych Komisja dnia 16 listopada 1818 [roku] zawarła umowę kupna. W tydzień później Komisja delegowała [Feliksa Pawła] Jarockiego do Grunwitz [Gronowic], aby stosownie do {5} umowy odebrał zbiory i katalogi, dopilnował opakowania i do Warszawy sprowadził. Jarocki wykonał pracę w ciągu dwóch miesięcy i 5 lutego 1819 roku kolekcje do Warszawy przywiózł.

---

¹ Józef Bieliński. Królewski Uniwersytet Warszawski. Warszawa 1907, [t. 1, ss. 515–520].

Za początek Gabinetu Zoologicznego uznać więc należy nabycie kolekcji Münkwitza, przy czym jako moment decydujący jedni autorowie, jak np. Władysław Taczanowski², uważają zawarcie umowy czyli listopad 1818 roku, inni, jak np. Jan Sztolcman³, sprowadzenie zbiorów do Warszawy, a więc luty 1819. Ponieważ decyzję zakupu zbiorów musiał poprzedzić plan założenia muzeum, więc wydaje się rzeczą słuszną ustalić początek Gabinetu Zoologicznego na rok 1818.

Początkowe dzieje Gabinetu Zoologicznego są tak ściśle związane z działalnością Feliksa Pawła Jarockiego, że możemy słuszenie go nazwać założycielem Gabinetu.

F[eliks] P[aweł] Jarocki⁴ urodził się 14 stycznia 1790 roku w wiosce Probstowo Pacanów (ziemia kielecka), którą wówczas dzierżawili jego rodzice. Początkowe nauki pobierał w domu, a w roku 1799 oddany został do szkoły niemieckiej u św. Barbary w Krakowie. Po ukończeniu tej szkoły Feliks Paweł przeszedł w roku 1802 do szkoły łacińskiej u św. Anny w Krakowie, nazywanej wówczas c. k. Gimnazjum. Ponieważ w roku 1803 założono w Krakowie Haupt-Normal-Musterschule [Haupt-Normal-Muster Schule], stanowiącej rodzaj szkoły politechnicznej, [Feliks Paweł] Jarocki równolegle z nauką w gimnazjum uczęszczał na wykłady do tej nowej uczelni, kształcąc się głównie w zakresie rysunku i architektury. W roku 1807 otrzymał świadectwo dojrzałości, a w roku 1808 rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Według zwyczajowego w owym czasie trybu studiowania na uniwersytecie [Feliks Paweł] Jarocki uczęszczał na wykłady rozmaitych przedmiotów, oddając pierwszeństwo naukom przyrodniczym. Za główną swą specjalność uważał fizykę. Dnia 14 lipca 1814 roku nadano [Feliksowi Pawłowi] Jarockiemu stopień doktora nauk wyzwolonych i filozofii. Po uzyskaniu dyplomu [Feliks Paweł] Jarocki w tymże roku 1814 rozpoczął pracę w charakterze zastępcy profesora fizyki i chemii w szkole departamentowej w Poznaniu. Po rocznej pracy w tym zakładzie [Feliks Paweł] Jarocki został wezwany do Warszawy, gdzie mu oświadczono, iż na koszt rządu został wydelegowany do Berlina celem dalszego kształcenia się w naukach przyrodniczych. We wrześniu 1815 roku zapisał się [Feliks Paweł] Jarocki na wykłady w Uniwersytecie Berlińskim. Studiował rozmaite przedmioty, ale poświęcał się głównie zoologii pod kierunkiem prof. Henryka Lichtensteina^{viii}.

² Władysław Taczanowski. Gabinet Zoologiczny w Warszawie. Kalendarz Warszawski J. Ungra na rok 1870.

³ Jan Sztolcman. Historyczny zarys dziejów Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego. Prace Zool[ogicznego] Państw[owego] Muz[eum] Przyr[odniczego] T I 1921.

⁴ Curriculum vitae F[eliksa] P[awła] Jarockiego. w: J[ózef] Bieliński, [Królewski] Uniwersytet Warszawski, T 3 s. 266–273.

^{viii} Powinno być Martina. Martin Lichtenstein (1780–1857), od 1811 roku kierował katedrą zoologii Uniwersytetu Berlińskiego, a od 1813 również muzeum zoologicznym w Berlinie. Jego ojciec, także zoolog, Anton August Heinrich Lichtenstein (1753–1816) był profesorem na Uniwersytecie w Helmstedt.

Wolne godziny spędzał w bogatym berlińskim Gabinecie Zoologicznym. Podczas 6-cio tygodniowych ferii wielkanocnych zdeterminował i uporządkował kolekcję ryb, za co został nagrodzony darem w postaci dzieła naukowego z piękną dedykacją [Martina] Lichtensteina.

We wrześniu 1816 roku przedłużono [Pawłowi Feliksowi] Jarockiemu delegację zagraniczną i skierowano go do Paryża. Po drodze do Paryża Jarocki zwiedził szereg miast i muzeów. W stolicy Francji [Feliks Paweł] Jarocki słuchał wykładów rozmaitych ówczesnych sław naukowych francuskich^{ix}, ale większą część czasu spędził w paryskim Gabinecie Zoologicznym. Chciał dłużej jeszcze pozostać w Paryżu, ale delegacji mu nie przedłużono, więc jesienią 1817 roku znalazł się w Warszawie. Tu otrzymał nominację na stałego profesora szkoły wojewódzkiej w Kaliszu. Uczył tam fizyki, chemii, astronomii i zoologii, a oprócz tego udzielał lekcji na pensji p. Gautier. W czasie wakacji 1818 roku otrzymał [Feliks Paweł] Jarocki – jak już wyżej wspomniano – polecenie udania się z profesorami [Józefem Karolem] Skrodzkim i [Adrianem] Krzyżanowskim do Grunwitz [Gronowic] celem oszacowania zbiorów przyrodniczych Münkwitz. Następnie polecono mu spakowanie i przewiezienie tych kolekcji do Warszawy. W lutym 1819 roku zbiory znalazły się w Warszawie.

20 lutego 1819 roku [Feliksowi Pawłowi] Jarockiemu, który w dalszym ciągu traktowany był jako nauczyciel szkoły w Kaliszu, chwilowo delegowany do dyspozycji {7} władz uniwersyteckich, zlecono, aby pozostał w Warszawie i uporządkował zbiory. Z raportu [Feliksa Pawła] Jarockiego dowiadujemy się, że podówczas nie było jeszcze lokalu przeznaczzonego na Gabinet i że zbiory umieszczono tymczasowo w sieni pałacu Kazimierzowskiego^x. Pierwszy zawiązek Gabinetu liczył około 20 000 okazów. Po krótkim pobycie w sieni pałacu Kazimierzowskiego przeniesiono zbiory na górne piętro jednego z pawilonów pałacowych i ulokowano w sąsiedztwie sal Biblioteki Publicznej^{xi}. [Feliks Paweł] Jarocki rozpoczął porządkowanie zbiorów od ptaków i już w 1819 ogłosił pracę pt. „Spis ptaków w Gabinecie Zoologicznym Uniwersytetu Warszawskiego”. Zbiory Gabinetu szybko zaczęły rosnać. Do kolekcji z Grunwitz [Gronowic] dodano w roku 1819 zbiór muszli (przeszło 9 000 sztuk), który Komisja Rządowa

^{ix} Chodzi o Jean-Baptista Biota (1774–1862) i Louisa Josepha Gay Lussaca (1778–1850). Jarocki brał także udział w zajęciach terenowych prowadzonych przez Alexandra Brongniarta (1770–1874). Na temat paryskich studiów Feliksa Pawła Jarockiego por. P. Daszkiewicz, „Poszukiwanie śladów pobytu Pawła Feliksa Jarockiego (1790–1865) w Narodowym Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu” w: Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 56, 1/2011, ss. 183–190.

^x De facto po rozpakowaniu zbiory zostały rozmieszczone w kilku pomieszczeniach w górnych kondygnacjach pałacu. Por. J. Bieliński, Królewski Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1907, t. 1, s. 522, 526.

^{xi} Zbiory nie zostały przeniesione do innego pawilonu; „górne piętro” oraz „sąsiedztwo sal Biblioteki Publicznej” oznacza pierwsze piętro pałacu Kazimierzowskiego.

zakupiła za bardzo niską sumę od hr. [Rozalii] Rzewuskiej z Opola [Lubelskiego] (pow. puła[w]ski woj. lubelskiego), wcielono drobne zbiorki Liceum Warszawskiego, przechowywane przy Bibliotece Publicznej (muszle i owady od [Johanna Gottlieba] Kugelana[n]a), nabyto zbiory prof. historii naturalnej [Jakuba] Fryderyka Hoffmanna (głównie owady^{xiii}), zakupiono okazy od [Georga] Dahla z Wiednia (owady dwuskrzydłe), od [Johanna Gottlieba] Kugelana[n]a (zbiór owadów polskich i praskich^{xiii}) oraz okazy brazylijskie sprzedane na licytacji w Berlinie. Zakupywano okazy także i w innych miejscowościach.

Stanowisko [Feliksa Pawła] Jarockiego ciągle było niewyraźne. Otrzymywał on pobory profesora szkoły w Kaliszu i bardzo skromne diety. Nie wystarczało mu to na utrzymanie, więc zwrócił się o podwyższenie diet. Komisja Rządowa nie zgodziła się na podwyżkę natomiast obiecała [Feliksowi Pawłowi] Jarockiemu gratyfikację. Ponieważ gratyfikacja nie nadchodziła, zniecierpliwiony [Feliks Paweł] Jarocki zwrócił się do Rady Uniwersytetu, aby wyznaczono komisję dla sprawdzenia oraz odbioru Gabinetu i pozwolono mu wrócić do Kalisza, gdyż nie może dalej brnąć w długi. Rada Uniwersytetu zleciła dziekanowi wydziału Filozoficznego utworzenie komisji. Dnia 17 czerwca 1819 roku odbyło się posiedzenie wydziału. Komisja stwierdziła, że [Feliks Paweł] Jarocki wykazał dużo gorliwości około wypakowania, odczyszczenia i ustawienia okazów. Uporządkowanie nastąpiło według najnowszego systemu [Georgesa] Cuviera, więc żadnych {8} zmian w wykonanej robocie nie potrzeba. Na skutek powyższego Komisja Rządowa decyzją z dnia 19 czerwca 1819 roku zleciła [Feliksowi Pawłowi] Jarockiemu dalsze prowadzenie prac, mianowała go „opiekunem zbiorów” i przyznała gratyfikację w wysokości 2 000 złotych. Zlecono mu ponadto aby zakończył porządkowanie Gabinetu podczas wakacji. [Feliks Paweł] Jarocki na to odpowiedział, że dla zakończenia prac porządkowych potrzeba trzech pomocników i roku pracy.

W tym właśnie okresie Komisja Rządowa mianowała preparatorem Gabinetu Fideliusza Brunnera, który wślawił się już swymi pracami w Wilnie i Dorpacie. [Fideliusz] Brunner był istotnie znakomitym fachowcem, wzbogacił Gabinet licznymi, pięknie wykonanymi preparatami, ale był niełatwy w pożyciu. Nie uznawał on [Feliksa Pawła] Jarockiego za swego zwierzchnika, odwoływał się bezpośrednio do Rady Uniwersytetu i dopiero na skutek interwencji [Feliksa Pawła] Jarockiego zlecono [Fideliuszowi] Brunnerowi, by we wszystkich sprawach zwracał się do profesora. W parę lat po nominacji [Fideliusza] Brunnera na konserwatora, w roku 1823, wysłano do Berlina ucznia Szkoły Sztuk Pięknych, Pawła Wierzejskiego, dla kształcenia się w kunszcie preparatorskim. Wrócił on do

---

^{xii} Także mięczaki i skorupiaki.

^{xiii} Powinno być: pruskich.

Warszawy w roku 1826, został pomocnikiem [Fideliusza] Brunnera, a po roku 1831 i odejściu [Fideliusza] Brunnera jego następcą.

[Feliks Paweł] Jarocki, któremu jednorazowa gratyfikacja nie załatwiła kłopotów finansowych, żądał od Komisji Rządowej powiększenia pensji i mianowania go w Uniwersytecie na stałe. Komisja przychyliła się częściowo do tych żądań i decyzją z dnia 28 czerwca 1819 roku zleciła mu przenieść się z Kalisza do Warszawy na stałe, mianowała go „przybranym” profesorem zoologii, kierownikiem katedry i „dozorującym” Gabinet Zoologiczny. Zostawiono go jednak przy tej samej pensji, jaką w Kaliszu pobierał.

Tymczasem zbiory Gabinetu stale wzrastały. W grudniu 1819 roku zakupiono u [Georga] Dahla w Wiedniu kolekcję zamówioną jeszcze przez [Sylwiusza] Münkwitza do jego zbiorów. Były to owady (głównie dwuskrzydłe) łącznie 2020 {9} gatunków w 3833 okazach. Zakupiono też przywiezione przez [Wilhelma Christiana Gotthelfa von] Feldnera z Brazylii owady (240 sztuk) i pancernika (*Dasypus novemcinctus*). Od Guéego nabyto w roku 1820 grzbietoroda (*Pipa surinamensis*) i żmiję okularnika (*Vipera naya*).

2 listopada 1821 roku powiększono [Feliksowi Pawłowi] Jarockiemu pensję do wysokości 5 tys. złotych rocznie, ponaglając go jednocześnie, by przyśpieszył porządkowanie zbiorów. Rada Uniwersytetu uchwaliła, że dążyć należy do stworzenia spisu systematycznego wszystkich pojedynczych okazów w Gabinetie Zoologicznym, zaznaczając jednak, iż nie spodziewa się szybkiego zakończenia tej pracy.

W końcu 1821 roku stan Gabinetu Zoologicznego przedstawiał się następująco^x:

		gatunków
I. Zwierzęta ssące:	a. ze zbiorów [Sylwiusza] Münkwitza	82
	b. przykupionych	22
	c. zdobytych staraniem [Feliksa Pawła] Jarockiego	15
	razem	----- 119
II. Ptaki:	a. ze zbiorów [Sylwiusza] Münkwitza	1131
	b. przykupionych	88
	c. staraniem [Feliksa Pawła] Jarockiego	125
	razem	----- 1334 ^{xiv}
III. Gady:	A. wypchane	
	a. ze zbiorów [Sylwiusza] Münkwitza	17
	b. przykupionych	5
	c. staraniem [Feliksa Pawła] Jarockiego	3
razem	----- 25	

^x) J[ózef] Bieliński l. c.

^{xiv} Błąd w obliczeniach, powinno być: 1344.

	gatunków
B. w spirytusie	
a. ze zbiorów [Sylwiusza] Münkwitza	60
b. przykupionych	48
c. staraniem [Feliksa Pawła] Jarockiego	29
	-----
razem	137
{10} IV. Ryby wypchane ze zbiorów [Sylwiusza] Münkwitza	74
V. Owady zakupione u [Sylwiusza] Münkwitza i w Wiedniu	
	pudełek
a. uporządkowanych w pudłach ze szkłem	1000
b. nieuporządkowanych w pudłach drewnianych	6000
c. za staraniem [Feliksa Pawła] Jarockiego	50
	-----
razem	7050
VI. Mięczaki. Skorupiaki. Trzy zbiory:	
[Sylwiusza] Münkwitza, z Opola i od prof. [Jakuba Fryderyka] Hoffmanna	
	okazów
a. oczyszczonych i uporządkowanych	7713
b. nieoczyszczonych	5000
	-----
razem	12713

Umieszczenie Gabinetu Zoologicznego w salach sąsiadujących z Biblioteką Publiczną nie było odpowiednie, gdyż przeszkadzało w funkcjonowaniu zarówno jednej jak i drugiej instytucji. Po długich namysłach zdecydowano się ulokować Gabinet tymczasowo w nowo wzniesionym budynku, przeznaczonym dla wydziału Sztuk Pięknych, w którym mieściła się już wystawa sztuki^{xv}. Decyzja powzięta była w roku 1822, ale przeniesienia dokonano dopiero w roku 1823. Pomieszczenie zaplanowane jako tymczasowe stało się pomieszczeniem stałym, gdyż Gabinet Zoologiczny przebył w nim aż do pożaru w roku 1935^{xvi}.

^{xv} Tymczasowo miano przenieść zbiory do Pawilonu Mineralogicznego. To właśnie tutaj odbywały się Wystawy Sztuk Pięknych, ale nigdy do tego nie doszło: „W 1823 roku przeniesiono z korpusu Gabinet Zoologiczny do sali nad salą gipsów położonej w gmachu Sztuk Pięknych, a trzy salki pierwszego piętra zajmowane dotąd przez zbiór ptaków oddano na pomieszczenie wielkiego zbioru rycin, którym prof. Piwarski zawiadywał.”, Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich, F. P. Jarocki, Kronika Pałacu Kazimierowskiego, s. 14. Określenie „korpus” odnosi się do pałacu Kazimierzowskiego.

^{xvi} Decyzja o przeniesieniu Gabinetu Zoologicznego do gmachu muzealnego (obecnie siedziba Wydziału Historycznego) została podjęta znacznie wcześniej i nie miała charakteru tymczasowego. Specjalnie dla zbiorów dobudowano drugą kondygnację: „W 1819 roku sprowadziwszy prof. Jarockiego do Warszawy d. 5 lutego zakupiony przez Dyрекcję Oświecenia za 66,000 złp [w] Gronowicach na

Ustabilizowanie [Feliksa Pawła] Jarockiego na stanowisku profesora zoologii w Uniwersytecie Warszawskim i oddanie pod jego opiekę Gabinetu Zoologicznego, jak również umieszczenie Gabinetu w dużym budynku (17 sal, z których część miała po trzydzieści kilka metrów długości, a część mniejszych po około 30 m², łącznie 1394 m²)⁵ stały się początkiem szerszego rozwoju Gabinetu. Rozrost odbywał się przez zakupy, gromadzenie darów, ale wiele przyczynił się do powiększenia kolekcji sam [Feliks Paweł] Jarocki.

{11} W roku 1823 zakupiono od prof. [Martina] Lichtensteina z Berlina 96 ptaków egzotycznych. W roku 1830 odstrzelono za zezwoleniem cesarskim 2 żubry w Białowieży. Z okazji pobytu w Warszawie rozmaitych zagranicznych menażerii zakupywano padłe zwierzęta. Tą drogą zdobyto z menażerii von Akena szereg zwierząt ssących i papug (1825). W roku 1827 zakupiono z menażerii von Dintena 2 krokodyle i otrzymano w darze od cesarza słonia^{xvii}. W tymże roku zakupiono muszle od Miquiera, a z jednej z menażerii zakupiono lamparta, aguti i pawiana. [Paweł] Wierzejski przebywający w Berlinie usilnie się starał o zdobycie drogą zakupu dubletów okazów dla Gabinetu w Warszawie. Sam [Feliks Paweł] Jarocki zgromadził kolekcję pająków i owadów. W roku 1829 odbył 3-miesięczną podróż nad m[orze] Czarne, zebrał dużo muszli kopalnych i 46 okazów różnych zwierząt. Nie wszystkie jego starania o powiększenie zbiorów miały pomyślny wynik. Tak np. nie powiódł mu się zamiar zakupu muzeum w Opolu i uzyskania kolekcji Szkoły Leśnej.

[Paweł] Wierzejski mianowany w roku 1828 adiunktem odbył jako towarzysz prof. Wojciecha Jastrzębowskiego podróż naukową po kraju. Z podróży tej przywiózł okazy zebrane przez profesora w ilości 886 sztuk. [Feliks Paweł] Jarocki przywiózł z Wołynia i Podola 300 okazów różnych skamielin. Bardzo owocna była jego podróż w roku 1830 do Hamburga, gdzie zakupił 148 okazów różnych przedstawicieli fauny morskiej.

Śląsku Gabinet Zoologiczny i nie znalazłszy dla niego w istniejących już gmachach na dziedzińcu Kaźmierskim odpowiedniego lokalu zaproponował ministrowi, żeby przez podwieszenie na piętro środka rozpoczętego gmachu utworzyć nową salę która przedzielona wzdłuż lekką forszowaną ścianą dałaby najpiękniejszy lokal na pomieszczenie tego zbioru”, Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich, F. P. Jarocki, Kronika Pałacu Kazimierowskiego, s. 8.

⁵ Janusz Domaniewski. Kilka słów o organizacji Muzeum Zoologicznego przy Muzeum Narodowym w Warszawie. Pam[iętnik] Fizj[ograficzny] T 24 1917.

^{xvii} W zbiorach Muzeum i Instytutu PAN zachowała się deska, umieszczona wewnątrz spreparowanego słonia, z napisem „Najjasniejszy Mikołaj I^{sz} Cesarz Wszech Rossyy. Król Polski. & c. przysłał w darze Uniwersytetowi Królewsk. Warszawskiemu tego Slonia w 1827 R. z Petersburga. Wypchał go w Warszawie Jan Szmidt Porucznik Korpusu Weteranów Polskich w 1828 Roku. Rysunku i proporcji pilnował w tej robocie Professor Blank pod Dyрекcją Professora Jarockiego, który mimo swe przełożenia musiał kości głowy oddadź do Gabinetu Anatomicznego, a miejsce tychże zastąpić głową drewnianą za którą snycerz Wąsowicz wziął 18. dukatów”.

W roku 1825 uznano Gabinet Zoologiczny za całkowicie urządzony i otwarto go dla publiczności. Zawierał on w tym czasie około 25 tys. okazów, w tym ptaków 1415 gat[unków], owadów 11 tys., muszli 12 tys.⁶ Zbiory były w zasadzie skatalogowane. Były [to] mianowicie katalogi zbiorów [Sylwiusza] Münkwița, muszli nabytych od hr. [Rozalii] Rzewuskiej z Opoła, owadów [Johanna Gottlieba] Kugelan[n]a, zbiorów [Jakuba Fryderyka] Hoffmanna i wykazy późniejszych nabytków.

{12} [Feliks Paweł] Jarocki nie zapomniał również o gromadzeniu niezbędnej przy pracy w Gabinetzie Zoologicznym literatury i jemu zawdzięczać należy początki założenia Biblioteki Gabinetu Zoologicznego⁷. W budżecie Gabinetu nie było stałej pozycji na zakup książek i [Feliks Paweł] Jarocki musiał w poszczególnych wypadkach występować do Rady Uniwersytetu z prośbą o wyasygnowanie pieniędzy na opłacenie zamówionych dzieł. O zgromadzonym przez [Feliksa Pawła] Jarockiego księgozbiorze zachowały się do dziś tylko skąpe wiadomości, jednak w Bibliotece Instytutu Zoologicznego PAN znajdują się dotychczas książki opatrzone napisem dokonany ręką [Feliksa Pawła] Jarockiego: „Gabinet Zoologiczny”. W wykazie inwentarza Gabinetu Zoologicznego, sporządzonego bezpośrednio po zamknięciu Uniwersytetu (1831) podano, że w Bibliotece Gabinetu znajduje się 89 dzieł.

---

⁶ W[ładysław] Taczanowski. Gabinet Zoologiczny w Warszawie. Tyg[odnik] Ilustrowany 1869 s. 280–282.

⁷ Wiesława Laszczkowska. Zarys rozwoju Biblioteki Instytutu Zoologicznego PAN. Memorabilia Zoologica nr 13 1965.

{13} GABINET ZOOLOGICZNY W OKRESIE OD 1832 DO 1862 ROKU

Dekretem cara Mikołaja I z dnia 16 listopada 1831 roku Królewski Uniwersytet Warszawski tytułem represji za powstanie listopadowe został zamknięty. Początkowo zamierzano cały majątek Uniwersytetu wywieźć do Rosji, ostatecznie jednak zdecydowano gabinety Zoologiczny, Mineralogiczny, Fizyczny i Sztuk Pięknych pozostawić w Warszawie. W roku 1832 utworzono Dyрекcję Gabinetów Naukowych i dyrektorem mianowano Feliksa Pawła Jarockiego. Adiunktem-preparatorem przy Gabinetecie Zoologicznym został Paweł Wierzejski⁸. Gabinety pozostawały pod ogólnym nadzorem Kuratora Okręgu Naukowego Warszawskiego.

Budżet gabinetów był bardzo skąpy i nie przewidywał sum przeznaczonych na nowe zakupy. Toteż aż do roku 1842 przybytki w Gabinetecie Zoologicznym były niewielkie. Główną troską [Feliksa Pawła] Jarockiego w owym czasie stały się prace konserwatorskie i do zasług jego zaliczyć należy fakt, że zbiory zachowane zostały w dobrym stanie. Po roku 1842 Kurator Okręgu, gen. [Mikołaj] Okuniew, przeznaczył coroczny fundusz na zakupy okazów. Z tych środków zakupiono m. in. u [Karła] Schulza w Dreźnie kolibry i ptaki rajskie. Bawiąca w Warszawie menażeria Preuscherowej dostarczyła w latach 1850–1851 znaczną liczbę ptaków i innych zwierząt (m. in. lwa i antylopę gnu). W tym samym czasie zakupiono w Krakowie zbiory po zmarłym prof. A[lojzym] Estreicherze. Były to głównie kolekcje entomologiczne – 8 588 gatunków w 27 546 okazach. W roku 1855 weszły do Gabinetu zbiory krajowych ptaków i jaj oraz zwierząt ssących (patrz niżej: W[ładysław] Taczanowski). W następnych latach Kurator [Paweł] Muchanow nie odmawiał funduszków na zakup okazów. Nawiązano więc kontakt ze znanym kolekcjonerem w Paryżu, Edwardem Verr[e]aux i odtąd stale zakupowano u niego okazy, przede wszystkim ptaki i ssaki^{xviii}. W roku 1857 menażeria Kreutzberga i Barnabo dostarczyła sporo różnych okazów (m. in. dwie żyrafy).

⁸ W[ładysław] Taczanowski. Gabinet Zoologiczny w Warszawie. Kalendarz Ungra l.c.

^{xviii} Współpraca Władysława Taczanowskiego z Edwardem i Julianem Verreaux, którzy prowadzili największe w XIX wieku prywatne przedsiębiorstwo handlu okazami przyrodniczymi Maison Verreaux, nie ograniczała się jedynie do zakupów czy wymiany. Bracia Verreaux świadczyli usługi preparatorskie

{14} Należy obecnie powiedzieć kilka słów o ogólnym charakterze Gabinetu Zoologicznego w okresie, kiedy rządy w nim sprawował [Feliks Paweł] Jarocki. Gabinet w owym czasie miał charakter wyłącznie dydaktyczny^{xix}. Służył jako pomoc przy studiach zoologicznych uczniom Uniwersytetu Warszawskiego, warszawskich szkół średnich oraz licznym kołom publiczności, która interesowała się światem zwierzęcym. Pracy naukowo-badawczej w nich nie prowadzono. Ten sam zresztą charakter miały wówczas liczne europejskie muzea zoologiczne^{xx}. Starano się w miarę możliwości skompletować w muzeum jak największą ilość gatunków zwierząt i dlatego uprawiano prawdziwą pogoń za gatunkami, których muzeum dotychczas nie posiadało. Ponieważ nie rozumiano wartości porównawczej większej ilości przedstawicieli jednego gatunku, wszystkie egzemplarze nadliczbowe traktowano jako „dublety” i starano się je wymienić na gatunki dotychczas w muzeum nie reprezentowane. Nie przywiązywano też wagi do dokładnego uwidocznienia miejsca pochodzenia okazu. W starych muzeach na etykietach umieszczano napisy ogólnikowe: Afryka południowa, Azja wschodnia, Brazylia, itp.⁹

Nie inaczej rzecz się miała w warszawskim Gabinetzie Zoologicznym. [Feliks Paweł] Jarocki nie traktował Gabinetu jako warsztatu pracy naukowej. Ogłosił co prawda dwa spisy zwierząt znajdujących się w Gabinetzie („Spis ptaków...” patrz wyżej i „Spis zwierzokrzewów i promieniaków w Gab[inecie] Zool[ogicznym].” Warszawa 1859), ale były to katalogi informacyjne dla zwiedzających, nie prace naukowe^{xxi}. Jedynym współpracownikiem dyrektora był konserwator, Paweł Wierzejski. Warszawscy zoologowie (było ich zresztą w tym czasie niewiele) stornili od Gabinetu Zoologicznego i współpracy z [Feliksem Pawłem] Jarockim nie nawiązywali.

---

wypychając m.in. lwa upolowanego przez Konstantego Branickiego w Algierii, pomagali w oznaczaniu gatunków, organizacji i przygotowywaniu wypraw, zakupywali z Warszawy okazy przysyłane przez Konstantego Jelskiego z Ameryki Południowej i przez Benedykta Dybowskiiego z Syberii, zatrudniali na prośbę Władysława Taczanowskiego polskich emigrantów znajdujących się we Francji w trudnej sytuacji. Na temat historii Maison Verreaux por. P. Daszkiewicz, „W cieniu Maison Verreaux: Paryż polskich przyrodników kolekcjonerów”, Neriton, Warszawa 1996.

^{xix}Przeczy temu m.in. wspomnienie z 1850 roku artysty Ksawerego Preka: „Byłem w gabinecie historii naturalnej. Zbiór różnych zwierząt, ziemnych, wodnych, powietrznych, różnych robaków jest bardzo znaczny. Są tam mumie egipskie, kolibry, oiseau[x]-mouche[s], nadzwyczajnie małe pieski i żywa pchła przykuta na łańcuszku z włosów”, oprac. H. Barycz „Ksawery Prek, Czasy i ludzie”, Wrocław 1959, s. 116. Dla publiczności Gabinet został otwarty w 1825 r., por. T. Majewski, „Nauki biologiczne” w: „Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim”, (red.) A. K. Wróblewski, Warszawa 2016, s. 56.

^{xx}Trudno zgodzić się z powyższym twierdzeniem, ponieważ począwszy od XVIII w. w licznych muzeach przyrodniczych prowadzono badania naukowe. To właśnie dzięki pracom nad muzealnymi kolekcjami powstały i rozwinęły się: paleontologia, geologia i mineralogia, anatomia porównawcza, biogeografia, faunistyka, florystyka, a także oczywiście systematyka.

⁹J[anusz] Domaniewski. Czym jest muzeum zoologiczne dla systematyka. Pam[iętnik] Fizj[ograficzny] T 25 1918.

^{xxi}Zbiory warszawskiego gabinetu służyły jednakże Feliksowi Pawłowi Jarockiemu również do pracy nad sześciotomowym podręcznikiem zoologii „Zoologia czyli zwierzętopismo ogólne”.

Zmiana zaszła w roku 1855, kiedy [Feliks Paweł] Jarocki zyskał nowego współpracownika w osobie Władysława Taczanowskiego¹⁰.

Władysław Taczanowski (1819–1891)^{xxii} urodził się w Jabłonie pod Lublinem 1 marca 1819 roku. Ojciec jego, b[ły] oficer napoleoński, komisarz obwodu {15} krasnostawskiego, właściciel niewielkiej wioski, oddał go do szkół lubelskich. Władysław [Taczanowski] ukończył w roku 1838 gimnazjum, w którym zetknął się ze starszym o 4 lata Antonim Waleckim, w przyszłości jednym z najbliższych swoich współpracowników. Ojciec Władysława Taczanowskiego zmarł w roku 1839 i wobec tego nie było już mowy o dalszym kształceniu przyszłego uczonego. Władysław [Taczanowski] spędził całe cztery lata w domu rodzicielskim „włócząc się po lasach, polach i bagnach dla podpatrywania życia ptaków”. W końcu opuścił dom, zamierzając oddać się badaniom przyrody krajowej. Opiekę nad [Władysławem] Taczanowskim roztoczył proboszcz parafii w Bychawce, ks. Walenty Baranowski, późniejszy biskup lubelski. Taczanowski po opuszczeniu domu rodzicielskiego utrzymywał się z dorywczych prac w administracji rozmaitych majątków stale wracając do Bychawki. Ks. [Walenty] Baranowski, który niegdyś był nauczycielem historii naturalnej w szkołach pijarskich, zapoznał [Władysława] Taczanowskiego ze swym bratem Janem [Baranowskim], dyrektorem Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie, w przyszłości profesorem Szkoły Głównej i członkiem redakcji Biblioteki Warszawskiej. Kiedy [Władysław] Taczanowski dostał się do pracy w dobrach lubartowskich administrowanych przez Bank Polski, zetknął się z b. wychowankami Uniwersytetu Warszawskiego. Ponadto w 1845 r. z Antonim Wagą (również członkiem redakcji Biblioteki Warszawskiej), a nieco później (1851) z Kazimierzem Stronczyńskim. Koło znajomych [Władysława] Taczanowskiego zamknął leśniczy Artur Znatowicz, zamilowany przyrodnik, stryj Bronisława, późniejszego redaktora „Wszechświata” i „Pamiętnika Fizjograficznego”. [Antoni] Waga, [Kazimierz] Stronczyński i [Artur] Znatowicz ułatwili [Władysławowi] Taczanowskiemu pierwsze kroki na niwie pracy naukowej.

W okresie 1845–1865 [Władysław] Taczanowski zajmował się głównie systematyką ptaków, a obok tego zbierał ssaki, płazy, gady i ryby. Gromadził też pająki. Po roku 1865 zostaje specjalistą ornitologiem.

Stałe etatowe miejsce otrzymał [Władysław] Taczanowski w roku 1852 jako konserwator płodów naturalnych i wyrobów przy zarządzie gubernialnym radomskim i lubelskim. Według dzisiejszych pojęć było to stanowisko kustosa zbiorów regionalnych.

---

¹⁰ Komentarz K[rystyny] Kowalskiej do: Listy W. Taczanowskiego do Antoniego Wagi, Konstantego Branickiego i Benedykta Dybowskiego. Mem[orabilia] Zool[ogica] nr 12 1964.

^{xxii} Według „Słownika biologów polskich”, (red.) S. Feliksiak, Warszawa 1987, powinno być: 1890.

{16} Na stanowisku lubelsko-radomskiego konserwatora zbiorów [Władysław] Taczanowski rozszerzył terytorialny zasięg swoich badań. Często bywał w Złotym Potoku, Ojcowie oraz Sandomierskiem. W roku 1855 zaproponowano [Władysławowi] Taczanowskiemu miejsce w Gabinetzie Zoologicznym w Warszawie. Nominacja nastąpiła 15 kwietnia 1855 roku. W dokumencie nominacyjnym napisano, co następuje: „Konserwator zbioru ptaków przy rządzie gubernialnym radomskim i lubelskim, Władysław Taczanowski, zostaje mianowany adiunktem przy Gabinetzie Zoologicznym w Warszawie”.

Wstąpienie [Władysława] Taczanowskiego do Gabinetu Zoologicznego stało się początkiem nowej epoki w rozwoju tej instytucji, aczkolwiek aż do przejścia prof. [Feliksa Pawła] Jarockiego na emeryturę (1862) wpływ jego na bieg spraw Gabinetu nie mógł być decydujący. [Władysław] Taczanowski od początku swej pracy w Gabinetzie zwrócił uwagę na kompletowanie okazów fauny krajowej, słabo wówczas jeszcze poznanej i włączył do Gabinetu swą bogatą kolekcję ssaków, ptaków i jaj ptasich zebranych w kraju¹¹. Nawiązał też stopniowo kontakty z przyrodnikami polskimi, pozyskał mecenasów, którzy finansowali podróże eksploratorów dla zdobywania okazów fauny w różnych częściach świata i nadsyłania ich do Gabinetu Warszawskiego. Wkrótce też dzięki współpracy z uczonymi polskimi i zagranicznymi Gabinet stał się wartościową placówką naukowo-badawczą.

Stan Gabinetu w roku 1855, kiedy [Władysław] Taczanowski rozpoczął w nim pracę, został oceniony przez niego dosyć surowo¹²: „W roku 1855 w Gabinetzie Zoologicznym było ssaków – gat[unków] 168, ptaków – 977, gadów – 86, ryb – około stu. Wszystko to jednak gromadzone z różnych źródeł, często bez wiadomego pochodzenia, nie miało wartości naukowej. Co do bezkręgowców, to trudno mieć wyobrażenie, gdyż nie było katalogów naukowych, wiele gatunków źle określonych lub wcale nie oznaczonych, a działy te nie były uporządkowane”.

{17} Ponieważ prof. [Feliks Paweł] Jarocki, człowiek w owym czasie już w wieku podeszłym, nie mógł zdobyć się na żywszą działalność, [Władysław] Taczanowski sam zakrzętnął się gorliwie około zdobywania nowych okazów fauny krajowej i obcej. Odbywał wycieczki z Antonim Wałeckim, Gaugerem, Janem Sznablem, Janem Wańkowiczem. W roku 1861, kiedy przybył do Warszawy Oktawiusz Radoszkowski nawiązał za jego pośrednictwem kontakt z Muzeum Zoologicznym Akademii Nauk w Petersburgu, skąd otrzymał cenne okazy fauny syberyjskiej. Dzięki Antoniemu Wadze nawiązał łączność z dyrektorem muzeum w Genewie, Henri de Saussure. Zakupywano też w dalszym ciągu okazy od Verr[e]aux w Paryżu.

¹¹ Jan Sztolcman. Historyczny zarys dziejów Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego I. c.

¹² Władysław Taczanowski. Historyczna wiadomość o stanie Warszawskiego Zoologicznego Gabinetu. Przyroda i Przemysł. Warszawa 1878/79, T VII.

OKRES WŁADYSŁAWA TACZANOWSKIEGO (1862–1891^{xxiii})

W roku 1862 Feliks Paweł Jarocki przeszedł na emeryturę, a jego pomocnik Władysław Taczanowski otrzymał tytuł kustosa i został faktycznym kierownikiem Gabinetu. Równocześnie zwinęta została Dyrekcja Gabinetów (utworzona w roku 1832) i Gabinet Zoologiczny przeszedł pod zarząd Szkoły Głównej. Urzędowymi opiekunami Gabinetu z ramienia Senatu Szkoły Głównej byli kolejno profesorowie: Konstanty Gorski (1862), Benedykt Dybowski (1862–1864) i August Wrzeźniowski (1865–1869), lecz bliższego udziału w kierowaniu sprawami tej instytucji nie brali, pozostawiając całkowitą swobodę działania Taczanowskiemu.

Przy przejściu Gabinetu pod zarząd Szkoły Głównej stan jego był następujący¹³:

Ssące	269 gat[unki]	.....	584 okazy
Ptaki	1612 "	.....	3744 "
Gady i płazy	142 "	.....	310 "
Ryby	150 "	.....	344 "
Jaja ptasie	281 "	.....	2269 "

„Bezkręgowce zwierzęta nie były uporządkowane, więc ilości ich podać nie było można. Od czasu nabycia zbiorów [Alojzego] Estreichera przybytki były nieznaczne. Owadów 3 główne kolekcje: 1. [Alojzego] Estreichera, 2. [Sylwiusza] Münkewitza, {18} 3. [Johanna Gottlieba] Kugelana (głównie [chrząszczy] Coleoptera). Wiele w tym było dubletów, a oznaczenie niepewne. Pająków i krocionogów wcale nie było prócz niewielu egzemplarzy zasuszonych. Kolekcja muszli dość bogata (1 680 gat[unków] – 9 400 okaz[ów]). Od 1839 w zbiorach było niewiele postępu, a nawet nieco zmalały bo wiele dubletów rozdano. Nowym nabytkiem były głowonogi. W dziale polipów znajdowało się sporo pięknych okazów, ale do kompletu wiele brakowało”.

Szkoła Główna nie była bogato wyposażona. Budżet Gabinetu Zoologicznego zamykał się w granicach 600 rb. rocznie. [Władysław] Taczanowski zabiegał

^{xxiii} Według „Słownika biologów polskich”, (red.) S. Feliksiak, Warszawa 1987, powinno być: 1890.

¹³ W [ładysław] Taczanowski. Historyczna wiadomość... 1878/79 l. c.

o powiększenie tego budżetu, lecz uzyskał tylko jednorazową dotację w wysokości 1000 rb. Wówczas uciekł się do pomocy mecenasów, których znalazł w osobach Aleksandra (1821–1877) i Konstantego (1824–1884) Branickich. [Aleksander i Konstanty] Branickcy byli zamilowanymi podróżnikami i amatorami przyrodnikami, sami zbierali liczne kolekcje, zakupywali obce zbiory przyrodnicze, a głównie finansowali podróże polskich badaczy po krajach pozaeuropejskich. Dzięki ich pomocy do Gabinetu Zoologicznego poczęły napływać bogate zbiory z krajów europejskich i egzotycznych.

Aleksander Branicki odbył wraz z bratem Konstantym [Branickim] kilkakrotnie podróże naukowe. Pierwsza z nich, do Egiptu Górnego i Nubii, w towarzystwie Antoniego Wagi dokonana została w latach 1863–64. Nie była ona jeszcze należycie zorganizowana i stanowiła niejako pierwszą próbę w tym kierunku, mimo to Gabinet Zoologiczny zyskał z niej kilkadziesiąt gatunków ptaków, pewną liczbę ssaków, gadów, ryb, muszli i owadów. Druga wyprawa [Konstantego i Aleksandra] Branickich odbyła się w latach 1866–67 do Algieru^{xxiv} w towarzystwie [Antoniego] Wagi i [Władysława] Taczanowskiego. Była ona znacznie lepiej zorganizowana i szczególnie pod względem ornitologicznym dała świetne wyniki. Po kilku latach (od roku 1872 do 1873) Aleksander Branicki już bez brata, ale w towarzystwie dr H[enryka] Dziedzickiego, badał ponownie obszary Egiptu i Nubii. Ponadto A[leksander] Branicki podarował Gabinetowi liczne okazy pochodzące z bliższych i dalszych wycieczek, zakupił bogatą kolekcję owadów europejskich po zmarłym entomologu Maschelu oraz cenny zbiór muszli. Aleksander Branicki finansował badania Benedykta Dybowskiego i jego towarzyszków {19} po Syberii.

Konstanty Branicki, brat Aleksandra [Branickiego], był ornitologiem, podróżnikiem i myśliwym. Oprócz wyżej wymienionych podróży odbytych razem z bratem udał się sam w roku 1882 do Tunisu. Podróżował także po Europie (Riviera, Hiszpania), Bliskim Wschodzie (Jerozolima) i Kaukazie. Zbiory z tych podróży również trafiły do Gabinetu w Warszawie. Konstanty [Branicki] finansował podróże [Konstantego] Jelskiego i [Jana] Sztolcmana (patrz niżej).

Najcenniejsze kolekcje napłynęły do Gabinetu Zoologicznego od polskich podróżników po Azji i Ameryce [Południowej]. Najznakomitszym z tych podróżników był b[ył] profesor Szkoły Głównej w Warszawie, Benedykt Dybowski (1833–1930).

---

^{xxiv} Powinno być: do Algierii. Wyprawa sporo podróżowała po tym kraju, przyrodnicy dużo czasu spędzili polując i zbierając okazy m.in. w Annabie (dawniej Bonne), Konstantynie i Biskrze. Por. P. Daszkiewicz, „L'expédition zoologique polonaise en Algérie: un important épisode des sciences naturelles au XIXe siècle” w: *Annales du Centre Scientifique de l'Académie Polonaise des Sciences à Paris* 16, 2014, ss. 191–204.

[Benedykt] Dybowski był skazany za udział w powstaniu 1863 roku na katorgę w Syberii. Przybywszy na wygnanie w towarzystwie Wiktora Godlewskiego, Alfonsa Parvexa i Michała Jankowskiego rozpoczął przy ich pomocy badania naukowe Daurii. Trwały one od roku 1865 do 1867. Po krótkim pobycie w Irkucku [Benedykt] Dybowski i [Wiktor] Godlewski osiedlili się w Kultuku nad jeziorem Bajkał, gdzie pracowali do roku 1873. Następnie obydwaj badacze razem z [Michałem] Jankowskim badali brzegi rzeki Argun i stepy Mongolii na terytorium chińskim. Latem 1873 dotarli do Błagowieszczeńska. Nad ujściem Ussuri przebyli do lata 1874. [Benedykt] Dybowski z [Wiktoorem] Godlewskim wrócili następnie do Kultuku nad Bajkałem i spędzili tam zimę 1876/77 poświęcając się badaniom skorupiaków i mięczaków Bajkału. W 1879 roku [Benedykt] Dybowski mianowany naczelnym lekarzem Kamczatki udał się tam z Janem Kalinowskim, przysłym badaczem Peru, na ten nowy posterunek. Po 4-ech latach badań na Kamczatce i wyspach Komandorskich [Benedykt] Dybowski wrócił do Europy, pozostawiając [Jana] Kalinowskiego we Władywostoku^{xxv}.

Początkowo [Benedykt] Dybowski poświęcał główną uwagę ptakom wschodnio-syberyjskim, których kilkaset gatunków przysłał do Gabinetu Warszawskiego. Następnie zajął się badaniem fauny Bajkału i osiągnął rewelacyjne wyniki. W Bajkale wydobyl samych skorupiaków, obunogów (Amphipoda) 120 gatunków, z których tylko 5 było przed tym znanych. Zbiór ten umieszczono w Gabinecie {20} Zoologicznym. W roku 1874 na brzegu [M]orza Japońskiego zebrał [Benedykt] Dybowski kolekcję ssaków, ptaków, ryb morskich, raczków, owadów i muszli. Rok 1876 i początek 1877 spędził znowu nad Bajkałem i Angarą. Powiększyło to kolekcję [obunogów] Amphipoda. [Benedykt] Dybowski pierwszy po [Peterze Simonie] Pallasie prowadził we wschodniej Syberii badania na tak szeroką skalę: ryb nowych odkrył około 20 gatunków, ptaków kilkanaście. Nie brakło też przedstawicieli ssaków i innych grup systematycznych. Najwięcej zebrał przedstawicieli bezkręgowych. Mięczaki bajkalskie opracował brat Benedykta [Dybowskiego], Władysław Dybowski, [obunogi] Amphipoda – Benedykt Dybowski i [Adolf Eduard] Grube z Wrocławia. W ten sposób Gabinet Zoologiczny w Warszawie zgromadził tak bogatą kolekcję fauny wschodniej Syberii, że mogła się z nią porównać tylko kolekcja z Petersburga.

Prawie w tym samym czasie, gdy Benedykt Dybowski rozpoczynał poszukiwania w Azji, Konstanty Jelski począł zbierać okazy fauny w Ameryce Południowej. K[onstanty] Jelski (1837–1896) był wychowankiem Uniwersytetu w Kijowie, uczniem wybitnego zoologa, Karola Kesslera. Przyjąwszy posadę aptekarza

---

^{xxv} Por. „Pamiętnik dra Benedykta Dybowskiego od roku 1862 zaczawszy do roku 1878”, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów 1930, 623 s.

marynarki francuskiej [Konstanty] Jelski udał się do Gujany^{xxvi} i w latach 1865–69 prowadził tam poszukiwania. Uzyskawszy pomoc finansową od Konstantego Branickiego, przekazał zebrane materiały do Gabinetu w Warszawie. [Konstanty] Jelski nadesłał do Warszawy z Gujany: ssaków gat[unków] 54, ptaków – 347, gadów – 110, ryb kilkadziesiąt, liczne bezkręgowce: pająki, owady, krocionogi, skorupiaki. W roku 1870 [Konstanty] Jelski przebywał na Martynice i zgromadził około 100 gatunków ryb morskich. Z Martyniki pojechał w roku 1870 do Peru. Kraj ten uchodził za dziedzinę pod względem naukowym zbadaną, gdyż prowadzili tam poszukiwania tacy uczeni, jak Szwajcar [Johann Jacob von] Tschudi, [Francuzi] [René Primevère] Lesson, [Francis] Castelnau i naturaliści angielscy. Jelski znalazł jednak w Peru wiele nowego. Do roku 1874 Jelski był finansowany przez K[onstantego] Branickiego i zgromadzony materiał odsyłał do Warszawy^{xxvii}. W roku 1874 wszedł jednak na służbę rządu peruwiańskiego jako pomocnik dyrektora Muzeum w Limie, [Antonio] Raimondiego. Wówczas zaproponował [Konstantemu] Branickiemu^{xxviii}, by na jego miejsce przysłano kogo innego. [Władysław] Taczanowski polecił Jana Sztolcmana. [Jan] Sztolcman (1854–1928) studiował na Uniwersytecie Warszawskim i pracował w Gabinetie Zoologicznym pod kierunkiem [Władysława] Taczanowskiego. Konstanty Branicki zgodził się na propozycję [Władysława] Taczanowskiego i wysłał [Jana] Sztolcmana w roku 1875 do Peru. Początkowo [Jan] Sztolcman i [Konstanty] Jelski pracowali {21} łącznie, jeden dla Gabinetu w Warszawie, drugi dla Muzeum w Limie. Gabinet Zoologiczny w Warszawie uzyskał najprzód od [Konstantego] Jelskiego, potem od [Jana] Sztolcmana piękną kolekcję peruwiańską. Samych ptaków przeszło 600 gatunków, w tym przeszło 80 gatunków dotychczas nauce nieznanych. Z ssaków nowe: *Dinomys Branickii*^{xxix}, jedna łasica, kilka nietoperzy, kilku przedstawicieli myszowatych. Z gadów – jedna nowa jaszczurka. Ponadto bogate zbiory krocionogów, raków, mięczaków. Część peruwiańskich okazów poszła na wymianę z Muzeum Brytyjskim, muzeami w Wiedniu, Petersburgu, Paryżu.

Po pewnym czasie [Jan] Sztolcman zaczął pracować samodzielnie, niezależnie od [Konstantego] Jelskiego. Zwiedził zatokę Chimbote, ujście [rzeki] Tumbes, Lechugal, spędził rok w Kordylierach. Z kolei był w Cutervo, Callacate i Chota.

---

^{xxvi} Informacja błędna. Konstanty Jelski dopiero w Gujanie dzięki zawartym tam znajomościom uzyskał posadę ucznia-pomocnika aptekarskiego administracji kolonialnej, a nie marynarki, a w 1868 (13 maja) został nawet mianowany szefem serwisu farmaceutycznego na Iles du Salut.

^{xxvii} Częściowo także do Francji, do zamku w Montrésor, własności rodziny Branickich.

^{xxviii} Propozycję tę wysunął Władysław Taczanowski.

^{xxix} Obecnie, zgodnie z zasadami Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Zoologicznej, epitet gatunkowy (drugi człon nazwy gatunku) powinien być pisany małymi literami, również w przypadku nazwy pochodzącej od nazwiska, stąd poprawna pisownia jest następująca: *Dinomys branickii*.

Podążył następnie Amazonką do Peru^{xxx}, skąd wrócił do Europy (1881). W drugiej podróży do Ameryki południowej [Jan] Sztolcman prowadził badania w towarzystwie geologa, Józefa Siemiradzkiego. Zwiedzili obydwa wówczas równikowe zbocza Andów po stronie zachodniej (Ekwador).

Kolekcje nagromadzone przez [Konstantego] Jelskiego i [Jana] Sztolcmana opracowywali następujący uczeni:

Ssaki – [Wilhelm Karl Hartwig] Peters z Berlina i [Thomas] Oldfield z Londynu.

Ptaki – [Philip Lutley] Sclater, [Osbert] Salvin, [Frederic DuCane] Godman z Londynu, [Jean-Louis] Cabanis z Berlina, [Władysław] Taczanowski z Warszawy, [Carl Eduard] Hellmayr z Monachium, [Hans von] Berlepsch z Kassel i [Robert] Ridgway z Waszyngtonu.

Gady, płazy i ryby – [Albert] Günther z Londynu i [Franz] Steindachner z Wiednia.

Skorupiaki – [August] Wrześniowski z Warszawy.

Owady – [Siemion] Solski z Petersburga, bracia [Charles i René] Oberthür z Rennes, [Jan] Sznabl i [Henryk] Dziedzicki z Warszawy oraz [Ignacio] Bolivar z Madrytu.

Pajęczaki – [Tord] Thorell ze Sztokholmu i [Władysław] Taczanowski z Warszawy.

Mięczaki – [Władysław Emanuel] Lubomirski z Warszawy.

Robaki – [Adolf Eduard] Grube z Wrocławia.

Oprócz wymienionych powyżej eksploratorów pracowali dla Gabinetu Zoologicznego także: Ludwik Młokosiewicz na Kaukazie, Michał Jankowski (z [Benedyktem] Dybowskim, później samodzielnie) w Azji Wschodniej, Tomasz Barey w {22} Azji środkowej, Jan Kalinowski w Korei, a następnie w Peru. Korespondentami Gabinetu Zoologicznego, z tego tytułu, że nadsyłali okazy do Warszawy, zostali ponadto (1870) Stanisław Rembieliński (okazy z Himalajów) i Władysław Garliński, oficer rosyjski, odbywający służbę w Turkiestanie. [Władysław] Taczanowski utrzymywał także kontakt listowny ze znanym rosyjskim podróżnikiem po niezbadanych obszarach Azji, Mikołajem Przewalskim, i uzyskał od niego niektóre okazy dla Gabinetu Zoologicznego.

Wspomnieliśmy już wyżej, że [Władysław] Taczanowski nawiązał łączność Gabinetu Zoologicznego z przyrodnikami polskimi, co nie udawało się poprzednio Feliksowi Pawłowi Jarockiemu. Dzięki zaletom swego charakteru [Władysław] Taczanowski potrafił skupić przy sobie cały zespół pracowników naukowych,

---

^{xxx} Powinno być raczej: w Peru, a nie: do Peru, bowiem wszystkie wymienione miejsca znajdują się na terytorium Republiki Peru.

którzy pomagali mu w zgromadzeniu materiałów, porządkowaniu i opracowywaniu zebranych kolekcji, a zarazem stworzyli w Gabinecie Zoologicznym jakby swego rodzaju prywatne Towarzystwo Zoologiczne, które zbierało się nieoficjalnie i niesystematycznie u [Władysława] Taczanowskiego, dyskutowało nad zagadnieniami zoologii i patronowało poczynaniom na polu badań zoologicznych w b[yłym] zaborze rosyjskim. Do grona tego można zaliczyć następujących zoologów: Antoniego Wagę, Antoniego Waleckiego, Augusta Wrzeźniowskiego, Kazimierza Stronczyńskiego, Jana Wańkowicza, Ludwika Hildta, Henryka Dziedzickiego, Jana Sznabla, Władysława Lubomirskiego, Jana Sztolcmana, Aleksandra, Konstantego i Władysława Branickich.

W roku 1869 Szkoła Główna została zamknięta i Gabinet Zoologiczny znalazł się we władaniu rosyjskiego Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Część profesury Szkoły Głównej przeszła do tej nowej wyższej uczelni, m. in. prof. zoologii August Wrzeźniowski. Utworzono jednak obok katedry zoologii nową katedrę anatomii porównawczej i embriologii. Objęli ją profesorowie rosyjscy, kolejno: Mitrofan Ganin (od roku 1870 do 1885), Wasyl Uljanin (1885–1889), a następnie Paweł Mitrofanow (1889–1915). Profesorowie ci, wybitni przedstawiciele nauki, reprezentowali odmienny niż [August] Wrzeźniowski, bardziej nowoczesny kierunek badań. Nie zajmowali się systematyką, {23} lecz uprawiali morfologię porównawczą, embriologię i histologię. Młodzież polska, studiująca w Uniwersytecie Warszawskim, dała się pociągnąć temu nowemu kierunkowi, więc Gabinet Zoologiczny, poświęcony systematyce zoologicznej, nie mógł już liczyć w przyszłości na dopływ nowych współpracowników^{xxx1}. Dopóki w Uniwersytecie pracował [August] Wrzeźniowski, który miał nadzór nad Gabinetem i pozostawiał [Władysławowi] Taczanowskiemu zupełną swobodę działania w toku prac Gabinetu nic się nie zmieniało. Należało się jednak liczyć z tym, że [Władysław] Taczanowski starzeje się, [August] Wrzeźniowski przejdzie na emeryturę (nastąpiło to w roku 1889), a jego przyszły następca oczywiście Rosjanin, zapewne inaczej ustosunkuje się do Gabinetu i może się on znaleźć w niebezpieczeństwie¹⁴. Zbiory mogą być rozparcelowane, wywiezione w całości lub częściowo do Moskwy czy Petersburga, gdyż w Warszawie nie będzie chętnych do naukowego ich opracowania.

W obliczu tego niebezpieczeństwa [Władysław] Taczanowski namówił Ksawerego Branickiego, syna Konstantego, do założenia własnego muzeum zoologicznego w pałacu Frascati, przy ul. Wiejskiej w Warszawie. W roku 1880 Muzeum Branickich przy pomocy Władysława Branickiego zostało otwarte i odtąd

---

^{xxx1} Stwierdzenie to nie jest do końca prawdziwe. Pomimo owej zmiany i mniejszego zainteresowania systematyką do gabinetu trafił młody Jan Sztolcman.

¹⁴ K[rystyna] Kowalska. Komentarz do listów W. Taczanowskiego... l. c.

zbiory z całego świata kierowane były do [pałacyku] Frascati^{xxxii}. Obie instytucje, Gabinet i Muzeum, stanowiły jednak jakby całość i zakładano, że w przyszłości, kiedy warunki polityczne na to pozwolą, będą z sobą połączone. Kierował nimi [Władysław] Taczanowski (do chwili zgonu) przy pomocy Jana Sztolcmana, który został dyrektorem Muzeum Branickich¹⁵.

Podstawą Muzeum Branickich stały się następujące zbiory^{xxxiii}:

1. Ostatnie kolekcje ptaków podrównikowych Sztolcmana.
2. Część dublikatów Gabinetu Zoologicznego jeszcze nie zinwentaryzowanych.
3. Kolekcja ptaków z okolic Władywostoku, zebranych przez Michała Jankowskiego.
4. Kolekcja jaj ptaków polskich zebrana przez Marię Rzyszewską.

{24} Ponadto spadkobiercy Władysława Lubomirskiego zdeponowali w [pałacu przy ulicy Wiejskiej] Frascati bogatą kolekcję konchylologiczną i bibliotekę, a spadkobiercy Jana Wańkowicza przekazali kolekcję chrząszczy.

Dla Muzeum Branickich pracowali dwaj eksploratorzy: Jan Kalinowski (Korea, Peru, Boliwia) i Tomasz Barey (Kaukaz, Aschabad, brzegi [Morza] Kaspijskiego, Kokanda i Turkiestan). Ponadto Muzeum Branickich czyniło zakupy okazów i prowadziło wymianę z Muzeum Brytyjskim, Jardin des Plantes w Paryżu^{xxxiv}, Muzeum w Sydney, Muzeum Berlepscha^{xxxv} i in.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę Muzeum Branickich zostało łączone w jedną całość z Gabinetem Zoologicznym. Zawierało ono w owym momencie około 4 500 gatunków ptaków obok przedstawicieli różnych innych grup zwierzęcych w ogólnej ilości prawie 12 tys. okazów.

---

^{xxxii} Informacja nieścisła. Już wcześniej część okazów trafiała bezpośrednio do Konstantego Branickiego, który istotnie obawiał się, że kolekcja warszawskiego gabinetu stanie się „rosyjskim lupem” w przypadku nowej fali antypolskich represji. Zakupywane okazy trafiały bądź do zamku rodziny Branickich w Montrésor we Francji, bądź do ich pałacu w Warszawie. Począwszy od 1882 Konstancy i Ksawery Branicy starali się dla bezpieczeństwa kolekcji, aby zakupywane okazy trafiały w większej części właśnie do rodzinnych zbiorów, a nie do warszawskiego Gabinetu. W 1887 roku za namową Władysława Taczanowskiego syn Konstantego Branickiego, Ksawery Branicki, otworzył prywatne muzeum przyrodnicze, aby zgromadzone kolekcje udostępnić publiczności, a jednocześnie uczcić w ten sposób pamięć swojego zmarłego w 1884 roku ojca.

¹⁵ [[an] Sztolcman. Historyczny zarys dziejów Pol[skiego] Państw[owego] Muz[eum] Przyr[odniczego] l. c.

^{xxxiii} Także zbiory przekazane z Montrésor, m.in. część okazów przysyłanych przez Konstantego Jelskiego lub zakupionych za radą Władysława Taczanowskiego w Paryżu.

^{xxxiv} Tak autorzy nazywają Narodowe Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu, którego Jardin des Plantes jest integralną częścią.

^{xxxv} Zbiory barona Hansa von Berlepscha znajdowały się w Kassel. W 1916 roku zostały zakupione przez Senckenberg Museum we Frankfurcie nad Menem. Była to największa prywatna kolekcja ornitologiczna na świecie licząca m.in. ponad 550 000 ptasich skórek.

Aż do chwili otwarcia Muzeum Branickich do Gabinetu Zoologicznego napływały ciągle nowe okazy. Tak więc w okresie 1878–1880 kolekcja ssaków wzrosła z 530 gatunków do 546, a ptaków z 3 500 do 4 216¹⁶. Znaczny wzrost zbiorów ornitologicznych zawdzięczał Gabinet w tym czasie, przede wszystkim [Janowi] Sztolcmanowi, który nadsyłał materiały z Peru, [Benedyktowi] Dybowskiemu – okazy z Kamczatki i wysp Komandorskich, Michałowi Jankowskiemu – ptaki i motyle wysepki Askold, niedaleko Władywostoku. Karol Oberthür ogłosił na podstawie materiałów [Michała] Jankowskiego pracę o faunie Lepidoptera wyspy Askold^{xxxvi}. Stanisław Rembaliński przywiózł ptaki z Kaszmiru i południowego Tybetu.

{25} Nie ustawał także dopływ okazów od innych ofiarodawców. Konstanty Rembaliński, brat Stanisława [Rembalińskiego], ofiarował Gabinetowi zebrane przez siebie ptaki, gady i ryby Abisynii oraz muszle z morza Czarnego. Kapitan [Władysław] Garliński – ptaki z Turkiestanu. Konstanty Branicki podróżował w towarzystwie ks. [Armanda] Dawida, badacza Chin, po Tunisie i zebrane materiały nadsyłał do Warszawy.

[Władysław] Taczanowski w owym czasie narzekał na wielką ciasnotę lokalu.

---

¹⁶ Władysław Taczanowski. O stanie obecnym Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego. Przyroda i Przemysł. Warszawa 1880/81. Tom IX s. 325.

^{xxxvi} Natomiast Władysław Taczanowski opublikował pracę o awifaunie „Liste des Oiseaux recueillis par M. Jankowski dans l’île Askold”, Bulletin de la Société Zoologique de France 3e volume 1878, ss. 133–140.

OKRES 1890–1915

W roku 1889 prof. August Wrześniowski przeszedł na emeryturę, a w rok później (początek [17 stycznia] roku 1891^{xxxvii}) zmarł Władysław Taczanowski. Trzydziestoletnia epoka [Władysława] Taczanowskiego w dziejach Gabinetu Zoologicznego została definitywnie zakończona.

Obawy, że Gabinet Zoologiczny może być rozparcelowany, lub wywieziony, nie ziściły się. Został on w nienaruszonej postaci, w związku z Uniwersytetem Warszawskim, lecz utracił to znaczenie, które miał za czasów [Władysława] Taczanowskiego. Nie był już ośrodkiem skupiającym przyrodników polskich i nie miał już tych, co poprzednio, powiązań z naukowymi ośrodkami zagranicznymi. Ustał też bogaty, stały dopływ ciągle nowych materiałów naukowych.

Następcą A[ugusta] Wrześniowskiego na katedrze zoologii w Uniwersytecie Warszawskim, a tym samym kierownikiem naukowym Gabinetu Zoologicznego, został Rosjanin, Mikołaj Nasonow (1890). [Mikołaj] Nasonow dbał o Gabinet Zoologiczny. Przy pomocy studentów stale porządkował zbiory, zorganizował (przy udziale płk. Bykowa) szereg interesujących grup biologicznych, {25a} pomnożył kolekcje entomologiczne, a także nabył dla Gabinetu dużą kolekcję rosyjskich ptaków i gadów, zebraną przez Piotra Bedriagę. Po strajku szkolnym, w roku 1906, [Mikołaj] Nasonow porzucił Warszawę i przeniósł się do Rosji. Następcą jego został Jakub Szczelkanowcew, który dotrwał do roku 1915, tj. do ewakuacji Uniwersytetu do Rostowa nad Donem. Działalność [Jakuba] Szczelkanowcewa niczym szczególnym się nie zaznaczyła.

Za czasów [Mikołaja] Nasonowa i [Jakuba] Szczelkanowcewa Gabinet Zoologiczny nie był już samodzielną placówką naukową, lecz spełniał tylko zadania dydaktyczne jako pomoc przy studiowaniu zoologii przez wychowanków Uniwersytetu Warszawskiego. Obok młodzieży akademickiej odwiedzały jednak Gabinet i to bardzo licznie szerokie koła publiczności. Mieszkańcy Warszawy, którym ze względów politycznych nie dawano okazji do zdobywania wiedzy przyrodniczej na wykładach popularnych czy odczytach, chodzili tłumnie dwa razy w tygodniu do Gabinetu i z ciekawością oglądali zgromadzone tam bogate zbiory

---

^{xxxvii} Według „Słownika biologów polskich”, (red.) S. Feliksiak, Warszawa 1987, powinno być: 1890.

fauny krajowej i obcej, tym bardziej, że Warszawa nie miała nawet w owym czasie ogrodu zoologicznego.

Warszawski Gabinet Zoologiczny był najbogatszym spośród muzeów przyrodniczych w Polsce. Nie mogły się z nim równać ani kolekcje Lwowa^{xxxviii}, Krakowa, czy Poznania, ani tym bardziej zbiory miast prowincjonalnych. Jeśli chodzi o faunę krajową, to – szczególnie zbiory ornitologiczne – były bogatsze niż zbiory wszystkich innych zbiorów krajowych razem wziętych. W ogóle w Gabinetecie Warszawskim najbogaciej były reprezentowane: 1. zbiory ornitologiczne, 2. entomologiczne, 3. malakozoologiczne. Gabinet Warszawski nie należał jednak do rzędu wielkich muzeów europejskich, którymi szczyliły się takie miasta, jak Londyn, Paryż, Berlin, Wiedeń, Petersburg itp. Posiadając mnóstwo bardzo cennych okazów, m. in. egzemplarzy deskrypcyjnych, na których oparte były opisy nowych gatunków, miał jednak szereg podstawowych wad. Przede wszystkim nie były tam podzielone w odpowiedni sposób zbiory ściśle naukowe i wystawowe^{xxxix}, przeznaczone do oglądania przez zwiedzających. Z braku miejsca okazy były stłoczone tak, iż nie wiadomo {25b} było, czy sale wypełnione nimi stanowią wystawę, czy magazyn. Były też w części wystawowej duże braki pod względem dydaktycznym, gdyż wystawiony materiał nie był właściwie usystematyzowany. Okazy rozmieszczono nie tyle zgodnie z układem systematycznym, ile stosownie do wielkości i rozkładu sal.

Budynek – jak już wyżej było zaznaczone – nie był budowany dla celów muzealnych, lecz dla potrzeb wydziału Sztuki Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego^{xl}. Umieszczenie w nim Gabinetu Zoologicznego miało stanowić prowizorium, lecz przeciągnęło się na okres przeszło stuletni. Budynek nie był oddany w całości Gabinetowi, gdyż znalazł w nim pomieszczenie także Zakład Anatomii Porównawczej Uniwersytetu Warszawskiego oraz jedna wielka sala na parterze zawierała zbiory sztuki (odlewy gipsowe rzeźb). Gabinet Zoologiczny zajmował więc część parteru, I-sze piętro, a kilka mniejszych pomieszczeń znalazło się na półpiętrze i na poddaszu. Ciasnota lokalu była tak wielka, że niektóre okazy umieszczone zostały na klatce schodowej. Z tym brakiem miejsca na stale zwiększające się zbiory musieli walczyć wszyscy kierownicy Muzeum Zoologicznego, poczynając od [Władysława] Taczanowskiego.

^{xxxviii} Niewątpliwie twierdzenie to jest prawdziwe, jeśli chodzi o liczbę zgromadzonych gatunków. Należy jednak pamiętać, że Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie w swojej kolekcji posiadało wiele cennych okazów, prowadziło aktywną politykę naukową, a jeśli chodzi o działalność popularyzatorską i pedagogiczną to prawdopodobnie przewyższało nawet warszawski Gabinet Zoologiczny.

^{xxxix} Nie było to specyfiką warszawskiego Gabinetu. Podobna sytuacja panowała w niemal wszystkich muzeach przyrodniczych XIX i początków XX wieku w Europie.

^{xl} Informacja błędna: Pawilon Sztuk Pięknych (obecnie siedziba Wydziału Historycznego) miał pełnić m.in. funkcję muzealną. Na parterze w Sali Kolumnowej miał być umieszczony zbiór odlewów gipsowych, a jego pierwsze piętro miało być przeznaczone również na cele ekspozycyjne; por. przypis xv.

{26} GABINET ZOOLOGICZNY JAKO SAMODZIELNA JEDNOSTKA ORGANIZACYJNA

W roku 1915, w toku działań I-szej wojny światowej, wojska niemieckie posunęły się na wschód, zagrażając bezpośrednio Warszawie. Rosjanie po stuletnim (od r. 1815)^{xli} władaniu stolicą Polski dokonali ewakuacji swoich władz, urzędów, wojska i rządu rosyjskie w b[yłym] Królestwie Kongresowym zostały zlikwidowane. Cesarski Uniwersytet Warszawski został przeniesiony do Rostowa nad Donem, ale Gabinet Zoologiczny pozostał w Warszawie^{xlii}.

Już w początku ewakuacji Rosjan zawiązał się w Warszawie Komitet Obywatelski, w którym m. in. utworzono Wydział Oświecenia. Dnia 11 sierpnia 1915 roku Wydział Oświecenia wyłonił komisję dla zorganizowania w Warszawie polskiego uniwersytetu i politechniki. Niemiecki Zarząd Cywilny, utworzony niezwłocznie po zajęciu Warszawy przez wojska niemieckie, uznał za właściwe pogodzić się z faktami dokonanymi przez polskie czynniki obywatelskie. Dnia 2 listopada został mianowany rektor polskiego uniwersytetu w Warszawie, a 15 listopada 1915 roku nastąpiło uroczyste otwarcie Uniwersytetu.

Władze nowo utworzonego Uniwersytetu Warszawskiego włączyły Gabinet Zoologiczny do Zakładu Zoologii jako jednostkę pomocniczą. Od dnia 15-go

---

^{xli} Nie licząc wielomiesięcznej przerwy, gdy miasto zostało wyzwolone w okresie powstania listopadowego.

^{xlii} Twierdzenie nieprawdziwe. Do Rostowa wywieziono znaczącą część kolekcji. O wywiezieniu typów opisowych ptaków informacje znaleźć można w artykule Jana Sztolcmana i Janusza Domaniewskiego (J. Sztolcman & J. Domaniewski, „Typy opisowe ptaków w Polskim Państwowym Muzeum Przyrodniczym” w: *Prace Zoologiczne Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego VI, Zeszyt 2, 1927*, ss. 95–194). Według Gabriela Brzęka (G. Brzęk, „Historia zoologii w Polsce do drugiej wojny światowej”, *Polska Akademia Umiejętności Rozprawy Wydziału Przyrodniczego, tom 2, Kraków 2007*) z Warszawy wywieziono około 200 tysięcy okazów zwierząt, w tym 112 typów opisowych ptaków. Zgodnie z pokojowym traktatem ryskim podpisanym w 1921 roku okazy te powinny były, podobnie jak i inne wywiezione dobra kultury, powrócić do Polski. Pomimo wielokrotnych starań władz II Rzeczypospolitej nigdy do tego nie doszło. Według sowieckiej wersji wywiezione zbiory Gabinetu warszawskiego miały ulec zniszczeniu w czasie pożaru, jaki wybuchł w miejscu ich składowania w Rostowie. Autorzy artykułu prawdopodobnie z obawy przed prł-owską cenzurą woleli nie przypominać losów tej wywiezionej przez Rosjan z Warszawy części kolekcji Gabinetu Zoologicznego.

listopada 1915 roku mianowano kustoszem Gabinetu Janusz Domaniewskiego, wychowanka Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Już za czasów [Władysława] Taczanowskiego było rzeczą oczywistą, że zasoby Gabinetu Zoologicznego przerastają znacznie potrzeby katedry zoologii na Uniwersytecie. W Gabinetecie obok okazów przydatnych do demonstracji podczas wykładów zoologii były liczne materiały ściśle naukowe (częściowo jeszcze nie opracowane) i bardzo szeroki asortyment wszystkich grup świata zwierzęcego, tworzący imponującą wystawę zoologiczną. Zarówno opracowanie posiadanych przez Gabinet materiałów naukowych, jak i obsługa wystawy wymagały szeregu pracowników, którymi Zakład Zoologii nie rozporządzał. Dodać należy, że Ksawery Branicki, spełniając wolę założycieli Muzeum Branickich, {27} wystąpił do Rządu R.P. z projektem przekazania Muzeum w [pałacu] Frascati Państwu i połączenia go z Gabinetem Zoologicznym. Zasoby Gabinetu miały więc jeszcze bardziej wzrosnąć.

Wobec powyższego [Janusz] Domaniewski powziął myśl, która w konsekwencji doprowadziła do zasadniczego zwrotu w losach Gabinetu Zoologicznego. Opracował on memoriał, w którym proponował utworzenie ze zbiorów Gabinetu i Muzeum Branickich nowej instytucji, niezależnej od Uniwersytetu, mianowicie samodzielnego Muzeum Zoologicznego. Myśli zawarte w memoriale znalazły uznanie zarówno czołowych zoologów polskich, jak i czynników państwowych. Rozporządzeniem z dnia 24 września 1919 roku dokonano połączenia obu zbiorów (pod warunkiem wydzielenia pewnej ilości okazów dla potrzeb Zakładu Zoologii UW) i stworzono nową instytucję p. n. „Narodowe Muzeum Przyrodnicze – Dział Zoologiczny”.

Według projektu [Janusza] Domaniewskiego miało być utworzone w Warszawie Narodowe Muzeum Przyrodnicze, obejmujące wszystkie działy nauk przyrodniczych. Dział Zoologiczny był więc tylko pierwszą jego częścią, otwartą dzięki temu, że już nagromadzone były zbiory. Do otwarcia innych działów nigdy jednak nie doszło, a ponieważ nazwa nowej instytucji powodowała liczne nieporozumienia ze względu na istnienie w Warszawie miejskiego „Muzeum Narodowego”, więc zarządzeniem Min[isterstwa] W[yznań] R[eligijnych] i O[świecenia] P[ublicznego] z dnia 7 września 1921 zmieniono początkową nazwę na „Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze”.

Pierwszym kierownikiem nowo utworzonej instytucji muzealnej z tytułem wicedyrektora został od dnia 1 października 1919 roku Jan Sztolcman, który przetrwał na tym stanowisku aż do zgonu (29 IV 1928). Janusz Domaniewski ustąpił ze swego stanowiska w połowie roku 1920.

O losach Jana Sztolcmana i jego poszukiwaniach faunistycznych w Ameryce południowej była już wyżej mowa. Po powrocie z Ameryki do Warszawy (1884) objął on już na stałe kierownictwo Muzeum Branickich, jednakże w roku

1900^{xliii} odbył jeszcze jedną egzotyczną wyprawę do Afryki, nad Nil Niebieski.

{28} [Jan] Sztolcman ogłosił szereg prac zoologicznych, głównie ornitologicznych, dotyczących przede wszystkim ptaków Ameryki południowej. Pisane były one przeważnie w językach obcych i znane były zwłaszcza w kołach fachowych zagranicą. W Polsce [Jan] Sztolcman występował głównie jako popularyzator wiedzy przyrodniczo-łowieckiej, działacz w zakresie ochrony przyrody i pisarz podróźniczy („Peru”^{xliv}, „Nad Nilem Niebieskim”).

Rozporządzenie urzędowe z września 1919 roku o utworzeniu Narodowego Muzeum Przyrodniczego uczyniło z dotychczasowego Gabinetu Zoologicznego, zależnego od Uniwersytetu, samodzielną jednostkę organizacyjną. Już od 1 października 1919 roku Muzeum otrzymało własny personel naukowy: wicedyrektora Jana Sztolcmana (patrz wyżej) i obok J[anusza] Domaniewskiego jeszcze dwóch kustoszów, Tadeusza Chrostowskiego i Władysława Polińskiego ([Władysław] Poliński pracował w Gabinetecie Zoologicznym już od 1 V 1918). Okres organizacyjny Muzeum trwał dość długo. Bardzo skąpe możliwości finansowe nie pozwalały na odpowiedni rozwój placówki. Była to na początku instytucja mała, zatrudniająca zaledwie kilku pracowników, jednak znalazło się wśród nich paru wybitnych zoologów, którzy rozpoczęli intensywną pracę naukową.

[Ponieważ nazwa „Narodowe Muzeum Przyrodnicze” ze względu na istnienie w Warszawie miejskiego „Muzeum Narodowego” powodowała liczne nieporozumienia, więc zarządzeniem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 września 1921 roku została ona zmieniona na „Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze”.]^{xxxx}

Od roku 1921 datuje się początek rozkwitu Muzeum. 1 stycznia 1921 roku obsadzone zostało stanowisko dyrektora Muzeum w osobie dr Antoniego Józefa Wagnera i przybył kustosz działu owadów, dr Jan Prüffer.

Antoni Wagner (1860–1928) urodził się w Ustroniu na Śląsku Cieszyńskim. Uczył się w gimnazjum w Cieszynie, a następnie studiował w Wiedniu medycynę i nauki przyrodnicze. Po ukończeniu studiów służył w armii {29} austriackiej jako lekarz, od roku 1920 w armii polskiej w randze podpułkownika lekarza. Objąwszy stanowisko dyrektora Państwowego Muzeum Przyrodniczego, przetrwał na nim aż do zgonu (12 VI 1928). [Antoni] Wagner ogłaszał przeważnie w języku niemieckim liczne wartościowe prace naukowe, wśród których na szczególnie uwzględnienie zasługują: monografia „Die Familie der Helicinidae” (1911), opis lądowych mięczaków Albanii, studia nad świdrzykami (Clausiliidae) oraz nad mięczakami Bułgarii. [Antoni] Wagner miał wyrobioną i ustaloną pozycję wśród

^{xliii} Według „Słownika biologów polskich”, (red.) S. Feliksiak, Warszawa 1987, powinno być: 1901.

^{xliv} Pełny tytuł: „Peru. Wspomnienia z podróży”.

^{xxxx} W maszynopisie akapit ten został przekreślony.

malakologów europejskich. Po objęciu stanowiska dyrektora ofiarował Muzeum swą liczną i bardzo cenną kolekcję malakologiczną.

W roku 1921 Muzeum zapoczątkowało edycję własnych wydawnictw naukowych. Pierwszy zeszyt p[od] n[azwą] Prace Zoologiczne Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego ukazał się 30 IX 1921 roku.

W latach 1921–1929 wychodziło staraniem Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego pod redakcją doc. dr Władysława Polińskiego wydawnictwo zbiorowe pt. „Podręcznik do zbierania i konserwowania zwierząt”. Całość zawarta w kilkunastu zeszytach (niektóre były wydawane ponownie) opracowana została przez dwudziestu kilku autorów, wybitnych specjalistów od poszczególnych grup zwierzęcych. Podręcznik ten stał się bardzo pożyteczną pomocą naukową dla stale rosnącej ekipy młodych polskich faunistów.

Dużo uwagi poświęcono rozbudowie Biblioteki Muzeum, której podwaliny założył – jak już informowaliśmy wyżej – Feliks Paweł Jarocki.

Nie zapomniano też o gromadzeniu dalszych zbiorów faunistycznych. Ponieważ zabrakło już mecenasów, którzy w okresie W[ładysława] Taczanowskiego finansowali podróże eksploratorów, Muzeum zorganizowało i wysłało w oparciu o własne środki szereg ekspedycji naukowych. Tak więc Tadeusz Chrostowski i Tadeusz Jaczewski odbyli podróż do Brazylii (1921), Tadeusz Jaczewski i Tadeusz Wolski – do Meksyku, Waław Roszkowski i Stanisław Feliksiak na „Darze Pomorza” do Brazylii i na Wyspy Kanaryjskie, Azory i Martynikę, Tadeusz Jaczewski i Stanisław Feliksiak na Nową Funlandię i do Kanady. Dzięki tym wpływom oraz zakupom (np. zbiór arachnologiczny po zmarłym prof. Władysławie Kulczyńskim) i ofiarom (np. kolekcje [Antoniego] Wagnera i [Henryka] Dziedzickiego) zasoby Muzeum Przyrodniczego rosły, a opracowaniem ich zajęli się wybitni nasi specjaliści.

Dnia 30 października 1921 roku skład osobowy Muzeum przedstawiał się następująco:

Dyrektor – dr płk. Antoni Wagner

Wicedyrektor – Jan Sztolcman

Kustosz działu zwierząt kręgowych – vacat

Kustosz działu zwierząt bezkręgowych (oprócz owadów) – dr Władysław Poliński

Kustosz działu owadów – dr Jan Prüffer

Kierownik działu ptaków neotropikalnych – Tadeusz Chrostowski

Preparator – Jan Poborczyk

Woźny – Piotr Kozłowski

Działalność naukowa Muzeum stale się rozwijała. Tematyką głównie w Muzeum uprawianą była systematyka zwierząt i faunistyka. Za podstawowe swe zadanie Muzeum uznało dokładne opracowanie fauny Polski, ale {30} nie unikało

też opracowywania zagadnień faunistycznych innych krajów europejskich i pozaeuropejskich.

W czasie od roku 1919 do 1939 w Państwowym Muzeum Przyrodniczym pracowali w różnych okresach, jedni krócej, drudzy dłużej, przede wszystkim Janusz Domaniewski, Jan Sztolcman, Antoni Wagner, Tadeusz Chrostowski, Władysław Poliński, Jan Prüffer, Tadeusz Jaczewski, Tadeusz Wolski, Stanisław Feliksiak, Janusz Nast, Hieronim Jawłowski, Zdzisław Raabe, Stanisław Adamczewski, Jerzy Kremky, Kazimierz Tarwid, Władysław Rydzewski, Andrzej Dunajewski, Marian Masłowski, Romuald Skobejko, Mieczysław Węgrzecki.

W roku 1928 Muzeum przeszło jeszcze raz rekonstrukcję organizacyjną. Mianowicie 29 lutego 1928 roku na mocy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej nadano mu nazwę Państwowego Muzeum Zoologicznego, a 14 marca tegoż roku Rozporządzeniem Rady Ministrów nadano Muzeum Zoologicznemu statut.

Według tego statutu zadania Muzeum Zoologicznego były następujące:

1. Gromadzenie materiałów zoologicznych.
2. Prace badawcze w zakresie nauk zoologicznych ze szczególnym uwzględnieniem morfologii porównawczej, zoogeografii i bionomii.
3. Organizowanie wypraw i wycieczek zoologicznych zarówno w kraju, jak i poza jego granicami, mających na celu wzbogacenie wiedzy zoologicznej oraz planowe powiększanie zbiorów.

Jak już wyżej wspomniano, w czerwcu 1928 roku zmarł dyrektor Muzeum, dr Antoni Wagner. Ponieważ parę miesięcy wcześniej (kwiecień 1928) zmarł również wicedyrektor Muzeum Jan Sztolcman, więc p. o. dyrektora został ówczesny kustosz działu bezkręgowców, doc. dr Władysław Poliński, a naczelny nadzór nad Muzeum objął prof. zoologii Uniwersytetu Warszawskiego, dr Konstanty Janicki. Ten stan prowizoryczny trwał do 1 maja 1929 roku, kiedy dyrektorem Muzeum mianowano prof. dr Wacława Roszkowskiego.

Wacław Roszkowski (1886–1944) urodził się w Broszkowie na Podlasiu. Studia uniwersyteckie odbywał w Krakowie, Fryburgu i Lozannie. Doktoryzował się w Lozannie w roku 1913. Przeprowadzał badania limnologiczne na jez. Lemańskim pod kierunkiem prof. [~~A-~~ François-Alphonse] Forela^{xiv}. Po wybuchu wojny [Wacław] Roszkowski wyjechał w roku 1915 do Rosji, a później do Japonii. W roku 1918 wrócił do Warszawy i został asystentem prof. [Jana] Tura przy katedrze anatomii porównawczej Uniwersytetu Warszawskiego. W roku 1922, po zgonie prof. [Eugeniusza Antoniego] Kiernika, został mianowany zastępcą profesora anatomii zwierząt domowych na wydziale Weterynaryjnym. W roku 1925

^{xiv} Chodzi o przyrodnika, malakologa i sejsmologa François-Alphonse'a Forela (1841–1912), a nie entomologa i psychiatrę Augusta Forela (1848–1931).

[Wacław] Roszkowski habilitował się {31} do zoologii i anatomii porównawczej, po czym uzyskał nominację na profesora wydziału Weterynaryjnego. W roku 1929 – jak już wyżej powiedziano – został mianowany dyrektorem Państwowego Muzeum Zoologicznego. Głównym przedmiotem zainteresowań naukowych [Wacława] Roszkowskiego były mięczaki (przede wszystkim błotniarki), ich systematyka, anatomia i histologia narządów rozrodczych oraz układu pokarmowego. Poza mięczakami zajmował się wyplawkami, wijami, owadami, płazami i gadami. Był też autorem obszernego studium metodyki badań zoologicznych, ogłoszonego w „Poradniku dla Samouków” (1932). [Wacław] Roszkowski odbył podróże naukowe do Egiptu, Brazylii, na Martynikę, do Parany i Afryki Południowej. Dyrektorem Muzeum Zoologicznego był [Wacław] Roszkowski do roku 1935, po czym przeszedł [na] stanowisko profesora zoologii w Uniwersytecie Warszawskim. Kierownictwo Muzeum powierzono wówczas Januszowi Domaniewskiemu jako p.o. dyrektora.

Wspomnieliśmy już wyżej, że w roku 1921 zapoczątkowano wydawnictwa własne Muzeum przez założenie periodyku pt. „Prace zoologiczne Państwowego Muzeum Przyrodniczego”. W roku 1930 zmieniono nazwę tego wydawnictwa na „Annales Musei Zoologici Polonici”, a od roku 1933 „Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici”.

W końcu roku 1931 założone zostało „Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Zoologicznego”, którego zadaniem miała być wszechstronna pomoc przy realizowaniu zadań Muzeum Zoologicznego. Na czele komitetu organizacyjnego stanął prof. dr Jan Lewiński. Towarzystwo Przyjaciół żywszej działalności nie ujawniło.

W roku 1931 z inicjatywy prof. M[ichała] Siedleckiego przy Państwowym Muzeum Zoologicznym została założona „Stacja Badania Wędrówek Ptaków”. Jej pierwszym kierownikiem był dr Janusz Domaniewski, ówczesny kierownik Działu Kręgowców w Muzeum. Od roku 1936 kierował stacją mgr Władysław Ryzdewski. W okresie 1931–1939 stacja wydała 7 sprawozdań, drukowanych w Acta Ornithologica¹⁷.

{31a} Okres międzywojenny (1919–1939) był także okresem utworzenia Biblioteki Muzeum jako samodzielnego działu pracy^x. Wyżej już wspominaliśmy, że gromadzeniem książek dla potrzeb Gabinetu Zoologicznego zajmował się już F[eliks] P[aweł] Jarocki. Za czasów [Władysława] Taczanowskiego księgozbiór Gabinetu powiększył się ilościowo, ale nie traktowano go jako jednostki samodzielnej, równorzędnej ze zbiorami. Za datę utworzenia Biblioteki przyjęć można dzień 1-go października 1919 roku, w którym to dr W[ładysław] Poliński zajął się w kancelarii Muzeum porządkowaniem i prowizorycznym katalogowaniem będących

¹⁷ Jan B. Szczepski. Przeszłość i przyszłość stacji ornitologicznej w Polsce. Chrońmy przyrodę ojczystą. R. 2. 1946, nr 7–8.

^x W[iesława] Laszczkowska. Zarys rozwoju Biblioteki Instytutu Zoologicznego PAN I. c.

w posiadaniu Muzeum książek zwiększonych liczebnie przez włączenie księgozbioru Muzeum Branickich. [Władysław] Poliński obok swej pracy w charakterze kustosa stale przez szereg lat pracował nad zorganizowaniem biblioteki. Pomagali mu dorywczo różni pracownicy działów naukowych. Jednak aż do roku 1930 Biblioteka nie miała własnego personelu. Dopiero 1 grudnia 1930 roku zaangażowano na bibliotekarkę Marię Prauss.

Księgozbiór Muzeum stale wzrastał, hamowany jedynie brakiem odpowiedniego pomieszczenia (np. skład wydawnictw własnych Muzeum i dubletów mieścił się pod schodami wejściowymi) i bardzo skąpym budżetem. Dopiero po pożarze i przeniesieniu Muzeum do lokalu na ul. Wilczej 64 warunki uległy poprawie. Biblioteka otrzymała dwa pokoje na parterze i dużą, półparterową salę na magazyn. Urządzono więc pracownię biblioteczną i czytelną, a w dużej sali zainstalowano żelazne regały i rozmieszczono skład książek. Od dnia 1 marca 1936 roku zaczęło pracować w Bibliotece dwóch pracowników ryczałtowych, mgr Janina Rożnowska i nieco później Anna Juchnowicz.

Głównym źródłem dopływu nowych dzieł do Biblioteki były dary. Największym zbiorem przekazanym Bibliotece był księgozbiór Muzeum Branickich (3 212 tomów) i on stał się właściwym zaczątkiem Biblioteki. Obok darów dużą rolę spełniała wymiana wydawnictw z licznymi instytucjami w świecie i zakupy. Te ostatnie w okresie międzywojennym były niestety ograniczone szczupłością sum przeznaczonych na ten cel w budżecie Muzeum.

{31b} Licząc się z ciasnotą pomieszczeń Muzeum, [Janusz] Domaniewski proponował (1935 rok) donajęcie lokalu na mieście. Zgodnie z jego projektem dział wystawowy i dział kręgowców mogły pozostać na miejscu, natomiast biblioteka, kancelaria, dział zwierząt bezkręgowych i entomologia powinny być przeniesione do innego pomieszczenia. Zabiegi [Janusza] Domaniewskiego nie odniosły jednak skutku i Muzeum razem ze zbiorami, pracownikami, biblioteką i częścią administracyjną pozostało w całości w dawnym gmachu.

{32} POŻAR W MUZEUM ZOOLOGICZNYM W ROKU 1935

W nocy z dnia 1 na 2 października 1935 roku, o godz. 23 min. 15 w Państwowym Muzeum Zoologicznym wybuchł pożar. Ogień objął północne skrzydło gmachu, w którym mieściły się zbiory zwierząt kręgowych, pracownie Działu Kręgowców i biblioteka ornitologiczna. Do godz. 1-ej spłonęło całkowicie kilka sal na I-ym piętrze, poddasze i dach nad tą częścią budynku. Duże szkody wywołała woda, którą tłumiono pożar oraz sadze, które pokryły wiele niespalonych okazów.^{18, xlvii}

Przeprowadzone po pożarze dochodzenie nie ustaliło w sposób definitywny przyczyn katastrofy. Najprawdopodobniej zaproszenie ognia było skutkiem przypadku i nieostrożności. Muzeum było dostępne dla publiczności tylko dwa razy w tygodniu (czwartki i niedziele), ale stale przebywali tam pracownicy Muzeum i studenci.

Straty spowodowane przez pożar, ujęte w sposób sumaryczny, przedstawiały się następująco:^{19, xlviii}

¹⁸ Ilustr[owany] Kurier Codzienny nr 275 z dnia 4 X 1935.

^{xlvii} W artykule dotyczącym pożaru (Ilustrowany Kurier Codzienny nr 275 z dnia 4 X 1935) wskazuje się na wiele niedociągnięć, takich jak brak urządzeń przeciwpożarowych, brak kranów do hydrantów, brak kluczy do wejść, ogólne zamieszanie spowodowane nieprzygotowaniem woźnych uniwersyteckich (ponad 90 osób) do akcji ratunkowej. Muzeum mieściło się w jednym z najstarszych budynków, już wówczas uznawanym za zabytkowy, kompleksu uniwersyteckiego przy ulicy Krakowskie Przedmieście 26/28. Gmach ten związany był ze Szkołą Główną. Mieszkał w nim Benedykt Dybowski, a w 1863 roku odbywały się w nim posiedzenia Rządu Narodowego. Obecnie jest to siedziba Wydziału Historycznego UW (Budynek Pomuzealny).

¹⁹ Raport p. o. Kierownika Muzeum J. Domaniewskiego. Archiwum MiIZ. **Załącznik 2.**

^{xlviii} Federowicz i Feliksiak oparli ten rozdział na informacjach zawartych w dokumencie sporządzonym przez Janusza Domaniewskiego pełniącego wówczas obowiązki kierownika PMZ – „Odpis 2-gi. Sprawozdanie ze strat w Bibliotece spowodowanych pożarem Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie w dniu 1-ym października 1935 roku”. Dokument ten nie posiada daty, nie jest podpisany, a wiele poprawek świadczy o tym, że należy traktować go jako projekt właściwego sprawozdania. Mimo tytułu sugerującego wykaz strat w bibliotece, Domaniewski zamieścił dane dotyczące również wystawy i zbiorów zoologicznych. Sprawozdanie było załącznikiem do pisma wysłanego do Wydziału Nauki i Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w którym Janusz Domaniewski pisał: „[...] dokładny wykaz spalonych obiektów nie jest możliwy do przeprowadzenia [...] załączone wykazy charakteryzują więc obraz zniszczenia jedynie w przybliżeniu [...]”.

1. Biblioteka – dzieł spalonych i uszkodzonych około 500 tomów.

2. Zbiory

a. Zwierzęta ssące.

Małpy spaliły się wszystkie – paręset sztuk.

Lemury ” ” ” – kilkanaście sztuk.

Parzystokopytne

spłonęły wszystkie barany – kilkanaście sztuk.

” ” koziorożce – kilkanaście sztuk.

” ” antylopy – kilkanaście sztuk.

” ” lamy – kilka sztuk.

Nieparzystokopytne

spłonął tapir – jedna sztuka.

” koń domowy – jedna sztuka.

Walenie uzębione

spłonęły wszystkie delfiny – około 10 sztuk.

{33} Płetwonogie

spłonęły wszystkie – około 10 sztuk

Drapieżne

spłonęły prawie wszystkie – paręset sztuk (spośród Felidae spaliły się

lwy – 5 sztuk, 1 tygrys, inne koty ocalały).

Gryzonie

spaliło się kilkanaście sztuk

Szczerbaki

spaliło się kilkanaście sztuk

Nietoperze

spłonęły prawie wszystkie – paręset sztuk

Torbacze

spłonęła znaczna część – ponad 100 sztuk.

Zbiory ssaków uległy zniszczeniu w znacznej części, albo od ognia, albo w czasie akcji ratowniczej. Niektóre rzędy spłonęły całkowicie. Szkody były niepowetowane, gdyż m. in. zniszczone zostały typy deskrypcyjne w ilości kilkunastu. Spaliły się także wszystkie okazy zakonserwowane w alkoholu (około 300 słoików), kilkadziesiąt szkieletów i czaszek.

b. Ptaki

Wypchane

spłonął zbiór ptaków krajowych – około 500 sztuk

” ” rodzin alk i mew – około 50 sztuk

” ” ” siewek i kulików – około 150 sztuk

” ” ” dzioborożców, dudków, żołą – około 80 sztuk

- ” ” ” sów i kaczek – około 250 sztuk
- ” ” ” kruków, wilg, szpaków – około 280 sztuk

Skórki

- splonęła skrzynia ze skórkami kaczek – około 400 sztuk
- ” ” ” ” kaczek i mew – około 80 sztuk
- ” ” ” ” drapieżników – około 300 sztuk
- ” szafa ” ” dzięciołów – około 100 sztuk
- {34} splonęło 1,5 szafy ze skórkami dudków, żołą, kukulek, lelków, zimorodków, jeżyków – około 1000 sztuk
- ” 0,5 ” ze skórkami łuszczaków (głównie Emberiza) – około 600 sztuk
- ” pudło z trznadłami – około 180 sztuk
- ” ” z wróblami – około 160 sztuk
- ” ” z mazurkami – około 60 sztuk
- ” ” z raniuszkami – około 20 sztuk
- ” 5 pudeł świeżych nabytków – około 500 sztuk
- ” kilkanaście grup biologicznych ptaków krajowych
- ” zbiór jaj – około 7000 sztuk

Ogółem splonęło 4 tysiące kilkaset ptaków. Poza tym znaczna ilość została osmolonych, okopconych i uszkodzonych wodą.

Oprócz własnych okazów uległy zniszczeniu niektóre obce przysłane do oznaczenia:

- 3 głuszce ze Sztokholmu
- 5 głuszców z Moskwy
- kilkanaście okazów *Periparus palustris* z Moskwy.

c. Gady

- splonęło około 1500 okazów
- ” wystawowy zbiór węży i część materiału naukowego
- ” ” ” jaszczurek

d. Płazy

- splonęło około 800 okazów, zbiór wystawowy i część materiału naukowego

e. Ryby

- splonęło około 1500 okazów

f. Szkarłupnie

- splonęło około 500 okazów

g. Mięczaki

- splonęły 4 gablotki

{35} h. Skorupiaki

- splonęło kilka okazów

i. Owady

splonęło 5 gablot motyli krajowych – około 500 okazów

” 10 pudeł tekturowych z muchówkami wypożyczonymi z Muzeum Przemysłu i Handlu^{xlviii} w Warszawie.

Biorąc rzecz ogólnie, splonęły przede wszystkim zbiory kręgowców i bezkręgowców znajdujące się w części wystawowej. Dokładny opis strat nie jest możliwy, gdyż inwentaryzacja nie była przeprowadzona całkowicie, a istniejące inwentarze splonęły. Oprócz zbiorów spaliły się także meble oraz gotówka w ilości 6815 zł^{xlix}.

Pożar w Muzeum Zoologicznym stał się nowym punktem zwrotnym w dziejach tej instytucji. Wyloniła się przede wszystkim sprawa lokalu dla Muzeum. Odbudowa zniszczonego ogniem budynku przy pozostawianiu ocalałej części zbiorów na dotychczasowym miejscu nie wchodziła w ogóle w rachubę. Koniecznym było przeniesienie Muzeum do innego lokalu. Rozważano różne projekty, m. in. wzniesienie tymczasowych baraków, jednak projekt ten odrzucono. Ponieważ sprawa był nagląca, wybrano niezbyt szczęśliwe załatwienie, mianowicie wynajęto dla Muzeum budynek przy ul. Wilczej 64, wzniesiony niegdyś jako siedziba szkoły. Z góry od razu wypadło zrezygnować z urzędzenia w tym lokalu wystawy zoologicznej, gdyż odpowiedniego pomieszczenia nie było. Odtąd w ciągu lat jedenastu, aż do roku 1946 (patrz niżej) Warszawa nie posiadała dostępnej dla publiczności wystawy zoologicznej.

W nowym lokalu, składającym się z parterowego budynku od ulicy i pięcioletniej oficyny, ogółem 1 365 m² powierzchni użytkowej, umieszczono pracownie, magazyny ze zbiorami, bibliotekę i dział administracyjny. Przeprowadzka nastąpiła wiosną roku 1936.

Wkrótce po przeprowadzce ustąpił ze stanowiska p. o. dyrektora J[anusz] Domaniewski, a jego miejsce zajął ponownie prof. W[acław] Roszkowski. Rządy [Wacława] Roszkowskiego w Muzeum tym razem nie trwały długo, gdyż w roku 1937 p.o. dyrektora został ówczesny docent, dr Tadeusz Jacewski.

---

^{xlviii} Powinno być: Rolnictwa.

^{xlix} Projekt „Ugody” pomiędzy Skarbem Państwa i Januszem Domaniewskim. Archiwum MiIZ PAN. Załącznik 4.

{36} MUZEUM ZOOLOGICZNE W OKRESIE WOJNY 1939–1945

W dniu 31 sierpnia 1939 roku skład osobowy pracowników Muzeum Zoologicznego przedstawiał się jak następuje:

1. Adamczewski Stanisław	17. Papież Józef
2. Feliksiak Janina	18. Dubiński Kazimierz
3. Feliksiak Stanisław	19. Dąbrowski Ryszard
4. Jaczewski Tadeusz	20. Grelecki Franciszek
5. Nast Tadeusz	21. Goljan Antoni
6. Praussowa Maria	22. Wierzbicki Jerzy
7. Ottowa Anna	23. Sapiński Edward
8. Pacyna Tadeusz	24. Czarnecki Stefan
9. Kozłowska Hanna	25. Tarwid Kazimierz
10. Kozłowska Wanda	26. Rydzewski Władysław
11. Skobejko Romuald	27. Kreczmer Bohdan
12. Borhardt Karolina	28. Raabe Zdzisław
13. Wolski Tadeusz	29. Dunajewski Andrzej
14. Jawłowski Hieronim	30. Gałązka Eugeniusz
15. Kremky Jerzy	31. Komuda
16. Fiudkowski Antoni	

Korespondenci Państw[owego] Muz[eum] Zool[ogicznego]

1. Świdorski Edward	3. Czak[ę] J[ózef]
2. Tenenbaum Szymon	4. Roszkowski Wacław

Wolontariusze Państw[owego] Muz[eum] Zool[ogicznego]

1. Masłowski Marian
2. Jankowski Antoni

{36a} Wybuch wojny we wrześniu 1939 roku spowodował rozproszenie personelu Muzeum²⁰. Niektórych pracowników zmobilizowano, inni szli ochotniczo do formacji wojskowych, które według pogłosek miały się tworzyć na wschodzie

²⁰ W[iesława] Laszczkowska. Zarys rozwoju Biblioteki Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN l. c.

Polski. W dniu 8 września w Instytucji pozostały tylko kobiety. W czasie walk o Warszawę kilka pocisków artyleryjskich uszkodziło budynek Muzeum, głównie dach.

Po zakończeniu walk i zajęciu Warszawy przez Niemców zaczęli do Muzeum napływać powracający z różnych stron pracownicy. Spośród 31 osób personelu zgłosiło się do pracy 17. P. o. dyrektora, doc. dr T[adeusz] Jaczewski, razem z grupą pracowników zabezpieczył prowizorycznie zbiory od zniszczenia, pokrywając zdartym z podłóg linoleum uszkodzony dach oraz zabijając deskami część okien.

Niespodzianie w dniach 8 i 9 listopada w gmachu zjawili się Niemcy. Celem wizyty był rabunek. Kilku oficerów SS w asyście całej brygady tragarzy (zagarniętych przymusowo Żydów) wybierało okazy, sprzęt optyczny i książki (m. in. dwa żubry, czaszki turów i nosorożca kopalnego). Zrabowane przedmioty na czterech samochodach ciężarowych pod nadzorem oficera SS wywieziono do Niemiec (po wojnie część tego ładunku odnaleziono w Salzburgu i odzyskano dla Muzeum)¹.

Tymczasem pracownicy Muzeum, którzy w ciągu kilku miesięcy przychodzili systematycznie do pracy, nie mając żadnych środków egzystencji, zaczęli się ponownie rozpraszać. Pozostało tylko kilku, którzy ustalili między sobą dyżury i czuwali nad całością gmachu i zbiorów. Dopiero w środku surowej zimy 1939/40 roku administracja niemiecka zainteresowała się Instytucją. Komisja Likwidacyjna Min[isterstwa] W[yznań] R[eligijnych] i O[święcenia] P[ublicznego] (Die Abwicklungsstelle für das ehemalige Polnische Kultur- und Unterrichtsministerium) zaangażowała jednego z dawnych woźnych Muzeum i zleciła mu opiekę nad Muzeum, zakazując wpuszczać kogokolwiek do gmachu, a zwłaszcza b. pracowników.

{37} Obejście tego zakazu ułatwiła okoliczność, że w gmachu Muzeum mieściło się mieszkanie sekretarki, Anny Bloch-Ottowej. Umożliwiło to jej oraz dr [Tadeuszowi] Jaczewskiemu i mgr [Kazimierzowi] Tarwidowi obserwację budynku celem zabezpieczenia go od kradzieży, a także przedostanie się do magazynów i częściowe zabezpieczenie zbiorów, które wobec nieogrzewania budynku mogły ulec zawilgoceniu.

Wiosną 1940 roku Komisja Likwidacyjna Min[isterstwa] W[yznań] R[eligijnych] i O[święcenia] P[ublicznego] przyznała Muzeum kilka etatów dla

¹ Opisywanym rabunkiem kierował bezpośrednio Eduard Paul Tratz – ówczesny dyrektor Museum der Natur w Salzburgu. Jego przełożonym był Wolfram Sievers. Obaj działali w ramach Sonderkommando Paulsen, które zostało utworzone przez Petera Paulsena (profesora archeologii) w celu rabowania dóbr kultury w Polsce. Obaj należeli do partii nazistowskiej, chodzili w uniformach SS. W Archiwum MiIZ PAN znajdują się niekompletne listy obejmujące część okazów zwróconych Państwowemu Muzeum Zoologicznemu w 1945/46 roku; jedna z nich została sporządzona 18 maja 1946 roku przez Stanisława Feliksiaka. Archiwum MiIZ PAN. **Załącznik 5.** O tym, że nie wszystkie okazy zostały zwrócone, świadczy pismo Stanisława Feliksiaka z dnia 24 maja 1947 roku do Okręgowej Komisji Badań Zbrodni Niemieckich dotyczące rewindykacji zbiorów PMZ. Archiwum MiIZ PAN. **Załącznik 6.**

pracowników konserwacji zbiorów. Od 1 kwietnia do połowy lipca 1940 roku opiekunem Muzeum był mgr Władysław Rydzewski, po nim mgr Kazimierz Tarwid. Jesienią 1940 roku władze niemieckie projektowały przeniesienie Muzeum do jednego z budynków uniwersyteckich. Ta ewentualna przeprowadzka groziła rozproszeniem i częściowym zniszczeniem zbiorów i biblioteki. Na szczęście mgr [Kazimierz] Tarwid zdołał zapobiec temu przeniesieniu. Kilkuletni okres następny, aż do powstania warszawskiego, upłynął dla Muzeum we względnym spokoju. Prowadzono w Muzeum prace konserwacyjno-porządkowe przy udziale oficjalnie zaangażowanych pracowników, jak dr Stanisław Feliksiak, mgr Antoni Goljan i preparator Kazimierz Dubiński oraz wolontariuszów, jak Krystyna Kowalska. Pracowali również dr T[adeusz] Jaczewski i mgr Stanisław Adamczewski. W tym czasie przyjęto do Muzeum na przechowanie część zbiorów zoologicznych i księgozbioru Zakładu Zoologii Uniwersytetu Warszawskiego i niektórych księgozbiorów prywatnych.

Wybuch powstania w dniu 1 sierpnia 1944 roku zaskoczył pracowników Muzeum. Kilku z nich, jak dr T[adeusz] Jaczewski, dr S[tanisław] Feliksiak, mgr W[ładysław] Rydzewski, mgr S[tanisław] Adamczewski wzięło czynny udział w walkach. W gmachu Muzeum znaleźli się: mgr K[azimierz] Tarwid, sekretarka, preparator i dwóch woźnych oraz ich rodziny i kilka osób przypadkowych. Wszyscy oni postanowili przetrwać cały okres powstania w Muzeum, nie przypuszczając, że potrwa ono tak długo.

Dnia 7 października oddziały SS wypędziły ludność zamieszkałą w domach przy ul. Wilczej, kierując ją do obozu w Pruszkowie. Od dnia 8 października Muzeum zostało całkowicie pozbawione opieki i było narażone na podpalenie i rozgrabienie.

{38} 12 października rozpoczęto w Pruszkowie starania o zabezpieczenie względnie wywiezienie w bezpieczne miejsce majątku Państwowego Muzeum Zoologicznego^{21, li}. Powstał tam Komitet Ewakuacji Mienia Kulturalnego z Warszawy. Prezes Komitetu, Eugeniusz Łopuszański, podał nazwisko dr S[tanisława] Feliksiaka jako mogącego zorganizować akcję ratowania Muzeum Zoologicznego. Dr [Stanisław] Feliksiak został przyjęty w poczet członków Komitetu i rozpoczął starania o przedostanie się do płonącej Warszawy.

Człowiekiem, który potrafił zorganizować nielegalne wyjazdy do niszczonego planowo przez Niemców miasta, był dr Stanisław Lorentz, dyrektor Muzeum Narodowego. Dzięki niemu dnia 2 listopada udało się dr [Stanisławowi] Feliksiakowi

²¹ Sprawozdanie dyr. S[tanisława] Feliksiaka z dnia 10 X 1946. Arch[iwum] Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN. [Archiwum MiZ PAN. Załącznik 7.]

^{li} W archiwum MiZ PAN znajdują się dwa odrębne sprawozdania, za rok 1945 i 1946, oba noszące datę 10 października 1946 roku.

po raz pierwszy przedostać do Warszawy z grupą prof. [Jana] Zachwatowicza, która zajęła się ratowaniem biblioteki Zakładu Architektury Politechniki Warszawskiej przy ul. Lwowskiej i prywatnych księgozbiorów przy ul. Mokotowskiej i Noakowskiego.

Dopiero następnego dnia (3 listopada) dr [Stanisław] Feliksiak w towarzystwie mgr S[tanisława] Adamczewskiego zdołał dotrzeć do gmachu Muzeum przy ul. Wilczej 64. Zastali dymiące zgliszcza czwartego i piątego piętra gmachu, gdzie znajdowały się zbiory owadów z całego świata, oraz szeregu pokoi przy klatce schodowej na I, II, III piętrze, gdzie znajdowały się przede wszystkim archiwa muzealne. Rozkład ognisk pożaru świadczył niewątpliwie o rozmyślnym podpaleniu gmachu przez Niemców. Dr [Stanisław] Feliksiak i mgr [Stanisław] Adamczewski przy pomocy gaśnic zlikwidowali tłący jeszcze pożar i dnia tego uratowali jeszcze część rękopisów pracowników Muzeum, składając je w piwnicy.

Dzięki pomocy dyrektora S[tanisława] Lorentza dr [Stanisław] Feliksiak i mgr [Stanisław] Adamczewski uzyskali współdziałanie całej ekipy prof. [Jana] Zachwatowicza i już w dniach 5 i 7 listopada zdołali wywieźć samochodami 1248 pudeł z kolekcjami światowych i krajowych skórek ptasich w ogólnej liczbie ponad 50 000 egzemplarzy, część działu malakologicznego w postaci kolekcji O[tto von] Retowskiego (21 skrzyń muszli – około 50 000 egz.) oraz około 40 worków zawierających książki, katalogi i rękopisy. Wywiezione zbiory (ogółem 2 wagony dziesięciotonowe) ulokowano prowizorycznie w fabryce Tudora w Piastowie i w garażu straży pożarnej w Pruszkowie, po czym umieszczono je w podziemiach klasztoru Bernardynów w Piotrkowie.

Dalszą pracę ratowniczą można było przeprowadzić dopiero, poczynając od dnia 5 grudnia, po uzyskaniu zezwolenia od okupacyjnych władz hitlerowskich. Dr [Stanisław] Feliksiak zorganizował dziesięcioosobową grupę ratowniczą, która do dnia 31 grudnia, pracując w bardzo ciężkich warunkach, wykonała następujące prace.

Na dziedzińcu muzealnym wykopano w zamrożonej ziemi trzy wielkie doły (głębokości 2,5 m), w których następnie zabezpieczono 6 000 słoików i weków wypełnionych zbiorami gadów, płazów, ryb, mięczaków, szkarłupni, robaków i innych bezkręgowców zakonserwowanych w alkoholu i formalinie. Zbiory te nie nadawały się do transportu, a pozostawione na miejscu uległyby zniszczeniu. W dalszym ciągu prac ratowniczych spakowano bardzo obszerny (742 szuflady, zawierające około 100 000 próbek, ponad milion okazów) dział mięczaków, 10 skrzyń ptasich skórek i ptaków wypchanych, 12 skrzyń jaj ptasich, 4 skrzynie ssaków zawierających skórki i czaszki oraz 200 m bieżących książek, które pomieściły się w 221 workach.

{39} W drugim okresie prac ratowniczych, trwającym od 2-go do 15-go stycznia, dr [Stanisław] Feliksiak jako jedyna siła fachowa, przy pomocy dziesięciu

przygodnie zgromadzonych pomocników, zabezpieczył na miejscu 836 słoików, kopiąc czwartą z kolei dół, głębokości około 4 m. Część tych słoików pochodziła z wystawy Muzeum, część była depozytem Zakładu Zoologii UW. Spakowano ponadto dalsze 33 skrzynie ptaków i ssaków, resztę książek bibliotecznych (195 worków), depozyt Zakładu Anatomii Porównawczej UW i depozyty prywatne^{lii}.

Zamierzone przez Niemców wywiezienie tych materiałów do Rzeszy nie doszło do skutku wobec natarcia na Warszawę armii radzieckiej i polskiej. Dnia 17 stycznia 1945 roku nie było już Niemców w Warszawie.

Jeśli idzie o straty spowodowane podpaleniem Muzeum przez Niemców, to dnia 5 listopada podsumowano je prowizorycznie w następujący sposób²²: kompletne zniszczenie urządzeń wszystkich pracowni, sekretariatu, archiwów i spalanie zbiorów entomologicznych, obejmujących około 2 milionów okazów z całego świata. Zginęły kolekcje chrząszczy, motyli, pluskwiaków, muchówek, błonkówek, prostoskrzydłych, gromadzonych przez S[tanislawa] Adamczewskiego, J[ózefa] Czakiego, K[azimierza] Drogoszewskiego, B[enedykta] Dybowskiego, H[enryka] Dziedzickiego, braci [Juljana i Stanisława] Ejsmondów, St[anislawa] Feliksiaka, K[azimierza] Gajła, L[udwika] Hildta, T[adeusza] Jaczewskiego, K[onstantego] Jelskiego, Z[ygmunta] Koźmińskiego, A[rkadiusza] Kreczmera, J[erzego] Kremkyego, A[ntoniego] Książepolskiego, L[udwika] Młokosiewicza, M[ikołaja] Nasonowa, J[anusza] Nasta, P. Słuszczewskiego, J[ana] Sznabla, K[azimierza] Tarwida, ~~M. Jana~~ Wańkowicza i Wertza. Zaginęły rękopisy prac naukowych mgr [Stanisława] Adamczewskiego, K[azimierza] Drogoszewskiego, dr M[ariana] Gieysztor, inż. [Józefa] Makólskiego, dr R[omana] Kuntzego, część rękopisów [Stanisława] Feliksiaka i mgr [Kazimierza] Tarwida.

Ogółem zniszczenia w Państwowym Muzeum Zoologicznym wyniosły w roku 1944 – 43,5%.

---

^{lii} Sprawozdanie Stanisława Feliksiaka z działalności Grupy Zoologicznej za okres od dnia 2 I 1945 do dnia 15 I 1945. Archiwum MiZ PAN. **Załącznik 8.**

²² Raport dr S. Feliksiaka z dnia 25 maja 1945 r. Arch[iwum] Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN. [Archiwum MiZ PAN. **Załącznik 9.**]

{40} POWOJENNA ODBUDOWA MUZEUM ZOOLOGICZNEGO

Dnia 19 stycznia 1945 roku Muzeum Zoologiczne wznowiło swą działalność. Opiekę nad Muzeum rozciągnął dr S[tanisław] Feliksiak, jako kierownik Muzeum. Od dnia 1 stycznia 1947 roku został on mianowany dyrektorem.

Stanisław Feliksiak urodził się w roku 1906 w Łodzi. Po ukończeniu gimnazjum w rodzinnym mieście kształcił się na Uniwersytecie Warszawskim, pod kierunkiem prof. K[onstantego] Janickiego. Otrzymał doktorat w roku 1938, habilitował się w roku 1947. W Państwowym Muzeum Zoologicznym pracował od roku 1928. Odbił podróże naukowe na Martynikę, do Brazylii, na wyspy Kanaryjskie i Azory na statku „Dar Pomorza” łącznie z prof. [Wacławem] Roszkowskim oraz do Kanady i na Nową Funlandię łącznie z dr Tadeuszem Jaczewskim. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Specjalnością naukową dr [Stanisława] Feliksiaka jest morfologia, systematyka i etologia mięczaków.

{41} Mimo poniesionych w okresie wojny i powstania strat Muzeum zawierało jeszcze olbrzymie kolekcje, liczące łącznie około 2 miliony okazów²⁵. Były tam zbiory ornitologiczne opracowane przez W[ładysława] Taczanowskiego, J[ana] Sztolcmana, T[adeusza] Chrostowskiego, J[anusza] Domaniewskiego, A[ndrzeja] Dunajewskiego, kolekcje ryb, płazów, gadów i ssaków; malakologiczne – gromadzone przez W[ładysława] Lubomirskiego, O[tto von] R[æ]towskiego, S[iemiona] Solskiego, B[enedykta] Dybowskiego, A[ntoniego] Wagnera, W[ładysława] Polińskiego, W[acława] Roszkowskiego, S[tanisława] Feliksiaka; pajęczaków – po W[ładysławie] Kulczyńskim i W[ładysławie] Taczanowskim; wijów opracowanych przez H[ieronima] Jawłowskiego; robaków pasożytniczych po J[anie] Ruszkowskim, parę tysięcy prób planktonu dr T[adeusza] Wolskiego. Poza tym znajdowały się olbrzymie nieopracowane materiały faunistyczne pochodzące z licznych wypraw pracowników Muzeum Zoologicznego, głównie na kontynent Ameryki (Brazylia, Meksyk, Martynika, Nowa Szkocja, Nowa Funlandia).

---

²⁵ Raport dr S. Feliksiaka z dnia 25 V 1945 Arch[iwum] Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN. [Archiwum MiZ PAN. Załącznik 9.]

Personel Muzeum Zoologicznego wyszedł z wojny bardzo uszczuplony, gdyż w dniu 1 marca 1945 roku składał się zaledwie z siedmiu osób:

1. Adamczewski Stanisław	5. Goljan Antoni
2. Dubiński Kazimierz	6. Nast Janusz
3. Feliksiakowa Janina	7. Ottowa Anna
4. Feliksiak Stanisław	

Pośród korespondentów pozostał jedynie Świdorski Edward.

Polegli lub zmarli w czasie wojny następujący pracownicy Muzeum:

1. Dunajewski Andrzej zginął w roku 1944
2. Fiudkowski Antoni rozstrzelany w czasie powstania
3. Kremky Jerzy zmarł z wycieńczenia
4. Pacyna Tadeusz zginął na froncie we wrześniu 1939
5. Sapiński Edward zamordowany w Oświęcimiu
6. Skobejko Romuald zginął w czasie wojny

Wolontariusze, Masłowski Marian i Jankowski Antoni, zmarli w czasie wojny; korespondenci, Roszkowski Wacław – zamordowany przez Niemców w czasie powstania, Tenenbaum Szymon – zmarł w getcie.

{42} Pierwszym zadaniem, przed którym stanął dyr. [Stanisław] Feliksiak, była odbudowa gmachu Muzeum. Nie była to rzecz łatwa, gdyż w owym czasie cała Warszawa leżała w gruzach i trudno było zdecydować, co w pierwszej kolejności powinno być odbudowane i jak podzielić szczupłe ilości będących do dyspozycji materiałów budowlanych i fachowych sił pracowniczych.

Dzięki życzliwej postawie i aktywnej pomocy dzisiejszego Marszałka Polski, a ówczesnego płk. M[ariana] Spsychalskiego, prezydenta m. Warszawy, już w lutym 1945 roku zaczęło się usuwanie gruzów na posesji Muzeum. W końcu w roku 1945 jedno skrzydło gmachu miało już odbudowany sposobem gospodarczym dach. Dalsze roboty prowadzone były przez Biuro Odbudowy Stolicy (BOS). Przeciągnęły się one do połowy września 1947 roku i objęły odbudowę parterowego budynku frontowego, odbudowę 5-cio piętrowego budynku głównego, a więc resztę dachu, odtworzenie dwóch górnych kondygnacji oraz pomieszczeń przyległych do klatki schodowej na wszystkich piętrach, wybicie nowych otworów okiennych, kanalizację, wodociąg, centralne ogrzewanie, instalacje elektryczne. Ogólny koszt odbudowy wyniósł 4,600 tys. dawn[ych] złotych.

Równocześnie z odbudową gmachu prowadzona była już od roku 1945 akcja porządkowania zbiorówⁱⁱⁱ. Wykopano z ziemi zbiory zakonserwowane w alkoholu i formalinie, przewieziono i oczyszczono zbiory zabezpieczone w podziemiach

ⁱⁱⁱ W tym samym czasie rozpatrywana była sprawa przeniesienia zbiorów do Krakowa. Wnioskował o to Janusz Domaniewski w swoim sprawozdaniu, z dnia 20 marca 1945 roku, sporządzonym dla Ministerstwa Oświaty. Archiwum MiZ PAN. **Załącznik 10.**

klasztoru OO. Bernardynów w Piotrkowie. Urządzono także na nowo pracownie: entomologiczną, ichtologiczną, herpetologiczną i malakologiczną. W Bibliotece rozpakowano książki z worków i rozmieszczono je na półkach. Uruchomiono dział Archiwum i Informacji Zoologicznej.

W roku 1951 [na] personel Państwowego Muzeum Zoologicznego składał się:
personel naukowy – 37 etatów (w tym obsadzonych 32)
personel administracyjny – 14 etatów (obsadzonych 14)

Dyrektor S[tanisław] Feliksiak przyjął udział w akcji zabezpieczenia zbiorów przyrodniczych i bibliotek przyrodniczych porzuconych przez Niemców {43} na naszych ziemiach odzyskanych. Zbiorom tym i bibliotekom groziło z jednej strony zniszczenie na skutek braku konserwacji, z drugiej rozgrabienie przez czynniki niepowołane. Akcja prowadzona była przez Departament Likwidacyjny Ministerstwa Ziem Odzyskanych. Dyrektor [Stanisław] Feliksiak został upoważniony w grudniu 1945 roku przez Ministerstwo Oświaty, Ministerstwo Administracji i Naczelne Dowództwo WP, do wzięcia udziału w poszukiwaniach ocalałych zbiorów oraz do przejęcia w imieniu Państwowego Muzeum Zoologicznego tych ich części, które mogły mieć znaczenie naukowe²⁴.

Poszukiwania dyr. [Stanisława] Feliksiaka objęły w roku 1947 Jelenią Górę, Cieplice, Karpniki, Zgorzelec, Szklarską Porębę, Opolówkę, Kłodzko, Wrocław, Szczecin, Świnoujście. W latach następnych poszukiwania były prowadzone w dalszym ciągu przez dyr. [Stanisława] Feliksiaka, częściowo przy pomocy delegowanych w tym celu pracowników Muzeum; w roku 1946 prowadził prace w Zielonej Górze mgr [Stanisław] Adamczewski oraz dyr. [Stanisław] Feliksiak i mgr [Zdzisław] Raabe w Szczecinie; w roku 1947 – [Jan] Szczepski w Karpnikach; w roku 1948 – [Stanisław] Adamczewski w Poznaniu i Sławnie, [Antoni] Goljan i [August] Dehnel w Koszalinie, Świnoujściu, Czamborowie, [Andrzej Samuel] Kostrowicki w Nowej Soli; w roku 1949 – [Andrzej Samuel] Kostrowicki we Lwówku, [Stanisław] Adamczewski i [Krystyna] Kowalska w Szczecinie; w roku 1952 – dyr. [Stanisław] Feliksiak w Cieplicach.

W wyniku tych prac do Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie napłynęły zbiory, które przynajmniej częściowo (jeśli idzie o ilość) zastąpiły spalone przez Niemców w roku 1944 kolekcje. Najważniejsze z tych zdobytcy były następujące: zbiory Entomologischer Verein Stettin, znajdujące się w Stettinisches Naturwissenschaftliches Museum – 102 szafy z gablotami i 580 oddzielnych gablot z kolekcjami owadów z całego świata, 2 szafy zbiorów

---

²⁴ Sprawozdanie dyr. Feliksiaka z 30 VIII 1947 i 27 II 1952. Arch. IZPAN. [Dane zamieszczone w tych sprawozdaniach nie są możliwe do zweryfikowania. Historia przejmowania zbiorów w latach 1945–1952 zostanie szczegółowo przedstawiona w kolejnym opracowaniu. Archiwum MiZ PAN. Załączniki 11 i 12.]

ornitologicznych, 12 okazów ssaków; z Cieplic – 3 000 ptaków (z siedmiotysięcznej kolekcji 2 000 uzyskał Wrocław, 2 000 ptaków egzotycznych pozostawiono w Cieplicach w tamtejszym Muzeum Regionalnym), jaja ptasie, owady (chrząszcze i motyle); ze Świnoujścia – 21 gablot motyli, {44} ze Sławna – 110 gablot motyli, z Karpnik – 40 gablot jaj ptasich, 27 pudeł owadów, ze Szczecina (dodatkowo) – 36 gablot i pudeł motyli. Biblioteka uzyskała m. in. 103 skrzynie książek ze Szczecina i około 5 tys. tomów z Cieplic.

Stan zbiorów Muzeum był w roku 1948 następujący²⁵:

Ptaki i ssaki – około 30 000 okazów

Mięczaki – około 1 miliona

Owady (chrząszcze, motyle, pluskwiaki i in.) – około 3 milionów

Biblioteka – około 80 000 tomów

Personel naukowy liczył – 16 osób

Personel pomocniczy ” – 9 ”

Personel administr. ” – 10 ”

Wyżej już było wspomniane, że po pożarze Muzeum w roku 1935 przestał istnieć dział wystawowy, częściowo z powodu spalenia większości okazów mających znaczenie dydaktyczne, głównie zaś z tej przyczyny, że w nowej siedzibie przy ul. Wilczej nie było odpowiedniego dla wystawy pomieszczenia. Było to z wielką szkodą dla Warszawy, przyzwyczajonej od lat do zwiedzania Gabinetu Zoologicznego, głównie zaś dla młodzieży szkolnej, pozbawionej ważnej pomocy naukowej przy studiowaniu nauk przyrodniczych. W wycuciu tej istotnej potrzeby dyr. [Stanisław] Feliksiak postanowił w roku 1946 utworzyć niewielką wystawę, ilustrującą program szkolny w zakresie zoologii. Wystawa ta ulokowana w parterowym budynku od frontu zajęła 4 salki i 2 pokoiki. Wystawiono tam przede wszystkim kręgowce (ssaki, ptaki, gady, płazy i ryby), uwzględniając zagadnienia wędrówek ptaków, ochrony przyrody i znaczenia gospodarczego drapieżników. Wystawę zwiedzały głównie wycieczki szkolne i organizacje młodzieżowe, ale również i pojedyncze osoby oraz grupy. Frekwencja wahała się w poszczególnych latach od 15 do 40 tys. osób.

Aby już nie wracać do zagadnień wystawy, nadmienimy, że w 12 lat później, {45} w roku 1958, korzystając z propozycji zarządu Pałacu Kultury i Nauki, wynajęto pomieszczenie o powierzchni 800 m², złożone z 4 dużych sal i dwóch mniejszych pomieszczeń, celem urzędzenia tam wystawy zoologicznej. Utworzono dwa główne działy: zwierząt kręgowych i zwierząt bezkręgowych. Kręgowce wystawiono problemowo pod kątem widzenia ewolucji, dając pierwszeństwo wykresom, tablicom, modelom i preparatom anatomicznym, z dodatkiem stosunkowo

²⁵ Sprawozdanie Muz[eum] Zool[ogicznego] z roku 1948. Arch[iwum] Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN. [Archiwum MiZ PAN. Załącznik 13.]

nielicznych, najbardziej typowych przedstawicieli świata zwierzęcego. Bezkręgowce przedstawiono w okazach uszeregowanych systematycznie w szafach i gablotach, uzupełniając ten zestaw tablicami rysunkowymi (zwłaszcza form drobnych i mikroskopowych) i podaniem genealogii poszczególnych form zwierzęcych. Jedną z sal przeznaczono na wystawy zmienne. Była tam np. wystawa poświęcona Karolowi Darwinowi (1959 rok), wystawa ochrony przyrody (1960 rok), rozmieszczenia geograficznego zwierząt (1963 rok). Frekwencja na wystawie od chwili przeniesienia do Pałacu Kultury bardzo znacznie wzrosła i sięga ostatnio 85 tys. osób rocznie.

{46} PAŃSTWOWE MUZEUM ZOOLOGICZNE JAKO CZĘŚĆ SKŁADOWA POLSKIEJ AKADEMII NAUK

W czasie od 29 czerwca do 2 lipca 1951 roku w gmachu Politechniki w Warszawie obradował Pierwszy Kongres Nauki Polskiej. W czwartym dniu obrad (2 lipca) uchwalono powołać do życia Polską Akademię Nauk jako najwyższą jednostkę naukową w Polsce, obejmującą swą działalnością cały kraj. Polska Akademia Nauk złączyła w jedną całość wszystkie polskie instytucje o charakterze akademii, m. in. Polską Akademię Umiejętności w Krakowie i Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

9 kwietnia Prezydent R. P. powołał pierwszy skład PAN oraz jej prezydium.

Dnia 26 września 1952 roku w ramach scalania i regulowania stosunków organizacyjnych instytucji poświęconych nauce powołano do życia jako część składową PAN Instytut Zoologiczny PAN^{liv}.

Instytut Zoologiczny PAN wytworzył się z połączenia Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie^{lv}, Muzeum Zoologicznego w Poznaniu i Muzeum Przyrodniczego w Łodzi. W grudniu 1953 roku zostało przyłączone do Instytutu także Muzeum Przyrodnicze PAU w Krakowie. Państwowe Muzeum Zoologiczne w Warszawie stało się centralą Instytutu Zoologicznego. Przejęcie Muzeum Zoologicznego przez Polską Akademię Nauk nastąpiło w dniach 18 i 19 listopada 1952 roku^{lvi}.

---

^{liv} Prace nad tym projektem były bardzo zaawansowane już pod koniec 1951 roku, o czym świadczy „Notatka z dnia 20 listopada 1951 roku dla prof. Włodzimierza Michajłowa”. Aktywny udział brał w nich prof. Tadeusz Jaczewski, ówczesny Przewodniczący Komitetu Zoologicznego PAN, a później pierwszy dyrektor Instytutu Zoologicznego PAN. Pismo prof. Tadeusza Jaczewskiego z dnia 4 września 1952 roku. Archiwum MiIZ PAN. **Załączniki 14 i 15**. Ciekawostką jest dokument z dnia 27 lutego 1941 roku podpisany przez Stanisława Feliksiaka; wynika z niego, że reorganizacja Państwowego Muzeum Zoologicznego i przekształcenie go w placówkę o charakterze naukowobadawczym planowane było już w czasie wojny. Archiwum MiIZ PAN. **Załącznik 16**.

^{lv} Stanisław Feliksiak był ostatnim dyrektorem Państwowego Muzeum Zoologicznego, pełnił tę funkcję do dnia 31 października 1953 roku. Życiorys Stanisława Feliksiaka. Archiwum MiIZ PAN. **Załącznik 17**.

^{lvi} Zgodnie ze sprawozdaniami z zebrań pracowników naukowych PMZ na początku 1953 roku

Muzeum Przyrodnicze w Poznaniu zostało założone w roku 1857, później było Muzeum Miejskim, a od roku 1950 – Państwowym.

Muzeum Przyrodnicze w Łodzi założone było w roku 1927 jako miejskie, od roku 1950 było państwowe.

Muzeum Przyrodnicze w Krakowie powstało w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia jako Muzeum Komisji Fizjograficznej PAU, ostatnio PAN.

Wyżej wymienione stały się oddziałami Instytutu Zoologicznego. Do Instytutu Zoologicznego PAN należał także od roku 1954 Zakład Badania Ssaków w Białowieży.

Zadania Instytutu Zoologicznego określone w uzasadnieniu wniosku o jego powołaniu są następujące:

- a. Zorganizowanie i prowadzenie badań zoologicznych zwłaszcza w zakresie traktowanej ewolucyjnie zoologii systematycznej, morfologii porównawczej i zoologii terenowej (pod tą nazwą należy rozumieć faunistykę i zoogeografię).
- b. Współpraca w zakresie teorii i praktyki z innymi instytucjami pokrewnymi.
- c. Najszersza popularyzacja wiedzy przyrodniczej.
- d. Opracowanie publikacji naukowych i pomocniczo-naukowych.

Władzami Instytutu Zoologicznego PAN (patrz: Statut Instytutu Zoologicznego zatwierdzony przez Sekretariat Naukowy PAN uchwałą z dnia 3 IV 1962) jest Dyrektor Instytutu i Rada Naukowa Instytutu.

Rada Naukowa Instytutu powołana została przez Sekretariat Naukowy PAN już uchwałą z dnia 21 XII 1954. W skład Rady Naukowej wchodzi:

1. członkowie PAN odpowiedniej specjalności, o ile wyrażą na to zgodę – z urzędu.
2. dyrektor Instytutu – z urzędu.
3. przewodniczący, zastępca przewodniczącego i inni członkowie Rady, powołani przez Sekretariat Naukowy Wydziału II na okres 3 lat spośród

---

pracownicy Państwowego Muzeum Zoologicznego oraz władze Polskiej Akademii Nauk traktowały tę instytucję jeszcze jako odrębną. Świadczą o tym intensywne prace prowadzone na przełomie 1952/53 nad projektem siedziby PMZ na Kampusie Ochota, który został przedstawiony w dniu 21 maja 1951 roku. Archiwum MiZ PAN. **Załącznik 18.** Jednocześnie przeprowadzane były działania związane z przejściem PMZ przez PAN; 25 października 1952 roku wpłynęło do PMZ oficjalne pismo informujące o przekazaniu PMZ Polskiej Akademii Nauk przez Radę Ministrów uchwałą z dnia 26 września 1952 roku. Archiwum MiZ PAN. **Załącznik 19.** Pierwsza wzmianka o Instytucji Zoologicznym w sprawozdaniach z zebrań pracowników naukowych PMZ została zamieszczona w dokumencie z dnia 30 stycznia 1953 roku w związku ze sprawą złożenia podań o stypendia naukowe bezpośrednio do PAN przez pięciu asystentów będących pracownikami PMZ. W sprawozdaniu tym czytamy: „[...] Muzeum nie mogło prowadzić sprawy uzyskania stypendiów dla swych pracowników ze względów formalnych, ponieważ załatwić mógł je jedynie Instytut Zoologiczny. W przyszłości Instytucja [PMZ] nie będzie pomijana przy wystawianiu kandydatów na stypendia naukowe [...]”. „Sprawozdania z zebrań pracowników naukowych PMZ” z dnia 9 stycznia 1953 roku i 30 stycznia 1953 roku. Archiwum MiZ PAN. **Załączniki 20 i 21.**

samodzielnych pracowników nauki oraz wybitnych praktyków i znawców w zakresie danej specjalności.

Do zadań Rady Naukowej należy m. in.:

- a. inicjowanie i czuwanie nad właściwym przebiegiem prac naukowych Instytutu
- b. rozpatrywanie i opiniowanie projektów wieloletnich i rocznych planów naukowych Instytutu
- c. sprawowanie nadzoru nad poziomem wydawnictw Instytutu
- d. przeprowadzanie przewodów doktorskich oraz nadawanie stopni naukowych pracownikom Instytutu.

Dnia 1 lipca 1953 roku zaszła zmiana w kierownictwie Instytutu Zoologicznego PAN. Ustąpił mianowicie ze stanowiska dyrektora doc. dr Stanisław Feliksiak, a jego miejsce zajął prof. dr Tadeusz Jaczewski.

{47} Tadeusz Jaczewski urodził się w roku 1899 w Petersburgu. Nauki gimnazjalne pobierał tamże, a następnie zapisał się na Uniwersytet Petersburski, gdzie przebywał 6 semestrów, kształcąc się w zakresie zoologii głównie pod kierunkiem prof. Walentego Dogiela. Równocześnie pracował także jako wolontariusz w Muzeum Zoologicznym Petersburskiej Akademii Nauk pod kierunkiem Aleksandra Kiriczenki. W roku 1920 przybył [Tadeusz] Jaczewski do Polski i kontynuował swe studia na Uniwersytecie Warszawskim, pełniąc równocześnie obowiązki młodszego asystenta przy prof. [Konstantym] Janickim. W roku 1925 uzyskał [Tadeusz] Jaczewski doktorat na Uniwersytecie Poznańskim, w roku 1936 habilitował się w Warszawie. W Państwowym Muzeum Zoologicznym pracował od roku 1924 do 1939 jako kustosz; od roku 1937 jako p. o. kierownika Muzeum. Odczytał podróże naukowe: do Brazylii (z T[adeuszem] Chrostowskim), do Turcji, Meksyku (z T[adeuszem] Wolskim), Kanady i Nowej Funlandii (ze St[anisławem] Feliksiakiem). [Tadeusz] Jaczewski brał udział w 3-im powstaniu śląskim, w kampanii wrześniowej i w powstaniu warszawskim. Po wojnie i powrocie z niewoli niemieckiej został w roku 1946 docentem etatowym Uniwersytetu Warszawskiego, p.o. Naczelnika Wydziału Nauki w Ministerstwie Oświaty, po czym kolejno profesorem Uniwersytetu Warszawskiego i dyrektorem Instytutu Zoologicznego PAN (1953–1959). Prof. [Tadeusz] Jaczewski był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, został członkiem Polskiej Akademii Nauk od chwili jej założenia, należy do Royal Entomological Society w Londynie, jest członkiem stałego Komitetu Międzynarodowych Kongresów Zoologicznych (od roku 1958) i od roku 1937 członkiem Międzynarodowego Komitetu Nomenklatury Zoologicznej. Ogłosił drukiem około 100 prac naukowych z zakresu entomologii i należy do wybitnych światowych znawców pluskwiaków równoskrzydłych.

Jak wynika z zestawienia zadań Państwowego Muzeum Zoologicznego (patrz wyżej: Statut Muzeum z roku 1928) i Instytutu Zoologicznego PAN,

instytucja, której rozwój historyczny omawiamy, uległa w roku 1952 zasadniczemu przeobrażeniu. O ile w roku 1928 jako główny cel istnienia Muzeum uważano gromadzenie materiałów zoologicznych i planowe powiększanie zbiorów {48} obok prac badawczych w zakresie zoologii systematycznej, w Instytucie Zoologicznym za podstawowe zadanie uznano organizowanie i prowadzenie badań w zakresie traktowanej ewolucyjnie zoologii systematycznej i terenowej. W ten sposób początkowy Gabinet Zoologiczny Uniwersytetu z instytucji o charakterze głównie muzealnym stał się instytucją naukowo-badawczą stawiającą sobie m. in. także zadanie kształcenia młodych kadr naukowych w zakresie zoologii, gdyż Rada Naukowa Instytutu uzyskała prawo nadawania stopni naukowych.

W założeniach organizacyjnych Instytutu Zoologicznego leżało ponadto ześrodkowanie w nim, jako w instytucji macierzystej, wszystkich prac naukowych w zakresie zoologii systematycznej w całym kraju. Wyraziło się to w administracyjnym złączeniu muzeów Poznania, Łodzi i Krakowa oraz Zakładu Badań Ssaków w Białowieży z centralą w Warszawie. Nie wszystkie jednak podstawowe założenia organizacyjne wytrzymały próbę czasu. Tak więc złączenie z centralą w Warszawie trzech placówek prowincjonalnych (Poznań, Łódź, Kraków) nie przyniosło korzystnych zmian w zakresie badań zoologicznych w Polsce^x. Centrala Instytutu nie dawała oddziałom właściwej pomocy naukowej. Oddział w Krakowie był całkowicie samodzielny i na podporządkowaniu go centrali nic nie zyskał. Oddziały w Poznaniu i Łodzi potrzebowały opieki, ale nie miały własnej kadry naukowej poza kierownictwem, które kilkakrotnie się zmieniał. Centrala Instytutu w Warszawie nie wykazywała tendencji do zjednoczenia z oddziałami i nie broniła zasady utrzymania oddziałów. Wkrótce też nastąpiła redukcja podstawowych założeń organizacyjnych. Zakład Badania Ssaków w Białowieży, założony w roku 1954 usamodzielniał się w roku 1956 jako jednostka zależna bezpośrednio od centrali Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Oddział {49} w Krakowie oddzielony został od Instytutu Zoologicznego od dnia 1 stycznia 1962 roku i przekształcony na Zakład Zoologii Systematycznej, również zależny bezpośrednio od centrali Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Podobnie ułożyły się losy oddziału łódzkiego. 1 stycznia 1962 roku oddzielony on został od centrali w Warszawie i przyłączony do Uniwersytetu Łódzkiego. W gestii Instytutu Zoologicznego PAN pozostał tylko oddział w Poznaniu. Co się tyczy centrali Instytutu w Warszawie, to zgodnie ze statutem Instytutu zatwierdzonym 3 kwietnia 1962 roku – ustrój jej jest następujący:

I. Dział kręgowców

1. Pracownia Ichtiologiczna

---

^x Memoriał dyr. J[anusza] Nasta z dnia 19 II 1960. Arch[iwum] Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN.

- 2. Pracownia Ornitologiczna
- 3. Preparatornia
- II. Dział bezkręgowców
  - 1. Pracownia Malakologiczna
  - 2. Pracownia Arachnologiczna
- III. Dział owadów
  - 1. Pracownia Ortopterologiczna
  - 2. " Hemipterologiczna
  - 3. " Koleopterologiczna
  - 4. " Lepidopterologiczna
  - 5. " Dipterologiczna
  - 6. " Hymenopterologiczna
- IV. Dział Historii Zoologii
- V. Dział Wystaw i Popularyzacji
- VI. Stacja Terenowa w Górkach Wschodnich (założona w roku 1931 jako Stacja Badania Wędrówek Ptaków, przeniesiona w roku 1958 do Górek Wschodnich pod Gdańskiem)
- VII. Biblioteka Główna
- VIII. Dział Dokumentacji i Informacji Naukowej

{50} W strukturze wewnętrznej centrali Instytutu Zoologicznego zachodziły w poszczególnych latach zmiany, uzupełnienia i odchylenia od opisanego wyżej schematu. Zmieniała się też obsada personalna stanowisk naukowych. W latach od 1953 do końca 1959 wyglądało to następująco:

Dyrektor Instytutu Zoologicznego PAN – prof. dr Tadeusz Jaczewski

Zastępca dyrektora do spraw naukowych – prof. dr Janusz Nast

Samodzielny pracownik naukowy prof. dr Stanisław Feliksiak

I. Dział kręgowców – kierownik dr Matylda Gąsowska

- 1. Pracownia ssaków – mgr Włodzimierz Serafiński, od r. 1959 vacat
- 2. " ptaków – mgr Zbigniew Swirski
- 3. " gadów i płazów – vacat
- 4. " ryb – dr M[atyl]da Gąsowska
- 5. Preparatornia – J[erzy] Linkowski

II. Dział bezkręgowców – kierownik mgr M[aria] Wierzbicka, od 1 VI 1956 – mgr A[dolf] Riedel

- 1. Pracownia bezkręgowców wodnych – kierownik vacat
- 2. " mięczaków – kierownik mgr A[dolf] Riedel
- 3. " bezkręgowców lądowych – kierownik vacat

III. Dział owadów – kierownik mgr A[ntoni] Goljan, od 1 II 1958 – dr W[ładysław] Bazyluk

- 1. Pracownia koleopterologiczna – kierownik mgr M[aciej] Mroczkowski

2. " lepidopterologiczna – kierownik vacat, od 1 IV 1958 p. o. dr S[ergiusz] Toll, od 1 II 1959 prof. dr S[tanisław] Adamczewski
  3. " hemipterologiczna – kierownik prof. dr J[anusz] Nast
  4. " hymenopterologiczna – kierownik mgr B[ohdan] Pisarski
  5. " dipterologiczna – kierownik mgr B[ohdan] Pisarski, od 1958 – dr P[rzemysław] Trojan, od 1 VI 1959 dr J[akub] Nowakowski
  6. " innych owadów – kierownik dr W[ładysław] Bazyluk
- IV. Międzydziałowa pracownia hodowlana – kierownik Z[ygmunt] Lorec
- V. Dział Dokumentacji Naukowej – kierownik mgr K[rystyna] Kowalska {51}
- VI. Dział Wystaw i Popularyzacji – kierownik dr T[adeusz] Paszkowski, w czasie od 1 XII 1955 do 31 V 1956 mgr K[rystyna] Kowalska, od 1 VI 1956 – dr Z[ygmunt] Fedorowicz
- VII. Biblioteka Główna – Dyrektor T[adeusz] Remer
- VIII. Stacja Ornitologiczna – kierownik J[an] Szczepski

Dnia 11 września 1959 roku prof. [Tadeusz] Jaczewski przestał pełnić funkcję Dyrektora Instytutu. Pełniącym obowiązki dyrektora został zastępca dyrektora do spraw nauki prof. Janusz Nast. 31 stycznia 1959 roku prof. [Tadeusz] Jaczewski został zwolniony ze stanowiska dyrektora Instytutu i do 31 X 1962 stanowisko to było nieobsadzone, przy czym p. o. dyrektora był prof. [Janusz] Nast. Od 1 XI 1962 prof. J[anusz] Nast uzyskał nominację na stanowisko dyrektora Instytutu Zoologicznego.

Janusz Nast urodził się w roku 1908 w Warszawie. Studia gimnazjalne odbył w Warszawie, uzyskując świadectwo dojrzałości w roku 1927. Zapisał się następnie na Uniwersytet Warszawski, gdzie studiował zoologię pod kierunkiem prof. Konstantego Janickiego, Wincentego Wiśniewskiego i Wacława Roszkowskiego. Już w roku 1928 zaczął pracować w Państwowym Muzeum Zoologicznym, początkowo dorywczo, później stale. W roku 1946 został mianowany kustoszem. Doktorat uzyskał w roku 1950, a w roku 1951 otrzymał tytuł samodzielnego pracownika nauki. W roku 1954 został mianowany profesorem nadzwyczajnym. Specjalnością prof. [Janusza] Nasta jest entomologia, w szczególności pluskwiaki (Homoptera – Cicadina), systematyka, zoogeografia, morfologia porównawcza, faunistyka.

Działalność naukowa Instytutu Zoologicznego wyraża się przede wszystkim w prowadzeniu badań terenowych zagranicznych ze szczególnym uwzględnieniem Palearktyki i badań terenowych krajowych.

Początkowo zamierzano prowadzić badania zagraniczne głównie na Bałkanach. Objęły one stawonogi (zwłaszcza owady) i mięczaki, przygodnie także ryby i ptaki. W latach 1956–1958 pracownicy Instytutu odbywali poszukiwania w Bułgarii, Jugosławii, Rumunii. Później pracowano także w innych {52} krajach europejskich: na Węgrzech, w Czechosłowacji, Danii, RFN, w ZSRR.

Z krajów pozaeuropejskich wyjeżdżano: na Kaukaz, do Chin, Mongolii, Korei, Wietnamu, na Bliski Wschód, do Ghany, na Kubę. Poza badawczymi były także wyjazdy szkoleniowe do ZSRR, Szwecji, Francji, Szwajcarii, Włoch, Berlina, Londynu.

Terenowe badania krajowe prowadzone były w kierunku ujętym ogólnie: „Fauna Polski i jej historia”. Złożyły się na to przyczynki do dwóch przyszłych monografii: „Fauna Polski”, „Katalogi fauny Polski”.

Jeszcze za czasów Państwowego Muzeum Zoologicznego zapoczątkowane były badania na terytorium przyległym do rzeki Nidy. Celem badań był problem pochodzenia fauny kserotermicznej tego obszaru. Ukazał się szereg prac jednostkowych z tego zakresu, ale brak dotychczas opracowania syntetycznego.

Drugim obszarem badań stały się Karpaty. W założeniu miały to być badania międzynarodowe, obejmujące cały łuk Karpat. Jak dotychczas, badania prowadzone są jedynie w Polsce na obszarze Bieszczadów i dotyczą głównie ryb i ptaków.

Pracownicy centrali Instytutu zbierali materiały ponadto na Wybrzeżu, Kujawach, Mazurach, Górach Świętokrzyskich, Puszczy Sandomierskiej, Jurze Krakowskiej, na Białostoczyźnie, Lubelszczyźnie i w innych częściach kraju.

W latach od 1935 do 1953 Państwowe Muzeum Zoologiczne wydało pod redakcją prof. T[adeusza] Jaczewskiego i prof. T[adeusza] Wolskiego kilkanaście zeszytów serii „Fauna słodkowodna Polski”. Seria ta nie została zakończona i dalsze wydawanie przerwano w roku 1953.

W roku 1957 ustalono następujący plan krajowych badań terenowych dla centrali Instytutu Zoologicznego:

1. Fauna okolic Warszawy
2. Fauna puszczy Kampinoskiej
3. Ornitofauna Wisły na obszarze woj. warszawskiego
4. Fauna dolnej Nidy
5. Ornitofauna Karpat i Podkarpacia.

{53} Ważnym działem pracy Instytutu Zoologicznego jest wydawnictwo pt. „Klucze do oznaczania owadów Polski”. Klucze nie stanowią formalnie wydawnictwa Instytutu. Jest to wydawnictwo zbiorowe wychodzące zeszytami pod egidą Polskiego Związku Entomologicznego (obecnie Towarzystwa Entomologicznego), jednakże część roboczą kolegium redakcyjnego stanowią pracownicy Instytutu. Autorzy poszczególnych zeszytów rekrutują się z rozmaitych ośrodków naukowych Polski. Wydawnictwo jest zamierzeniem obliczonym na szereg lat zarówno z powodu rozległości swego założenia, jak i z tej przyczyny, że do niektórych grup owadów nie ma dotychczas w kraju specjalistów. Znaczenie kluczy jest wyjątkowe, gdyż staje się ono w rękach badaczy niezastąpionym narzędziem poszukiwań.

Centrala Instytutu Zoologicznego PAN w Warszawie publikuje następujące wydawnictwa:

Annales Musei Zoologici Polonici (od roku 1930, od 1954 Annales Zoologici)

Fragmenta Faunistica Musei Zoologici Polonici (od roku 1933, od 1954 Fragmenta Faunistica)

Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici (od roku 1933, od 1954 Acta Ornithologica)

Acta Theriologica (1955–1958, od roku 1958/59 wydawnictwo przeszło do Zakładu Badania Ssaków w Białowieży)

Memorabilia Zoologica (od roku 1958)

Katalog Fauny Polski (od roku 1960).

Stacja Ornitologiczna, czynna w latach 1931–1958 przy centrali Państwowego Muzeum Zoologicznego (od roku 1952 Instytutu Zoologicznego PAN) została przeniesiona w roku 1958 do Górek Wschodnich pod Gdańskiem. Celem jej jest badanie wędrówek ptaków przy pomocy obrączkowania. Praca ta jest wykonywana przez pracowników Stacji oraz terenowych współpracowników, których w roku 1956 było 270. Od roku 1965 sieć dobrowolnych współpracowników jest reorganizowana i zapewne wynosić będzie około 150 osób. Ilość zaobrączkowanych ptaków ulega w poszczególnych latach wahaniom. W roku 1966 sięgała ona 14581.

Dział Dokumentacji Naukowej zapoczątkowany został w lipcu 1951 roku {54} w postaci gromadzenia materiałów archiwalnych przez mgr Józefa Kożuchowskiego. Zadaniem działu jest gromadzenie materiałów do dziejów zoologii w Polsce. Materiały te są dwóch rodzajów: archiwalne i bibliograficzne. Materiały archiwalne obejmują m. in. dokumenty, korespondencje (oryginały i fotokopie), ryciny i fotografie. Dział bibliograficzny stanowią pozycje dotyczące: 1. historii przyrodznawstwa polskiego, 2. zoologów polskich, 3. prac morskich zoologów polskich. Prowadzony jest także dział terminologiczno-nomenklatoryczny, ewidencja starych druków zoologicznych. Dział Dokumentacji jako całość kierowany był przez mgr Krystynę Kowalską.

W roku 1963 zamiast dotychczasowego Działu Dokumentacji utworzono dwa działy niezależne: Dział Historii Zoologii pod kierownictwem mgr K[rystyny] Kowalskiej i Dział Dokumentacji i Informacji Naukowej pod kierunkiem mgr A[ntoniego] Goljana. Kompetencje tych działów podzielono w następujący sposób: do Działu Historii Zoologii należą sprawy dotyczące historii przyrodznawstwa polskiego oraz zoologów polskich. Do Działu Dokumentacji i Informacji Naukowej zaliczono natomiast dokumentację zbiorów, ogólną opiekę nad nimi, rejestrację, przechowywanie, rozmieszczenie, przyływ i odpływ okazów, ponadto wypożyczanie i wymianę. Dział gromadzi m. in. fotografie i rysunki zwierząt, ilustracje prac ogłaszanych przez Instytut,

udziela też wszelkich informacji dotyczących Instytutu oraz zoologii w ogólności.

Biblioteka Instytutu Zoologicznego PAN w Warszawie jest centralną biblioteką zoologiczną w Polsce o zadaniach ogólnokrajowych. Działalność Biblioteki obejmuje w szczególności:

1. planowe gromadzenie i uzupełnianie zbiorów bibliotecznych
2. uzupełnianie zbiorów bibliotecznych stosownie do ich rodzaju i potrzeb użytkowników
3. przechowywanie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych oraz udzielanie informacji biblioteczno-bibliograficznych
4. współpraca z innymi bibliotekami i instytucjami zwłaszcza w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych, wymiany druków zbędnych i dubletów oraz centralnej ewidencji zbiorów
5. prowadzenie wymiany wydawnictw z instytucjami naukowymi krajowymi i zagranicznymi oraz propagowanie dorobku naukowego Instytutu.

Stan księgozbioru na dzień 31 XII 1966 wynosił (bez zasobu wydawnictw własnych przeznaczonych na wymianę) ogółem 188 632 jednostek inwentarzowych, w tym księgozbiór całkowicie opracowany 157 338 woluminów, zasób rezerwy i dubletów 28 344 wol[uminów], księgozbiór nieopracowany 2 950 wol[uminów].

Wymianę wydawnictw prowadzi Biblioteka z 1 141 instytucjami w 82 krajach.

W końcu roku 1966 w Instytucie Zoologicznym PAN byli zatrudnieni następujący pracownicy naukowcy: {55}

Dyrektor Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN – prof. nadzw. dr Janusz Nast
Zastępca Dyrektora do spraw nauki – doc. dr Władysław Bazyluk
Samodzielny Pracownik Nauki – prof. nadzw. dr Stanisław Adamczewski
Samodzielny Pracownik Nauki – prof. nadzw. dr Stanisław Feliksiak

I. Dział Kręgowców – kierownik dr Matylda Gąsowska, adiunkt

1. Pracownia Ornitologiczna – kierownik dr Bolesław Jabłoński, st. asystent
mgr Zbigniew Swirski, adiunkt, dokumentalista
dr Mieczysław Józefik, adiunkt
mgr Maciej Luniak, st. asystent
2. Pracownia Ichtologiczna – kierownik dr Matylda Gąsowska, adiunkt
mgr Maciej Rembiszewski, st. asystent
3. Preparatoryjnia – kierownik Jerzy Linkowski, technik

II. Dział Bezkręgowców – kierownik dr Adolf Riedel, adiunkt

1. Pracownia Bezkręgowców Wodnych – kierownik vacat
2. Pracownia Malakozoologiczna – kierownik dr Adolf Riedel, adiunkt
3. Pracownia Bezkręgowców Lądowych – kierownik vacat
dr Danuta Plisko, adiunkt
mgr Cezary Dziadosz, st. asystent
mgr Wojciech Staręga, st. asystent

- III. Dział Owadów – kierownik dr Henryk Szelegiewicz, adiunkt
1. Pracownia Koleopterologiczna – dr Bolesław Burakowski, adiunkt
dr Kazimierz Galewski, adiunkt
dr Ryszard Bielawski, adiunkt
dr Maciej Mroczkowski, adiunkt
  2. Pracownia Lepidopterologiczna – kierownik prof. dr S[tanisław] Adamczewski
  3. Pracownia Hemipterologiczna – kierownik prof. dr J[anusz] Nast
  4. Pracownia Hymenopterologiczna – kierownik dr Bohdan Pisarski, adiunkt
mgr Eugeniusz Kierych, st. asystent
  - {56} 5. Pracownia Dipterologiczna – kierownik dr Jakub Nowakowski, adiunkt
mgr Waldemar Mikołajczyk, st. asystent
dr Regina Pisarska, adiunkt
dr Agnieszka Draber-Mońko, adiunkt
  6. Pracownia innych owadów – kierownik doc. dr W[ładysław] Bazyluk
mgr Anna Liana – st. asystent
- IV. Stacja Ornitologiczna – kierownik Jan Bogusław Szczepski
- V. Dział Historii Zoologii – kierownik mgr Krystyna Kowalska, dokumentalista dyplom[owany]
mgr Barbara Zielińska – dokumentalista dyplom[owany]
mgr Anna Mroczkowska, kustosz
- VI. Dział Wystaw i Popularyzacji – kierownik mgr Antoni Goljan
- VII. Biblioteka Główna – Dyrektor mgr Jan Fabijański, st. kustosz dyplom[owany]
1. Dział Uzupełnień Zbiorów – dr Zofia Sidorowicz, st. kustosz dyplom[owany]
  2. Dział Wymiany Wydawnictw – mgr Jan Radożycki, kustosz Zofia Nastowa, st. bibliotekarz
  3. Dział Druków Zwartych – mgr Wiesława Laszczkowska, kustosz
  4. Dział Druków Ciągłych – mgr Janina Feliksiakowa, st. kustosz dyplom[owany]
  5. Dział Udostępniania Zbiorów – mgr inż. Józefa Górska, kustosz
- VIII. Dział Dokumentacji i Informacji Naukowej – kierownik mgr A[ntoni] Goljan, mgr Jan Krzemiński

Dorobek Naukowy Gabinetu Zoologicznego w Warszawie, Państwowego Muzeum Zoologicznego i Instytutu Zoologicznego PAN, jeśli uwzględnić publikacje pracowników tych instytucji i obce, dokonane w oparciu o zbiory muzealne, sięga kilku tysięcy pozycji. Bibliografia tego dorobku wymaga oddzielnego opracowania.

{57} SPRAWA BUDOWY GMACHU DLA INSTYTUTU ZOOLOGICZNEGO PAN

Gabinet Zoologiczny Uniwersytetu Warszawskiego, późniejsze Państwowe Muzeum Zoologiczne w Warszawie, nie miał nigdy budynku wzniesionego specjalnie dla jego potrzeb. Po kilkuletniej tułaczce w początkach swego istnienia został pomieszczony w roku 1825 w jednym z budynków uniwersyteckich, wzniesionych dla pracowni i wystaw wydziału Sztuk Pięknych (patrz wyżej). Traktowano takie załatwienie sprawy prowizorium, lecz przeciągnęło się ono lat 112, aż do pożaru w roku 1935.

W ciągu tego długiego czasokresu nie ustawały narzekania na ciasnotę pomieszczeń Gabinetu ([Władysław] Taczanowski, [Janusz] Domaniewski, [Jan] Sztolcman). Było to zupełnie zrozumiałe. Każda żywa instytucja muzealna musi się liczyć ze stałym bogaceniem swoich zasobów. Pod tym względem muzea można porównać z księżnicami publicznymi. Już przy wznoszeniu budynku dla wielkiej biblioteki projektuje się pomieszczenia z dużą rezerwą przestrzeni na wzrost księżnicy, a lokalizacja powinna mieć na uwadze także ewentualną możliwość dalszej rozbudowy. Żadnych z tych względów nie brano pod uwagę, umieszczając Gabinet Zoologiczny w gmachu przy Krakowskim Przedmieściu. Liczni pracownicy i współpracownicy Gabinetu oraz eksploratorzy, przeszukujący różne zakątki kraju i dziewicze obszary Syberii, Kamczatki, Himalajów, Kaukazu, Gujany, Peru, Ekwadoru itd., nadsyłali ciągle nowe, niekiedy bardzo cenne okazy, a przestrzeni dla ich umieszczenia, choćby zmagazynowania nie przybywało.

Od roku 1919, tj. od chwili przekształcenia Gabinetu Zoologicznego na Państwowe Muzeum Przyrodnicze, kiedy cele naukowo-badawcze tej instytucji zaczęły odgrywać większą niż poprzednio rolę i w związku z tym powiększał się fachowy personel naukowy, zaszła potrzeba rozmieszczenia tych pracowników, a równocześnie stworzenia pracowni naukowych dla poszczególnych działów pracy. Budynek zaczął pękać w szwach. Zamierzano zaspokoić rosnące potrzeby lokalowe, choćby przez donajęcie jakiegoś pomieszczenia poza obrębem Uniwersytetu i rozparcelowania Muzeum na dwie części (patrz wyżej: projekt {58} Domaniewskiego 1935), lecz zamiar ten nie został zrealizowany.

Pożar Muzeum w roku 1935 spowodował przeniesienie instytucji z Krakowskiego Przedmieścia na ul. Wilczą, ale przeniesienie nie poprawiło warunków jej egzystencji. Zamiast 1394 m² powierzchni (patrz wyżej) Muzeum otrzymało 1365 m², a więc jeszcze mniej niż poprzednio. Pewne działy Muzeum, np. Biblioteka, uzyskały poprawę warunków swej pracy, ale wystawę trzeba było zlikwidować. Część zbiorów wystawowych rozpoczęła długą tułaczkę najprzód po piętrach budynku przy ul. Wilczej 64, później po różnych salach Pałacu Kultury i Nauki i Pałacu Staszica (ciągle przenoszenia odbiły się fatalnie na stanie zbiorów), by osiąść ostatecznie w jakimś budynku gospodarczym na wsi Strzyżew (pow. sochaczewski), zupełnie dla tych celów nie odpowiednim, gdzie narażone są na całkowite zniszczenie. Inna część (głównie ptaki) została zwalona byle jak w ciasnych zapleczach Wystawy Zoologicznej w Pałacu Kultury. I pomyśleć, że taki los spotkał okazy gromadzone wysiłkiem [Benedykta] Dybowskiego, [Michała] Jankowskiego, [Wiktora] Godlewskiego, [Ludwika] Młokosiewicza, [Tomasza] Bareya, [Konstantego] Jelskiego, [Jana] Sztolcmana i tylu innych badaczy na niezbadanych wówczas obszarach Azji, Afryki, Ameryki Płd., okazy, które stanowiły nieraz światową sensację naukową i były chlubą Muzeum!

A zbiory Instytutu Zoologicznego wciąż rosną. Zamiast spalonych przez hitlerowców w roku 1944 kolekcji entomologicznych uzyskano zbiory poniemieckie ocalałe z pożogi wojennej na Ziemiach Zachodnich. Jest również stały, coroczny dopływ nowych materiałów. Dla przykładu wymienimy, że w roku 1964 wpłynęło do Instytutu 145 329 okazów, a w roku 1965 – 232 645 okazów. Aczkolwiek większość tych okazów są to formy drobne, niemniej jednak roczny przyrost pudeł wynosi kilka tysięcy.

Biblioteka również nie może pomieścić swoich zasobów. Część dubletów na skutek nieodpowiednich warunków ulokowania uległa całkowitemu zniszczeniu przez grzyby i wypadało ją spisać na straty, a reszta została umieszczona w schronie przy ul. Obozowej 61, gdzie warunki również nie są zadowalające.

{59} Ustawiczne alarmy w sprawie warunków lokalowych Instytutu spowodowały, że celem rozładowania dużego nagromadzenia zbiorów naukowych i bibliotecznych oraz dla stworzenia właściwych warunków dla pracy naukowej czynniki kierownicze Polskiej Akademii Nauk zdecydowały w zasadzie budowę nowego gmachu dla Instytutu Zoologicznego, względnie rozbudowę siedziby przy ul. Wilczej 64.

Projektów załatwienia sprawy, dawniejszych i nowszych, był cały szereg. Rozpatrzmy je w porządku chronologicznym.

Najdawniejszy projekt pochodzi z lat 1937–1938. Wyniknął on ze świadomości, że pomieszczenie Muzeum Zoologicznego w budynku przy ul. Wilczej 64 jest niewystarczające i może być traktowane tylko jako prowizorium. Plan opracowany przez architekta Stefana Tworkowskiego przewidywał wzniesienie

budynku czterokondygnacyjnego o powierzchni użytkowej 6 000 m². Budynek miał pomieścić salę odczytową, 20 pokoi po 30 i 40 m² na pracownie, 8 pokoi po 50 m² na magazyny, 6 pokoi po 40 m² na podręczne preparatornie przy pracowniach. Dla celów administracyjnych przewidziano 5 pokoi po 50 m². Biblioteka z czytelnią i magazynem książek miała otrzymać 1 000 m², wystawa 900 m². Projekt ten miał charakter wstępny, niejako orientacyjny, gdyż nie wiadomo było nawet, gdzie ten budynek stanie. Zanim zdołano początkowy pomysł rozwinąć, wybuchła wojna i projekt się zdezaktualizował^x.

W roku 1947, w rok po otwarciu niewielkiej wystawy zoologicznej w parterowym budynku przy ul. Wilczej 64 (patrz wyżej), na posiedzeniu pracowników naukowych Muzeum rozważany był projekt wystawienia na posesji przy ul. Wilczej 62, wówczas niezabudowanej, hali wystawowej, która zwiększyłaby pomieszczenia wystawy. Projekt ten nie znalazł poparcia nawet wśród większości pracowników Muzeum.

{60} Przy opracowywaniu ogólnego planu odbudowy zabytków historycznych Warszawy zwrócono m. in. uwagę na ruiny Zamku Ujazdowskiego. Zimą 1948 roku ogłoszony był konkurs dla ewentualnych inwestorów o przyznanie tych ruin celem odbudowania. Możliwość przeniesienia Muzeum na Ujazdów była brana pod uwagę także i przez dyrekcję Muzeum Zoologicznego. Zwiedzono komisyjnie te ruiny, a następnie przeprowadzono obszerną dyskusję. Z jednej strony były głosy, by ubiegać się o przyznanie ruin i następnie odbudować je dla celów muzealnych, z drugiej podkreślano, że byłoby to również prowizorium, gdyż powierzchnia użytkowa nawet po odbudowie nie pomieściłaby wszystkich działów Muzeum. Zwyciężył projekt, aby ubiegać się o nową lokalizację i wznieść nowoczesny gmach, odpowiadający całkowicie potrzebom Muzeum.

W roku 1951 sprawa budowy gmachu Muzeum została przekazana Dyrekcji Budowy, projektującej gmachy dla Uniwersytetu Warszawskiego. Gmach muzeum miał stać przy ul. Żwirki i Wigury frontem do tej ulicy. Projekt został opracowany pod kierunkiem arch. A. Gutta. Był to projekt bardzo obszerny, uwzględniający wszelkie potrzeby Instytutu Zoologicznego. Obejmował on istniejące i mogące powstać w przyszłości działy Instytutu, a więc pomieszczenia dla dyrekcji, administracji, pracownie naukowe, preparatornie, magazyny zbiorów, bibliotekę z czytelnią, pracowniami bibliotecznymi i magazynami książek, wystawę, salę odczytową i salę zebrań oraz laboratoria hodowlane. Przewidziane były też rezerwy terenowe na dalszą rozbudowę.

Ze względu na szerokie ramy założeń budowy, projekt arch. Gutta postanowiono traktować jako perspektywiczny o nieustalonym, a w każdym razie

---

^x Projekt arch[itetoniczny] S[tefana] Tworowskiego. Arch[ivum] Inst[ytutu] Zool[ogicznego] PAN.

dość odległym terminie realizacji. Nadmienić należy, że lokalizacja Instytutu przy ul. Żwirki i Wigury, ze względu na postępującą zabudowę {61} pola Mokotowskiego, jest już dziś nieaktualna.

Projekty budowy Instytutu Zoologicznego znalazły się w ten sposób w impasie. Wobec tego prof. dr S[tanisław] Feliksiak wystąpił w końcu roku 1956 z projektem rozbudowy istniejącej posesji Instytutu przy ul. Wilczej 64. Według tego projektu Instytut miałby zająć posesje przy ul. Wilczej 62, 64, 66 i 68 oraz przy ul. Emilii Plater 8 i 10. Parcele te są częściowo zajęte przez starą zabudowę, należałoby więc budowlę te rozebrać, przy czym uzyskanoby działkę liczącą łącznie 9775 m².

W 2-giej wersji od strony ul. Wilczej zamiast zwartej frontальной zabudowania powstałyby dwa gmachy połączone pergolą z bramą i otwartym widokiem na obecny gmach główny. Podobna pergola wraz z bramą prowadziłyby do wnętrza w gmachu wystawowym. Pod zabudową byłoby 3 450 m², dziedzińce zajęłyby 2 400 m², razem – 5 850 m².

Projekt prof. [Stanisława] Feliksiaka nie znalazł uznania w kierowniczych kołach Polskiej Akademii Nauk i ani 1-sza, ani 2-ga wersja nie zostały opracowane technicznie i kosztorysowo. Obecnie wobec zabudowania działki przy ul. Wilczej 62 omawiany projekt stracił całkowicie aktualność.

Myśl rozbudowy istniejącego obiektu przy ul. Wilczej 64 uznana została jednak za słuszną. Wychodząc z tego założenia Biuro Miastoprojekt Specjalistyczne opracowało w końcu roku 1961 projekt przewidujący rozbudowę Instytutu w kierunku ulicy Emilii Plater z tym, że parcele 66 i 68 przeznaczonoby na parking. Przewiduje się wzniesienie nowego budynku od strony ulicy Wilczej (obecna część parterowa od tej ulicy ma być rozebrana) dla administracji, pracowni naukowych i zespołu bibliotecznego. W {62} budynku istniejącym pozostałyby w zasadzie tylko zbiory naukowe i magazyny biblieczne. Projektowana budowla miałaby 7 kondygnacji, przy czym siódmą kondygnację zajęłaby szklarnia. Elewacja frontowa nowej części Instytutu zwrócona byłaby ku ul. Wilczej i ku parkingowi. Pomieszczenia dla wystawy nie przewidziano.

Powyższy projekt jest w zasadzie w chwili obecnej traktowany jako ostateczne rozwiązanie problemu rozbudowy Instytutu, jednak termin wykonania nie jest ustalony. W ramach bieżącej pięcioletki omawiana budowla nie została zamieszczona, aczkolwiek budynek parterowy od ul. Wilczej został już rozebrany, co można traktować jako wstępną część rozpoczęcia robót.

Na zakończenie poruszmy jeszcze sprawę wystawy zoologicznej. Jak wspomnieliśmy wyżej, aktualny projekt budowlany Instytutu nie przewiduje umieszczenia wystawy przy ul. Wilczej 64. Wynikałoby z tego, że tymczasowa wystawa w Pałacu Kultury i Nauki ma pozostać na stałe jako jedyna ekspozycja zoologiczna w stolicy i będzie stanowić wąski margines działalności Instytutu. Jest to całkowite

odwrócenie zadań Instytutu w porównaniu z okresem sprzed 150 laty. Początkowo Gabinet Zoologiczny był prawie wyłącznie wystawą, a jego działalność naukowa rozwijała się stopniowo i bardzo powoli, obecnie Instytut Zoologiczny, który wśród swoich zadań (patrz statut) ma także współdziałanie w upowszechnianiu wiedzy zoologicznej, przesuwając centrum swoich zainteresowań na badania naukowe i kształcenie oraz dokształcanie kadr naukowych. Nie umniejszając roli tych właśnie kierunków w działalności Instytutu, podkreślamy, iż upowszechnienie wiedzy zoologicznej, inaczej mówiąc popularyzacja, jest dziedziną wielkiej wagi społecznej. Popularyzować wiedzę zoologiczną można oczywiście w sposób rozmaity. Czyni to radio i telewizja, zajmuje się popularyzacją zoologii Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, szereg wydawnictw periodycznych i książkowych, ale w pierwszym rzędzie do upowszechniania wiedzy zoologicznej powołany jest Instytut Zoologiczny.

{63} Na zachodzie Europy, w Związku Radzieckim, Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i wielu innych krajach istnieją ogromne muzea zoologiczne. Uprawiają one na szeroką skalę badania naukowe, ale równocześnie kładą także nacisk na popularyzację wiedzy zoologicznej. W obszernych pałacach-muzeach, nakładem wielkich kosztów, zgromadzone są kolosalne ilości eksponatów z zakresu zoologii: okazy zakonserwowane w alkoholu i formalinie, okazy wypchane i zasuszone, szkielety, modele, tablice itp. Ustawione są grupy biologiczne całych zespołów roślinno-zwierzęcych, jak las tropikalny, sawanna, step, pustynia, krajobraz górski, polarny, dno morza itd. W oparciu o te eksponaty prowadzona jest systematyczna akcja popularyzatorska w postaci oprowadzania po wystawie, systematycznych cyklów prelekcji, odczytów, wyświetlania filmów, kolportażu literatury popularno-naukowej.

W Polsce w chwili obecnej wystawy podobnego typu, choćby w skromnym zakresie, nie ma. Istniejące u nas muzea zoologiczne w Zakopanem, Krakowie, Poznaniu, Łodzi mają charakter prowincjonalny i zapoznają zwiedzających głównie z fauną krajową. Szerszy zakres ma wystawa zoologiczna Instytutu Zoologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Jest to muzeum ponemieckie, zrujnowane w większej swej części w okresie walk o Wrocław i ostatnio odbudowane przez władze polskie. Z ocalałych zbiorów wymieniłem należy przede wszystkim wielką i cenną kolekcję szkieletów. Inne działy zbiorów mają ogromne luki, gdyż prawie wszystkie preparaty mokre były potłuczone, a preparaty suche pozbawione osłony wobec zrujnowania ścian i dachu także przeważnie uległy zniszczeniu. Nawet po uzupełnieniu braków, co nastąpi bardzo nierychło, wrocławskie muzeum pozostanie muzeum prowincjonalnym.

Istniejąca w Warszawie wystawa Instytutu Zoologicznego, znajdująca się w Pałacu Kultury i Nauki, może być traktowana tylko jako prowizorium obliczone na czas krótki. Warszawa powinna mieć wystawę zoologiczną godną stolicy Polski.

Zasoby dla utworzenia takiej wystawy istnieją. Instytut Zoologiczny ma w swoich składach, szafach, gablotach kilka {64} milionów okazów. Niestety, z powodu braku lokalu, zbiory te są zupełnie dla zwiedzających niedostępne. Gdyby można było je odpowiednio rozstawić i udostępnić, powstałaby wystawa, w oparciu o którą Instytut Zoologiczny mógłby w sposób właściwy zorganizować swą działalność popularyzatorską i spełnić nakreślone w statucie zadanie społeczne.

Możność adaptowania dla celów wystawy jakiegoś przedwojennego zabytkowego budynku dziś już nie istnieje, gdyż dużych nieodbudowanych obiektów w Warszawie nie ma. Za jedyne wyjście z sytuacji uznać trzeba wzniesienie specjalnego budynku wystawowego. Lokalizacja takiego budynku teoretycznie biorąc mogłaby być rozmaita, jednak ze względu na to, iż wystawa powinna być łatwo dostępna dla masowych zwiedzających, szkół, wycieczek, powinna ona znajdować się w centrum Warszawy. I tu nawrócić należy do projektu prof. [Stanisława] Feliksiaka, omówionego wyżej: budynek wystawowy powinien być obok rozbudowanego obecnie gmachu Instytutu przy ul. Wilczej 64. Działki przy ul. Wilczej 66 i 68 należy przeznaczyć nie na parking, lecz powinien na nich stanąć gmach wystawy. Środki na rozbudowę Instytutu i wzniesienie budynku wystawowego powinny się znaleźć i wykonanie całego dzieła nie może być w dalszym ciągu odkładane. Przystąpienie do budowy byłoby najodpowiedniejszym sposobem uczczenia 150-cioletniego jubileuszu założenia Gabinetu Zoologicznego w Warszawie.

{65} SPIS LITERATURY

1. Bieliński Józef. Uniwersytet Warszawski. T 1–3 Warszawa 1907 [-1912].
2. Domaniewski Janusz. Kilka słów o organizacji Muzeum Zoologicznego przy Muzeum Narodowym w Warszawie. Pam[iętnik] Fizj[ograficzny] T 24 Warszawa 1917.
3. Domaniewski Janusz. Czym jest muzeum zoologiczne dla systematyka. Pam[iętnik] Fizj[ograficzny] T 25, Warszawa 1918.
4. Laszczkowska Wiesława. Zarys rozwoju Biblioteki Instytutu Zoologicznego PAN. Memorabilia Zoologica nr 13, 1965.
5. Szczepski Jan B. Przeszłość i przyszłość stacji ornitologicznej w Polsce. Chrońmy przyrodę ojczystą. R 2 1946 nr 7–8.
6. Sztolcman Jan. Historyczny zapis dziejów Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego. Prace Państw[owego] Muz[eu]m Zool[ogicznego] T 1 Warszawa 1921.
7. Taczanowski Władysław. Gabinet Zoologiczny w Warszawie. Tyg[odnik] Ilustr[owany] 1869 ss. 280–282.
8. Taczanowski Władysław. Gabinet Zoologiczny w Warszawie. Kalendarz Warszawski J. Ungra na rok 1870.
9. Taczanowski Władysław. Historyczna wiadomość o stanie Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego. Przyroda i Przemysł. Warszawa 1878/79 T VII.
10. Taczanowski Władysław. O stanie obecnym Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego. Przyroda i Przemysł. Warszawa 1880/81 T IX.
11. Taczanowski Władysław. Listy do Antoniego Wagi, Konstantego Branickiego i Benedykta Dybowskiego. Memorab[ilia] Zool[ogica], nr 12 1964.

{66} SKOROWIDZ NAZWISK

- Acken von właściciel menażerii [11]
Adamczewski Stanisław [31, 39, 41–43,
46, 47, 56, 59, 60]
- Baranowski Jan [15]
Baranowski Walenty ks b[i]sk[u]p [15]
Barey Tomasz [21, 23, 62]
Barnabo właściciel menażerii [13]
Bazyłuk Władysław [55, 56, 59, 60]
Bedriaga Piotr [25]
Behm dyr. poczty [5]
Berlepsch Hans [21]
Bielawski Ryszard [60]
Bieliński Józef [5, 6, 7, 9]
Bolivar [Ignacio] z Madrytu [21]
Bor[oc]hardt Karolina [39]
Branicki Aleksander [18, 22]
Branicki Konstanty [15, 18, 20, 22, 24, 67]
Branicki Ksawery [2, 28]
Branicki Władysław [22]
Brunner Fideliusz [8, 9]
Burakowski Bolesław [60]
Bykow płk. [25]
- Cabanis Johann^{bvii} [21]
Chrostowski Tadeusz [29–31, 45, 53]
Castelnau [Francis] [20]
Cuvier Georges [8]
Czak[yi] J[ózef] [43]
Czarnecki Stefan [39]
- Dahl [Georg] z Wiednia właściciel menażerii [8, 9]
- Darwin Karol [49]
Dąbrowski Ryszard [39]
Dehnel August [47]
Dinten von właściciel menażerii [11]
Dogiel Walenty [53]
Domaniewski Janusz [2, 11, 14, 28, 29,
31–33, 35, 38, 45, 61, 67]
Drogoszewski K[azimierz] [43]
Dubiński Kazimierz [39, 41, 46]
Dunajewski Andrzej [31, 39, 45, 46]
Dworakowska Irena [nie występuje w tekście]
Dybowski Benedykt [15, 17–19, 21, 43,
45, 62, 67]
Dziadosz Cezary [59]
Dziedzicki Henryk [18, 21, 22, 30, 43]
- Ejsmondowie [Juljan i Stanisław] bracia [43]
E[i]streicher Aloizy [13, 17]
- Fabijański Jan [60]
Fedorowicz Zygmunt [56]
Feldner [Wilhelm Christian Gotthelf von] [9]
Feliksiak Stanisław [3, 30, 31, 39, 41–43,
45–48, 53, 55, 59, 64, 66]
Feliksiakowa Janina [39, 46, 60]
Fiudkowski Antoni [39, 46]
- Gajl Kazimierz [43]
Galewski Kazimierz [60]
Gałązka Eugeniusz [39]
Ganin Mitrofan [22]

^{bvii} Powinno być: Jean-Louis.

- {67} Garliński Władysław [21, 24]
 Gauger [16]
 Gąsowska Matylda [55, 59]
 Gieysztor Marian [43]
 Godlewski Wiktor [19, 62]
 Godman (z Londynu) Fredrich DuCane [21]
 Goljan Antoni [39, 41, 46, 47, 55, 58, 60]
 Gorski Konstanty [17]
 Górska Józefa [60]
 Grelecki Franciszek [39]
 Grube (z Wrocławia) A[dolf] E[duard] [19, 21]
 Gué [9]
 Günther Albert [21]
 Gutt A.^{lviii} [63]
- Hellmayr [Carl Eduard] z Monachium [21]
 Hildt Ludwik [22, 43]
 Hoffmann Jakub Fryderyk [8, 10, 12]
- Jabłoński Bolesław [59]
 Janicki Konstanty [31, 45, 53, 56]
 Jankowski Antoni [39, 46]
 Jankowski Michał [19, 21, 23, 62]
 Jarocki Feliks Paweł [1, 2, 5–17, 21, 30, 32]
 Jastrzębowski Wojciech [11]
 Jawłowski Hieronim [31, 39, 45]
 Jelski Konstanty [18–21, 43, 62]
 Józefik Mieczysław [59]
 Juchnowicz Anna [33]
- Kalinowski Jan [19, 21, 23]
 Kessler Karol [19]
 Kiernik Eugeniusz [Antoni] [31]
 Kierych Eugeniusz [60]
 Kiriczenko Aleksander [53]
 Komuda [39]
 Kostrowicki [Andrzej Samuel] [47]
 Kowalska Krystyna [22, 41, 47, 56, 58, 60]
 Kozłowska Hanna [39]
 Kozłowska Wanda [39]
- Kozłowski Piotr [30]
 Kożuchowski Józef [58]
 Koźmiński Zygmunt [43]
 Kreczmer A[rkadiusz] [43]
 Kreczmer Bohdan [39]
 Kremky Jerzy [31, 39, 43, 46]
 Kreutzberg właściciel menażerii [13]
 Krzemiński Jan [60]
 Krzyżanowski Adrian [5, 7]
 Książkowski A[ntoni] [43]
 Kugelan[n] [Johann Gottlieb] kolekcjoner zwierząt [8, 12, 17]
 Kulczyński Władysław [30, 45]
 Kuntze Roman [43]
- Laszczkowska Wiesława [12, 32, 39, 60, 67]
 Lesson [René Primevère] [20]
 Lewiński Jerzy [32]
 Lichtenstein [Henryk Martin] [6, 7, 11]
 Linkowski Jerzy [55, 59]
 Lorec Zygmunt [56]
 Lorentz Stanisław [41, 42]
 Lubomirski Władysław [Emanuel] [21–23, 45]
 Luniak Maciej [59]
 {68} Łopuszański Eugeniusz [41]
- Makólski [Józef] inż. [43]
 Maschel entomolog [18]
 Masłowski Marian [31, 39, 46]
 Mikołaj I car [13]
 Mikołajczyk Waldemar [60]
 Miquier kolekcjoner zwierząt [11]
 Mitrofanow Paweł [22]
 Młokosiewicz Ludwik [21, 43, 62]
 Mroczkowska Anna [60]
 Mroczkowski Maciej [55, 60]
 Muchanow Paweł kurator [13]
 Münkowitz Sylwiusz [1, 5–7, 9, 10, 12, 17]
- Nasonow Mikołaj [2, 25, 43]
 Nast Janusz [3, 31, 39, 43, 46, 54–56, 59, 60]

^{lviii} Prawdopodobnie powinno być: Romuald.

- Nastowa Zofia [60]
 Nowakowski Jakub [56, 60]
- Oberthür [Charles i René] bracia [21]
 Oberthür Karol [Charles] [24]
 Okuniew Mikołaj gen. kurator [13]
 Oldfield [Thomas] z Londynu [21]
 Ottawa Bloch Anna [39, 40, 46]
- Pacyna Tadeusz [39, 46]
 Pallas Szymon [Peter Simon] [19]
 Papież Józef [39]
 Paszkowski Tadeusz [56]
 Peters (z Berlina) Wilhelm [Karl Hartwig] [21]
 Pisarska Regina [60]
 Pisarski Bolesław^{lix} [56, 60]
 Plisko Danuta [59]
 Poborczyk Jan [30]
 Poliński Władysław [3, 29, 30–33, 45]
 Prauss Maria [33, 39]
 Preuscherowa właściciel menażerii [13]
 Prüffer Jan [29, 30, 31]
 Przewalski Mikołaj [21]
- Raabe Zdzisław [31, 39, 47]
 Radoszkowski Oktawiusz [16]
 Radożycki Jan [60]
 Raimondi Antonio [20]
 Rembieliński Konstanty [24]
 Rembieliński Stanisław [21, 24]
 Rembiszewski Maciej [59]
 Remer Tadeusz [56]
 Retowski O[tto von] [42, 45]
 Riedel Adolf [55, 59]
 Ridgway [Robert] z Waszyngtonu [21]
 Roszkowski Waclaw [3, 30–32, 38, 39, 45, 46]
 Różnowska Janina patrz Feliksiakowa [33]
 Ruszkowski J[an] [45]
 Rydzewski Władysław [3, 31, 32, 39, 41]
 Rzewuska [Rozalia] hr z Opola [12]
- Rzyszewska Maria [23]
 Salvin Osbert [21]
 Sapiński Edward [39, 46]
 Saussure de Henri [16]
 Schulz [Karl] (z Drezna) kolekcjoner zwierząt [13]
 Sclater Philip Litley [21]
 Serafiński Włodzimierz [55]
 Sidorowicz Zofia [60]
 {69} Siedlecki Michał [32]
 Siemiradzki Józef [21]
 Skobejko Romuald [31, 39, 46]
 Skrodzki Józef Karol [5, 7]
 Słazczewski P [43]
 Solski Siemion [21, 45]
 Spychalski Marian [46]
 Staręga Wojciech [59]
 Steindachner [Franz] z Wiednia kustosz [21]
 Stronczyński Kazimierz [15, 22]
 [Ś]widerski Edward [39, 46]
 Swirski Zbigniew [55, 59]
 Szczelkanowcew Jakub [25]
 Szelegiewicz Henryk [60]
 Szczepski Jan Bogumił [32, 47, 56, 60, 67]
 Sznabl Jan [16, 21, 22, 43]
 Sztolcman Jan [2, 3, 6, 16, 18, 20–24, 28–31, 45, 61, 62, 67]
- Taczanowski [Franciszek] radca stanu [5]
 Taczanowski Władysław [2, 6, 12–18, 20–26, 28, 30, 32, 45, 61, 67]
 Tarwid Kazimierz [3, 31, 39–41, 43]
 Tenenbaum Szymon [39, 46]
 Thorell Tamerla Teodor [21]
 Trojan P[rzemysław] [56]
 Tschudi [Johann Jacob von] [20]
 Tudor fabrykant [42]
 Tur Jan [31]
 Tworowski Stefan [62, 63]
- Uljanin Wasyl [22]

^{lix} Powinno być: Bohdan.

Verraux^{lx} [Verreaux] Edward [13, 16]

Waga Antoni [15, 16, 22]

Wagner Antoni [2, 3, 29, 30, 31, 45]

Wałecki Antoni [15, 16, 22]

Wańkiewicz Jan [16, 22, 23, 43]

Wertz [43]

Węgrzecki Mieczysław [31]

Wierzbicka Maria [55]

Wierzbicki Jerzy [39]

Wierzejski Paweł [8, 11, 13, 14]

Wiśniewski Wincenty [56]

Wolski Tadeusz [30, 31, 39, 45, 53, 57]

Wrześniowski August [17, 21, 22, 25]

Zachwatowicz J[an] [42]

Zielińska Barbara [60]

Znatowicz Artur [15]

Znatowicz Bronisław [15]

{koniec maszynopisu}

---

^{lx} W całym tekście nazwisko Verreaux pisane błędnie: Verraux.

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

- Załącznik 1. Projekt pisma Janusza Domaniewskiego do Departamentu Nauki i Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 2. Pismo Janusza Domaniewskiego do Wydziału Nauki i Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wraz z załącznikiem „Sprawozdanie ze strat w Bibliotece spowodowanych pożarem Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie w dniu 1-ym października 1935 roku”. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 3. Akt zdania Państwowego Muzeum Zoologicznego z dnia 2 maja 1936 roku, Janusz Domaniewski, Waclaw Roszkowski. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 4. Projekt „Ugody” pomiędzy Skarbem Państwa i Januszem Domaniewskim. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 5. Lista części okazów zwróconych Państwowemu Muzeum Zoologicznemu w 1945/46 roku sporządzona 18 maja 1946 roku przez Stanisława Feliksiaka. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 6. Pismo Stanisława Feliksiaka z dnia 24 maja 1947 roku do Okręgowej Komisji Badań Zbrodni Niemieckich dotyczące rewindykacji zbiorów Państwowego Muzeum Zoologicznego. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 7. Dwa sprawozdania Stanisława Feliksiaka z dnia 10 października 1946 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 8. Sprawozdanie Stanisława Feliksiaka z działalności Grupy Zoologicznej za okres od dnia 2 I 1945 do dnia 15 I 1945. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 9. Raport Stanisława Feliksiaka z dnia 25 maja 1945 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 10. Sprawozdanie Janusza Domaniewskiego z dnia 20 marca 1945 roku, sporządzone dla Ministerstwa Oświaty. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 11. Sprawozdanie Stanisława Feliksiaka z dnia 30 sierpnia 1947 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 12. Sprawozdanie Stanisława Feliksiaka z dnia 27 lutego 1952 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 13. Sprawozdanie Stanisława Feliksiaka z działalności Państwowego Muzeum Zoologicznego z dnia 21 października 1948 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 14. Notatka z dnia 20 listopada 1951 roku dla prof. Włodzimierza Michajłowa. Archiwum MiIZ PAN.

- Załącznik 15. Pismo prof. Tadeusza Jaczewskiego z dnia 4 września 1952 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 16. Dokument z dnia 27 lutego 1941 roku sporządzony przez Stanisława Feliksiaka. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 17. Życiorys Stanisława Feliksiaka. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 18. Sprawozdanie z zebrania pracowników naukowych Państwowego Muzeum Zoologicznego w dniu 21 maja 1951 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 19. Pismo z dnia 25 października 1952 informujące o przekazaniu Państwowego Muzeum Zoologicznego Polskiej Akademii Nauk. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 20. Sprawozdanie z zebrania pracowników naukowych Państwowego Muzeum Zoologicznego w dniu 9 stycznia 1953 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Załącznik 21. Sprawozdanie z zebrania pracowników naukowych Państwowego Muzeum Zoologicznego w dniu 30 stycznia 1953 roku. Archiwum MiIZ PAN.

ZAŁĄCZNIKI

Do

Departamentu Nauki i Sztuki Ministerstwa W.R. i O.P.

Zważywszy na warunki lokalowe, w których znajduje się obecnie Państwowe Muzeum Zoologiczne, dochożę do przekonania, że jedynym wyjściem z sytuacji jest przeniesienie części Muzeum z obecnego pomieszczenia do lokalu, wynajętego na mieście.

Przeniesieniu winny ulec:

- 1-Biblioteka.
- 2-Wydział Bezkręgowców.
- 3-Wydział Entomologiczny.
- 4-Kancelarja.

Na miejscu mogą pozostać:

- 1-Część wystawowa.
- 2-Wydział Kręgowców.
- 3-Stacja Badania Wędrówek Ptaków.

Tylko w ten sposób zostałaaby umożliwiona dalsza praca w Muzeum i jego rozwój. Obecnie sytuacja przedstawia się wręcz paradoksalnie. W celu jej wyjaśnienia należy sobie uświadomić, że lokal, w którym dawniej mieścił się "Gabinet Zoologiczny Uniwersytetu Warszawskiego", ~~został zmniejszony~~ został zmniejszony przez to, że ~~cała~~ część jego została zajęta przez "Zakład Anatomji Porównawczej" Uniwersytetu. Od tego czasu, ~~nie~~ nie licząc stałych przybytków do Muzeum, które za lat kilkanaście wyrażają się w paruset tysiącach okazów, w skład Państwowego Muzeum Zoologicznego, mieszczącego się w tym pomniejszonym lokalu, prócz "Gabinetu Zoologicznego", ~~weszły~~ weszły: 1-Muzeum hr. Branickich, 2-Ogromne zbiory mięczaków po ks. W. Lubimirskim, 3-Szereg mniejszych zbiorów, z których wymienię tylko ważniejsze, jak po ś.p. A. Wagnerze, ś.p. W. Kulczyńskim, ś.p. W. Pelińskim i t.d. Niezależnie od tego powstała biblioteka, która w chwili bieżącej liczy około 40 000 tomów. Łącznie zbiory Państwowego Muzeum Zoologicznego, w stosunku do dawniejszego "Gabinetu Zoologicznego" powiększyły się kilkakrotnie.

Zaznaczyć też należy, że Państwowe Muzeum Zoologiczne jest instytucją, która rozwija się wciąż bardzo intensywnie. Stale napływają coraz te nowe zbiory, wzrasta biblioteka, zjawia się konieczność powiększenia personelu.

W rezultacie w Muzeum nie można ~~xxx~~ normalnie pracować. W Bibliotece książki tak są poupychane w szafach, że wydestanie jakiegos potrzebne temu staże się coraz trudniejsze. Nowe napływające książki nie mają już obecnie miejsca w szafach, a nowych szaf niema gdzie stawiać. Też same jest ze zbierami, których przeprestitu niema gdzie umieszczać. Magazyny mieszczą się w pracowniach, w których na skutek tege niema dostatecznej swobody ruchów. Pracownie mieszczą się na peddaszu, w warunkach higienicznych wprost niedopuszczalnych, ~~nastrajających i groźnych~~ zagrożających zdrowiu pracowników. ~~Nikt z nich nie może ikażakolwiek godzinom~~ Pracownicy siedzą stale w atmosferze, przesyconej środkami dezynfekcyjnymi. Niektórych pekjów zimą nie można dostatecznie ogrzać. W innych pracuje się przez cały dzień przy świetle sztucznem.

Krótko mówiąc ~~xxxx~~ położenie jest więcej niż złe, jest przeprestitu niemożliwe. Jedynem wyjściem jest denajęcie lekalu na mieście. Powierzchnia tege lekalu winna mieć 1500-1600 m.

Koszta wynajęcia takiego lekalu winny wynieść w stosunku rocznym w przybliżeniu:

- 30 000
- 1-Wynajem lekalu - ~~30~~ 000 zł.
2-Opał światłe - 6 000 zł.

Złącznie 36 000 złotych. ~~Wzrost kosztów utrzymania muzeum w tym roku~~ De wydatków tych należy deliczyć koszt utrzymania 3 weźnych.

Niewątpliwie jest te koszt znaczny. ~~Nawet~~ Stawiając ten wniosek zdaję sobie deklądnie sprawę z tege, że w obecnych ciężkich czasach powiększenie budżetu Muzeum • tą sumę jest sprawą trudną. Zdaniem moim jednak nie da się tege uniknąć. Jeśli sprawa przeniesienia części Muzeum nie zostanie załatwiona w roku *A im pracy temu lepiej bo sprawa jest wyżej niż miewa.* bieżącym, te będzie musiała być załatwiona w roku przyszłym. Podkreślam, że zbiory Państwowe Muzeum Zoologiczne, pomijając ich wartość naukową, posiadają ogromną wartość materialną. Na skutek warunków, w których obecnie się znajdują mogą one ulec zniszczeniu, przez ce majątek narodowy ucierpi. Podkreślam też, że

5

~~xxxx~~ majątek Muzeum przez ciągłe zwiększanie się zbiorów wzrasta z roku na rok, tak że pieniądze asygnowane na Muzeum nie idą wyłącznie na cele idealne nauki i dydaktyki; w znacznej części przyczyniają się one do powiększania majątku naradowego.

Wreszcie czuję się w obowiązku zaznaczyć, że konieczność nagłego zwiększenia budżetu Państwowego Muzeum Zoologicznego, obecnie, nie jest bynajmniej przypadkowa, że nie wynika ona nagle, z jakichś nowopowstałych przyczyn. Przez szereg lat budżet Muzeum był za mały. Od samego początku powstania Państwowego Muzeum Zoologicznego Dyrekcja Muzeum podniosła konieczność budowy gmachu. Już wówczas ~~gd~~ było oczywiste, że obecne pomieszczenie jest nieodpowiednie, ~~xxxxxxx~~ a przede wszystkim za małe. Po 15 latach ~~xxxx~~ stanęliśmy wobec oczywistej duszenia się w zbyt ciasnym pomieszczeniu.

Raczej należałoby więc mówić nie o zwiększeniu budżetu Muzeum, a o ~~jego~~ postawieniu go na takiej wysokości, która by umożliwiła funkcjonowanie instytucji, na pewnym chociażby minimalnym poziomie. Zbyt długi okres czasu, w którym Muzeum miało stale budżet za mały, doprowadził do obecnego położenia, ^{wymagającego} które wymaga radykalnej zmiany. Przedłużanie tego okresu grozi wprost katastrofą.

Załącznik 2. Pismo Janusza Domaniewskiego do Wydziału Nauki i Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wraz z załącznikiem „Sprawozdanie ze strat w Bibliotece spowodowanych pożarem Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie w dniu 1-ym października 1935 roku”. Archiwum MiZ PAN.

1.
18

Odpis 2-gi

**Sprawozdanie ze strat w Bibliotece spowodowanych
pożarem Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie
w dniu 1-ym października 1935 roku.**

Gros Biblioteki Państwowego Muzeum Zoologicznego ocalało. Zniszczenie i uszkodzenie dotyczy przede wszystkim działu ornitologicznego Biblioteki oraz tych dzieł ogólnych zoologicznych i czasopism, które przed pożarem były wypożyczone do pracowni ornitologicznej. Woda, która zalała I-sze piętro, uszkodziła częściowo tę część Biblioteki Hydrobiologicznej, która, z powodu remontu jednego z pokojów działu bezkręgowców, znajdowała się chwilowo na stałach i krzesłach.

Ogólna ilość tomów spalonych i uszkodzonych wynosi około pięciuset sztuk.

Wydawnictwa Państwowego Muzeum Zoologicznego, które znajdowały się częściowo w skrzyniach pod schodami w spalonej części Muzeum, zniszczeniu nie uległy. O ile w składzie tym pod schodami nie rozwinię się pleśń to w takim razie wszystkie te wydawnictwa ocalały. Jedna skrzynia zbiorowa wydawnictw P.M.Z., która stała w samym przed-sionku, została zalana i zasypana gruzem. Zawartość jej została oczyszczona i przesuszona.

Wykaz okazów wystawowych i materiałów naukowych
Państwowego Muzeum Zoologicznego, które uległy
zniszczeniu w czasie pożaru.

I.   S S A K I /Mammalia/.

1/ - Małpy /Primates/	- spaliły się wszystkie w ilości paruset sztuk.....	sala Nr.17
2/ - Lemury /prosimiae/	- spaliły się wszystkie w ilo- ści sztuk kilkunastu.....	" " "
3/ - Parzystokopytne /Artiodactyla/	- spaliły się wszystkie barany /kilkanaście sztuk/ wszystkie koziorożce /kilkanaście sztuk/ wszystkie wntylopy /kilkanaście sztuk/ oraz lamy /kilka sztuk/.....	" " "
4/ - Nieparzystokopytne /Perissodactyla/	- spalił się jeden okaz tapira, jedemu okaz konia domowego.....	" " "
5/ - Walenie uszębione /Odontoceti/	- spaliły się wszy- stkie delfiny w ilości około sztuk dziesięciu.....	" " 7
6/ - Płetwonogie /Pinnipedia/	- spaliły się wszystkie w ilości około dziesięciu sztuk....	" " "
7/ - Drapieżne /Carnivora/	- spaliły się wszystkie w ilości paruset sztuk..... /z przedstawicieli rodziny kotów Felidae spaliły się tylko lwy- 5 sztuk-1 jeden tygrys/ inne okazy kotów, znajdujące się w sali Nr.23 ocalały/.	" " 19

8/ - Gryzonie /Rodentia/	-spaliło się kilkanaście sztuk.....	sala Nr.18
9/ - Szczerbaki/Edentata/	-spaliło się kilkanaście sztuk.....	" " "
10/ - Nietoperze/Chiroptera/	-spaliły się prawie wszystkie w ilości paruset sztuk."	" " "
11/ - Torbacze/Marsupialia/	-spaliła się znaczna część w ilości ponad 100 sztuk....	" " "

Jak wynika z powyższego, zbiory ssaków uległy w znacznej części spaleni lub zniszczeniu w czasie pożaru podczas akcji ratowniczej. Niektóre rzędy zostały zupełnie zniszczone. Tutaj pożar wyrządził straty niepowetowane, spaliło się bowiem kilkanaście typów deskrypcyjnych. Spaliły się również prawie wszystkie materiały alkoholowe ssaków w ilości około 300 słoików oraz kilkadziesiąt szkieletów i czaszek ssaków. Powyższe materiały naukowe znajdowały się w sali Nr.4.

II. P T A K I /Aves/.

Wypchane.

1/ - Zbiór ptaków krajowych w ilości około 500 sztuk - spalony.....	sala Nr.17
2/ - Rodziny alk i mew /Alcidae laridae/-około 50 sztuk - spalone.....	" " 20
3/ - Rodziny siewek i kulików/Charadriidae i Scolopadidae/około 150 sztuk- spalone.....	" " 15
4/ - Rodziny dzioborożców, dudków i żołą/Bucerotidae, Upupidae i Meropidae/-około 80 sztuk-spalone.....	" " "
5/ - Rodziny sów i kaczek/Strigidae, Bubonidae i Anatidae/około 250 sztuk- spalone.....	" " 13
6/ - Rodziny kruków, wilg i szpaków/Corvidae, Oriolidae i Sturnidae/ - około 280 sztuk- spalone.....	" " 16

Skórki.

1/ - Rodzina Kaczek /Anatidae/-jedna skrzynia zawierająca około 400 sztuk.....	sala Nr.11
2/ - Rodziny mew i kaczek/Laridae i Anatidae/-1 skrzynia /około 80 sztuk/- spalone.....	" " "
3/ - Rodzina drapieżników /Falconidae/ 1skrzynia około 300 sztuk- spalone.....	" " "
4/ - Rodzina dzięciołów /Picidae/ 1 szafa około1000 sztuk spalone.....	" " "
5/ - Rodziny dudków /Upupidae/, żołą /Meropidae/, kukułek /Cuculidae/, lelków /Caprimulgidae/, zimorodków /Alcedinidae/, /Musophagidae/, języków/Micropodidae/- 1½ szafy /około 1000 sztuk/- spalone.....	" " "
6/ - Rodzina łuszczaków /głównie rodzaj Emberiza/-1½ szafy /około 600 sztuk/- spalone.....	" " "
7/ - Trznadel /Emberiza citrinella/-1 pudło/około 180 sztuk- spalone.....	" " "

8/	- Wróbel/ <i>Passer domesticus</i> /- 1 pudło około 260 sztuk- spalone.....	sala Nr. 11
9/	- Mazurek / <i>Passer montanus</i> /-1 pudło około 80 sztuk- spalone.....	" " "
10/	- Ramiszek/ <i>Aegithalus</i> / 1 pudło około 20 sztuk spalone.....	" " "
11/	- 5 pudeł świeżych nabytków ptaków krajowych około 500 sztuk - spalone.....	" " "
12/	- kilkanaście grup biologicznych ptaków kra- jowych- spalone.....	" " 19
13/	- Zbiór jaj /około 7000 sztuk/- spalone.....	" " 11

Jak wynika z powyższego, ptaków spaliło się względnie uległo zniszczeniu, wskutek działania wysokiej temperatury i wody, łącznie cztery tysiące kilkadziesiąt sztuk /w tym jeden typ deskrypcyjny/ i około 7000 jaj. Zaznaczyć jednak należy, że znaczna ilość niespalonych okazów uległa osmałeniu, okopczeniu lub niszczącemu działaniu wody.

Prócz zbiorów, stanowiących własność Państwowego Muzeum Zoologicznego, spaliły się jeźdźce następujące okazy przysłane do opracowania z muzeów zagranicznych:

1/-	3 okazy głąszca / <i>Tetrao urogallus</i> / przysłane ze Sztokholmu	sala Nr.11
2/-	5 okazów głąszca / <i>Tetrao urogallus</i> / przysłane z Moskwy.....	" " "
3/-	kilkanaście okazów <i>Periparus palustris</i> przysłane z Moskwy.....	" " "

III. G A D Y /Reptilia/. /około 1500 okazów/

1/	- Węże /zbiór wystawowy i część materiału naukowego	sala Nr.3
2/	, Jaszczurki /zbiór wyst. i część zbioru naukowego/	" " 8

IV.

P Ł A Z Y /Amphibia/.

1/	- Zbiór wystawowy i część materiału naukowego w ilości około 800 sztuk.....	sala Nr.4
----	--	-----------

V.

<u>R Y B Y /Pisces/</u>	około 1500 okazów.....	" " "
-------------------------	------------------------	-------

VI.

<u>S Z K A R Ł U P N I E /Echinoderma/</u>	/500 okazów	" " 9
--	-------------	-------

VII.

<u>M I E C Z A K I /Mollusca/</u>	4 gablotki.....	sala Nr.13
-----------------------------------	-----------------	------------

VIII.

<u>S K O R U P I A K I /Crustacea/</u>	kilka okazów	" " 10
--	--------------	--------

IX.

<u>O W A D Y /Insecta/</u>	5 gablot motyli krajowych /około 500 okazów/.....	" " 20
----------------------------	--	--------

1951
MUSEUM

Prócz wymienionych obiektów, stanowiących własność Państwowego Muzeum Zoologicznego, uległo częściowemu zniszczeniu w czasie akcji ratowniczej 10 pudeł tekturowych ze zbiorami muchówek /Diptera/, wypożyczonych z Muzeum Przemysłu i Handlu do opracowania naukowego. Z zawartych w powyższych pudełkach okazów muchówek uległo całkowitemu zniszczeniu 56 okazów.

23/36.
straty spowodowane przez
pożar

Do

Wydziału Nauki i Sztuki
Ministerstwa W.R. i O.P.

Przy niniejszem przesyłam wykaz strat Państwowego Muzeum Zoologicznego, wyrządzonych przez pożar w nocy z dnia pierwszego na drugi października 1935.

Pożar wybuchł w północnym skrzydle gmachu, mieszczącego Państwowe Muzeum Zoologiczne. W skrzydle tem mieściły się zbiory zwierząt kręgowych, pracownie wydziału kręgowców oraz biblioteka ornitologiczna. To też największe straty wynikły w tym dziale. Spaliła się również część bezkręgowców, ta mianowicie, która była wystawiona dla publiczności. Straty w innych częściach gmachu wynikły na skutek zalania przez wodę; dotyczy to przedewszystkiem biblioteki.

Dokładny wykaz spalonych obiektów nie jest możliwy do przeprowadzenia, a to dlatego, że inwentaryzacja zbiorów Muzeum nie była przeprowadzona przez Muzeum, a książki inwentaryzowane, obejmujące część spisanych zbiorów, spaliły się w czasie pożaru. Załączone wykazy charakteryzują więc obraz zniszczenia jedynie w przybliżeniu.

Prócz zbiorów i mebli spaliły się również pieniądze, a to mianowicie 2511 zł 50 gr P.M.Z. i 4304 zł 40 gr. Stacji Badania Wędrówek Ptaków. Kwota 2511 zł 50 gr była częścią sumy 25 000 zł, asygnowanej na potrzeby Muzeum z funduszy specjalnych przez Pana Prezesa Rady Ministrów, pieniądze Stacji były asygnowane podobnie jak w latach ubiegłych na moje nazwisko do wyliczenia. O spaleniu się tych pieniędzy meldowałem zaraz po pożarze prokuratorowi, prowadzącemu śledztwo.

/Janusz Domaniewski/

PAŃSTWOWE
MUSEUM
ZOOLOGICZNE
WARSZAWA

Załącznik 3. Akt zdania Państwowego Muzeum Zoologicznego z dnia 2 maja 1936 roku, Janusz Domaniewski, Wacław Roszkowski. Archiwum MiIZ PAN.

46

Akt zdania Państwowego Muzeum Zoologicznego.

Dnia 4-go maja 1936 r. p.o. dyrektora Państwowego Muzeum Zoologicznego, dr. Janusz Domaniewski, zdał swoje obowiązki zastępczo prof.dr. Wacławowi Roszkowskiemu w obecności sekretarki p. Anny Bloch.

Przy sprawdzeniu stany kasy i rachunków stwierdzono stan następujący:

Sumy przelane na rachunek bieżący.

1/ - Subwencja Prezydium Rady Ministrów.....	Zł. 25.000.00
2/ - Kredyt dodatkowy.....	" 137.876.99
<u>Razem.....Zł.162.876.99</u>	

3/ - Sumy pobrane z rach. bież.....Zł.144.657.59

W y l i c z e n i e .

1/ - R a c h u n k i.....	Zł.142.178.06
2/ - Pokwitowania na podróże służbowe.....	" 550.00
3/ - Z a l i c z k i.....	" 250.00
<u>Razem.....Zł.142.978.06</u>	

4/ - Gotówka w kasie..... " 1.679.53

Ogółem.....Zł.144.657.59

Z e s t a w i e n i e .

Przelano na rachunek bieżący Zł.162.876.99
wybrano z rachunku bieżącego " 144.657.59

pozostaje na rach. bież..... Zł. 18.219.40

Ponadto zł.288.50/dwieście osiemdziesiąt osiem złotych 50 groszy/
-pozostałość funduszu pożyczonego swego czasu od Kasy im.Mianowskiego.
Równowartość 1 dolara ofiarowanego= Zł.5.30
Nadwyżka do wyjaśnienia Zł.3./trzy/

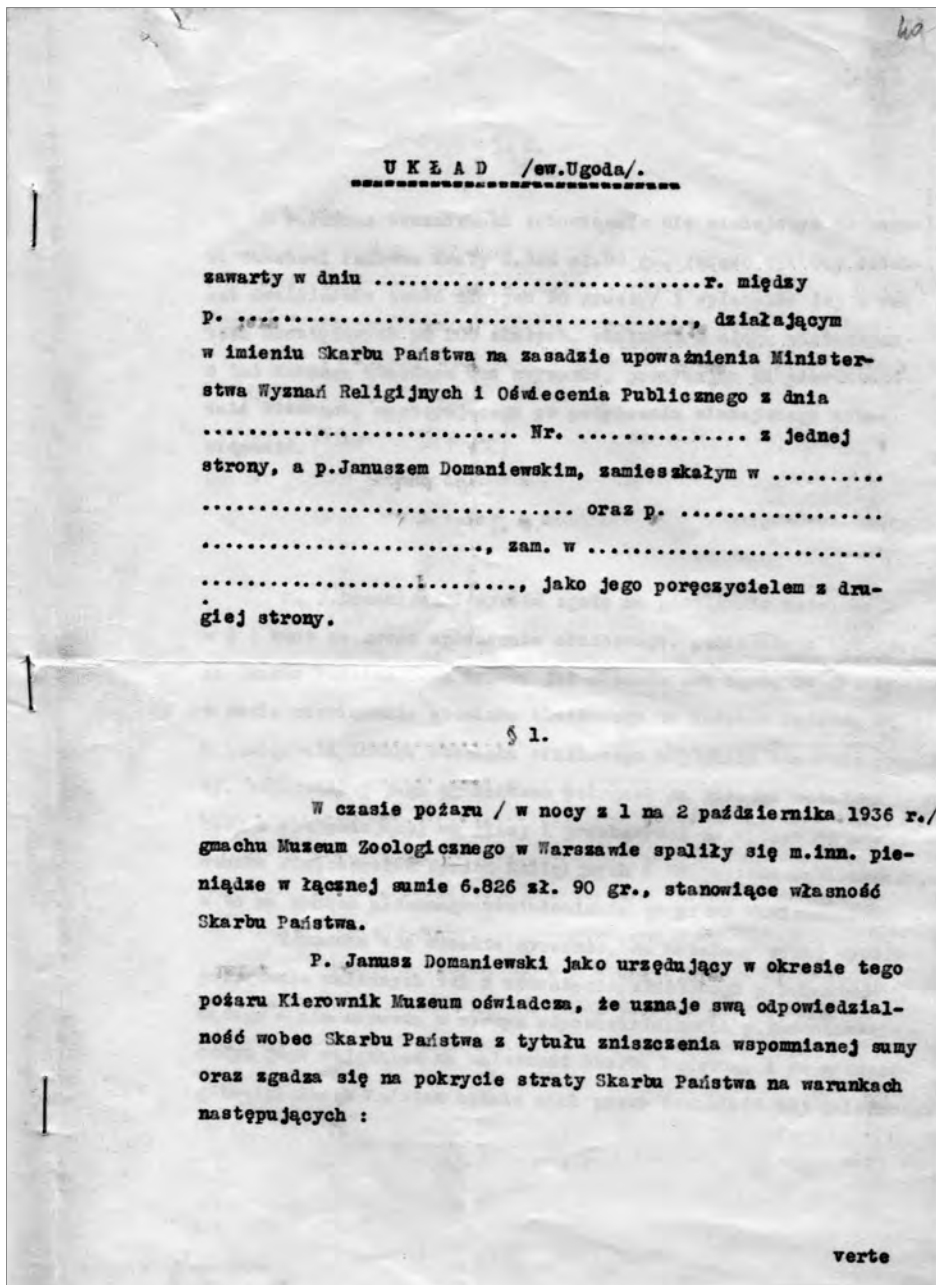
R a z e m Zł.296.80

Warszawa, dn.4.V.1936r.

Janusz Domaniewski
/Janusz Domaniewski/

W Roszkowski
/Wacław Roszkowski/

Archiwum MiIZ PAN

§. 2.

P. Janusz Domaniewski zobowiązuje się niniejszym do zwrotu Skarbowi Państwa kwoty 6.826 zł. 90 gr. /sześć tysięcy osiemset dwadzieścia sześć złotych 90 groszy/ i spłacania jej w ratach miesięcznych po 200 złotych, płatnych w ciągu pierwszych 5 dni każdego miesiąca bez wzywania, poczynając od pierwszego dnia miesiąca, następującego po podpisaniu niniejszego zobowiązania.

§. 3.

P. J. Domaniewski wyraża zgodę na potrącanie ustalonych w § 2 kwot ze swego uposażenia służbowego, pobieranego obecnie ze Skarbu Państwa oraz wyraża już obecnie swą zgodę na to, by w razie rozwiązania stosunku służbowego ze Skarbem Państwa - a nawiązania innego stosunku służbowego względnie stosunku pracy, każdorazowy jego pracodawca potrącał co miesiąc ustalone raty z przypadającej mu płacy i przekazywał je wprost na rachunek Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a to na skutek pisemnego zawiadomienia go przez Ministerstwo.

Zasnanca się wssakże wyraźnie, że ustalony wyżej sposób potrącania należnych rat z uposażenia służbowego p. Domaniewskiego - nie narusza w niczym odpowiedzialności p. Domaniewskiego całym jego majątkiem za należność Skarbu Państwa, i że w szczególności Skarb Państwa będzie miał prawo dochodzić tej należności

z całego majątku p.Domaniewskiego, o ileby z jakichkolwiek przyczyn /np. rozwiązanie stosunku służbowego, niedostateczność uposażenia, zajęcie uposażenia przez innych wierzycieli, niewykonanie potrącenia przez pracodawcę p.Domaniewskiego lub niewpłacenie przez Skarbowi Państwa potrąconej kwoty i t.d./ - należna rata długu nie została w drodze takiego potrącenia zapłacona.

§. 4.

Poszczególne raty długu winny być wpłacane w siedzibie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz w sposób przez to Ministerstwo wskazany.

Ewentualne opłaty i koszty związane ze spłatą długu obciążają dłużnika.

§.5.

W razie niewpłacenia w terminie określonym w § 2 choćby jednej raty cała nieuiszczona reszta długu staje się odrazu płatna i wymagalna bez potrzeby wzywania przy czym Skarb Państwa będzie miał prawo żądać odsetek prawnych od całej pozostałej do uregulowania należności, licząc od dnia płatności ostatnio niesapłaconej raty.

§. 6.

P. J. Domaniewski zobowiązuje się pod rygorem natychmiastowej wymagalności pozostałej do spłacenia reszty długu wraz z odsetkami prawnymi zawiadamiać o każdorazowej zmianie swego adresu jak i o miejscu każdorazowego zatrudnienia.

§. 7.

P. J. Domaniewski poddaje się na zasadzie niniejszego aktu notarialnego egzekucji sądowej zgodnie z art. 527 pkt. 5 K.P.C.

§. 8.

Za zobowiązanie Jamsza Domaniewskiego oraz ścisłe przestrzeganie wyżej podanych warunków spłaty należności Skarbu Państwa p. .... poręcza solidarnie i niepodzielnie całym swym majątkiem ruchomym i nieruchomym.

§. 9.

Celem zabezpieczenia powyższego zobowiązania p. .... zapisuje na rzecz Skarbu Państwa kaucję hipoteczną do wysokości 7.500 złotych na nieruchomości Nr. hip. ...., położonej w .....

....., należącej .....

....., oraz zobowiązuje się
w terminie do dnia ..... przedstawić
Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dowód,
stwierdzający zabezpieczenie wspomnianej sumy na hipotecze tej
nieruchomości.

W razie bezskutecznego upływu oznaczonego wyżej
terminu p..... upoważnia niniej-
szym Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do wyjednania tego wpisu oraz do zaprojektowania odpowiedniej
treści do wykazu hipotecznego.

§. 10.

Postanowienia §. 6 i 7 mają również zastosowanie
do p.....

§. 11.

Zmiany niniejszej umowy - jakoteż wszelkie zawi-
domienia, wezwania i t.d., odnoszące się do tej umowy i jej
wykonania będą ważne tylko o tyle, o ile nastąpią pisemnie
przy czym tego rodzaju pisma przeznaczone dla Ministerstwa
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego winny być skierowane
do jego siedziby w Warszawie.

§. 12.

Koszty połączone ze sporządzeniem niniejszej umowy z zapisaniem kaucji hipotecznej oraz wszelkie inne opłaty ponosi p.J.Domaniowski bez regresu do Skarbu Państwa.

§. 13.

Sądem właściwym na wypadek sporu będzie wyłącznie Sąd przedmiotowo właściwy w Warszawie.

§. 14.

Układ /umowa/ niniejszy obowiązuje strony z chwilą jej podpisania.

§. 15.

Układ /umowę/ sporządza się w 2 egzemplarzach po jednym dla każdej ze stron.

Załącznik 5. Lista części okazów zwróconych Państwowemu Muzeum Zoologicznemu w 1945/46 roku sporządzona 18 maja 1946 roku przez Stanisława Feliksiaka. Archiwum MiZ PAN.

99

Wykaz sprowadzonych za pośrednictwem Muzeum Narodowego w Warszawie rewindykowanych z Salzburga skrzyń ze zbiorami i książkami Państwowego Muzeum Zoologicznego.

1. Jedna skrzynia z wypchanym dzikiem.
2. Jedna skrzynia z 6-ma szkieletami embrionów ludzkich
3. Jedna skrzynia książek i czaszek ssaków /według załączonego spisu/.
4. Jedna skrzynia ptaków wypchanych /według załączonego spisu/
5. Trzy okazy wypchanych żubrów.

Odbiór wyżej wymienionych zbiorów i książek potwierdzam.

/Dr St. Feliksiak/

Warszawa, dn.18 maja 1946 r.

1. 24
Wypisanie listy
miejscowości w Biblioteczce.
J. P. F.

A B G U S S E und K N O C H E N.

Museum Alzheim

1.	Odlew czaszki neandertalskiej z Ngandong	Nr.1620
2.	" " " " "	" 1621
3.	" " " " "	" 1621
4.	" " " " "	" 1620
5.	" " " " "	" 1617
6.	" " " " "	" 1616
7.	" " " " "	" 1623
8.	" " " " "	" 1624
9.	" " " " "	" 1618
10.	" " " " "	" 1619
11.	" " " " "	" 1626
12.	" " " " "	" 1622
13.	" " z Mediocarto warstwy Pithecanthropusa	" 1626
14.	Leniwiec z Ogr.Zool.	280/37
15.	4 czaszki gryzoniów z wileńszczyzny	32/38
16.	Czaszki niekompletne /bобр wykopaliskowy, mrówkojad, pancernik/	
17.	Rozsypany szkielet goryla /samica/	
18.	Czaszka pumy z Kurytyby B. Wierzejski	Os 114
19.	Lampart Afryka	Os 116
20.	Czaszka tygrysa. WL Przeworski	
21.	Czaszka gryzonia /bez kartki/	
22.	Czaszka kota / " " /	
23.	Rio Iwahy Parana /Polska Eksp. Zool./	Os 27
24.	" " " " " "	Os 19
25.	" " " " " "	Os 25
26.	" " " " " "	Os 24

27. Araucaria Parana. Dr. Czaki	Os 26
28. Brasilgia meridionalis. Dr. Czaki	Os 15
29. Sarna. Brazylia pld. Dr. Czaki	Os 117
30. Dziob. Brazylia pld. Dr. Czaki	Os 103
31. Sarna. Brazylia pld. Dr. Czaki	Os 18
32. Brazylia pld. Dr., Czaki	Os 16
33. Stratyn Dubryniow	86/39
34. 6 szkieletów ludzkiego embriou i ssaków	
35. Dziką świnią /Okaz wypchany/	
36. Żubr " "	
37. Żubr " "	
38. Żubr " "	

3. 96

V o g e l .

1. <i>Nyctonassa violacea</i> /Linn./	Dar K. Branickiego	
2. <i>Catharista urubu foetens</i>	Dar K. Branickiego. J. Kalinowski	
3. <i>Pseudogyps bengalensis</i>	India	
4. <i>Geranoëtus melanoleucas</i>	Argentyna	2048
5. <i>Geranoëtus melanoleucus</i>	vPeru	
6. <i>Hieraetus fasciatus</i>	Algeria Zamejski	
7. <i>Archibuteo hemilasius</i>	Kraj Amurski Kalinowski	
8. <i>Caleonas niceobarica</i>	Wyspy Nikobarskie	
9. <i>Neophron perenepterus</i>	Egipt Wł. Branicki	1253
10. <i>Diphyllodes magnificus</i>	Branicki	
11. <i>Buteo sibiricus</i> b	Dybowski i Godlewski	
12. <i>Ouiscaulus ceneus</i>	Indiana /St. Zj./	
13. <i>Heliaëtus leuceryphus</i> /Pall./	Sibir Dybowski Godlewski	
14. <i>Neophron perenepterus</i>	Egipt Branicki	
15. <i>Vulpanser radjak</i>	Nowa Gwinea	1718a
16. <i>Spizaëtus tyrannus</i>	Brazylia Branicki	
17. <i>Anser cygnoides</i>	Amur Kalinowski	1387
18. <i>Buteo maximus</i>		176
19. <i>Buteo borealis</i>	Sandy Spring	3800
20. <i>Spilornis cheela</i>	Kochinchina	
21. <i>Anastomus madagascariensis</i>	Madagaskar	3535a
22. <i>Urrebiternis solitarius</i>	Ekwador Branicki	
23. <i>Akwila chrysaëtus</i>	Bilocerkiek Sapiecha	2010a.
24. <i>Platalea minor</i>	Amuria Kalinowski	
25. <i>Akwila clanga</i>		

7. 27

26. <i>Haliaeetus albicilla</i>	Korea Kalinowski	
27. <i>Haliaeetus albicilla</i>		1579c.
28. <i>Buteo leucurus</i>	Aschabad Barej	174
29. <i>Gypogeranus Orientalis</i>	Africa	
30. <i>Haliaeetus pelagica</i>	Dybowski	1590b.
31. <i>Haliaeetus albicilla</i>		1576
32. <i>Haliaeetus leucocephalus</i>	Ins. Beringi Dybowski	
33. <i>Archibuteo hemilasius</i>	Korea Kalinowski	1595a,
34. <i>Circus gallicus</i>	Kruszyna Lubomirski	1587
35. <i>Thrasaetus harpyrus</i>	Brasilia	
36. <i>Cygnopsis cygnoides</i>	Dauria Dybowski	
37. <i>Diemea brychiura</i>	Amuria Jankowski	1580b.
38. <i>Nipponia nippon</i>	Korea Kalinowski	
39. <i>Pharemaerus mecinno</i>	Guatemala	
40. <i>Helotarsus ecaudatus</i>	Africa merid.	
41. <i>Pterocles arenarius</i>	Aschabad Barej	1202b.
42. <i>Syrrhaptes paradoxus</i>	Polska	1901
43. <i>Merganetta leucogenys</i>	Peru Jelski	
44. <i>Coturnix japonica</i>	Dauria Dybowski	
45. <i>Caccabis rufa</i>	Gallia Branicki	
46. <i>Megaceryle torcuata</i>	Honduras	
47. <i>Calipepla skuasata</i>	Nowy Meksyk Branicki	
48. <i>Tetragallus himalayensis</i>	Fergana Barej	2400a.
49. <i>Lagopus mutus</i>	Sibir Dybowski	
50. <i>Rhynchea capensis</i>	Egipt	
51. <i>Recurvirostra rubricollis</i>	Noea Gallia	
52. <i>Ceryle lugubris</i>	Korea Kalinowski	1621
53. <i>Ammoperdix chelmsleyi</i>	Kubia Branicki	

54. <i>Sericulus melinus</i>	Nowa Płd. Walia	1659a.
55. <i>Xipherynchus paradlotus</i>	Kajenna Jelski	
56. <i>Coturnix coreman delica</i>	India	4530
57. <i>Dendrocalaptes certhis</i>	Kajenna Jelski	
58. <i>Eurystomus orientalis</i>	Korea Kalinowski	1023d.
59. <i>Pereicula asiatica</i>	Ahmetabad	4531
60. <i>Tetrao tetrax</i>	Archangielsk	
61. <i>GalliereX cinerea</i>	Korea Kalinowski	1321
62. <i>Caccabis chukar</i>	Kaukaz Mtekosiewicz	1207
63. <i>Tuida aenea</i>	Senegal	2108
64. <i>Lophortys californicus</i>	Kalifornia	3512
65. <i>Selencides ignotus</i>	Nowa Gwinea Branicki	4431
66. <i>Arcoturnix taigeor</i>	Australia Branicki	3329
67. <i>Aulacerhynchus atragularis</i>	Peru Branicki	
68. <i>Lagopus lagopus</i>	Norwegia	121
69. <i>Cyanocorax caeruleus</i>	Brasilia	2032
70. <i>Coturnix japonica</i>	Korea Kalinowski	1924a.
71. <i>Ptilerhynchus violaceus</i>	Nowa Płd. Walia	
72. <i>Chalkopsitiacus ater</i>	Nowa Gwinea	1057a.
73. <i>Fausipterag galatea</i>	Sydney Branicki	382B.
74. <i>Chettusia leucoura</i>	Barej	2027a.
75. <i>Collimus virginianus</i>	Ameryka Płd.	
76. <i>Ceryle leucome</i>	Kaszmir Kemberliński	4079b.
77. <i>Xanthomelas auresus</i>	Nowa Gwinea	1658b.
78. <i>Ptilonorhynchus crassirostris</i>	Kuinsland Branicki	1473
79. <i>Ibidorhynchus Struthersi</i>	Fergana Barej	3015
80. <i>Phasianus scintillans</i>	Japonia	1041
81. <i>Burhinus superciliaris</i>	Peru Kalinowski	
82. <i>Pterodurus senegallus</i>	Algeria Branicki	
83. <i>Melagoperdrix thibeta</i>		11561

6. 29

84. <i>Pterodurus senegalius</i>	Nubia	Branicki	
85. <i>Leucepareia leukopsis</i>		Marmottan	
86. <i>Cupidonia cupida</i>	Ameryka Płn.	Wysocki	2632a
87. <i>Pterodurus exustus</i>	Nubia	Branicki	
88. <i>Aulacorhamphus caerulei</i>			10910
89. <i>Phasianus elkoti</i>	Ningpo		11500
90. <i>Lophophorus L'huysii</i>	Moupin	Branicki	
91. <i>Sula cyanops</i>	Guyana	Jelski Branicki	
92. <i>Porphyrio indicus</i>	Jawa		
93. <i>Canace falapennis</i>	Sachalin	Dybowski	477c.
94. <i>Syrnhaptes paradoxus</i>	Dauria	Dybowski i Godlewski	
95. <i>Megaloperdix caspius</i>	Kaukas		
96. <i>Theristicus caudatus</i>	Argentyna	Siemieradzki	
98. <i>Dryocopus martius</i>			
99. <i>Heliaeus pygmeus</i>		Burer	1400a.
100. <i>Eurystomus pacificus</i>	Australia		322a.
101. <i>Porphyria smaragnotus</i>	Afryka		

Vogelbalge.
-----

1. ~~H~~ ieraaetus pennatus	Dauria	Dybowski	719
2. Akuila pennata			827b.
3. Hieraaetus pennatus		Dybowski	720
4. Caliaetus leucogaster	Celebes	Bourie	
5. Hieraaetus pennatus		Branicki	721
6. Strix uralensis		Muzeum Dzieduszyckich	375 6/38
7. Ulula uralensis			19
8. Strix uralensis			
9. Ulula uralensis			18
10. Ulula uralensis			20
11. Strix uralensis			376
12. Strix uralensis			374
13. Strix uralensis			20810
14. Strix uralensis		Milewski	
15. Hieraaetus pennatus		Branicki	1874
16. Strix uralensis			679/182
17. Akuila danga Caucasus		Branicki	
18. Syrnium uralense			16519
19. Unaca			324/75
20. Urrua Alakistoni	Amur	Kalinowski	1599

Załącznik 6. Pismo Stanisława Feliksiaka z dnia 24 maja 1947 roku do Okręgowej Komisji Badań Zbrodni Niemieckich dotyczące rewindykacji zbiorów PMZ. Archiwum MiIZ PAN.

31

xxxxx 8.63.48.-

584/47/E.VI. 24 maja 1947 r.-

Rewindykacja.-

Okręgowa Komisja
Badania Zbrodni Niemieckich
w Warszawie
*****
ul. Marszałkowska 8.m.6.

W odpowiedzi na pismo l.dz.845/47. z dnia 19 maja 1947 r. przesyłamy w załączeniu wykaz obiektów zoologicznych oraz książek, rewindykowanych w maju roku ubiegłego przez Muzeum Narodowe z Salzburga.

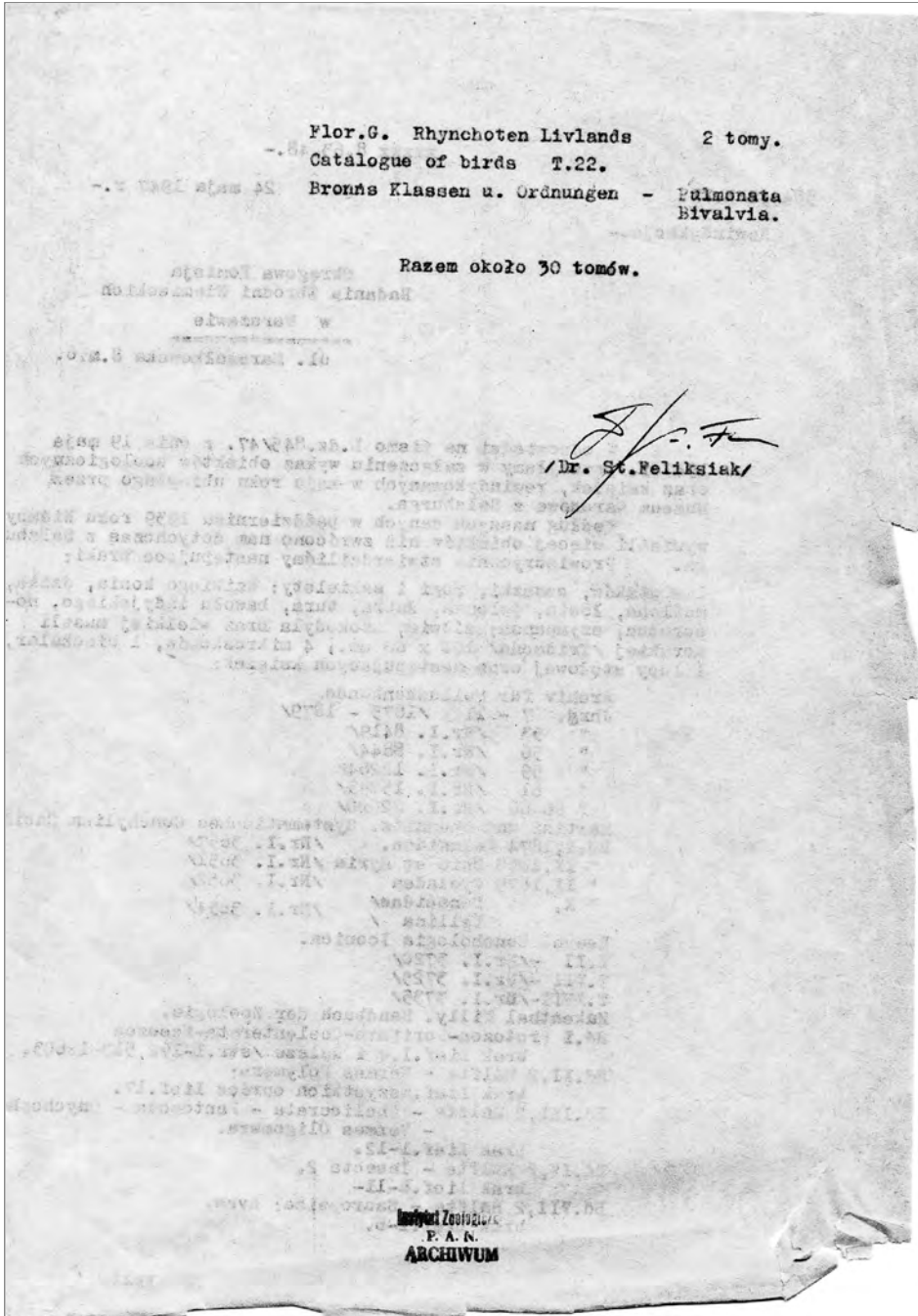
Według naszych danych w październiku 1939 roku Niemcy wywieźli więcej obiektów niż zwrócono nam dotychczas z Salzburga. Prowizorycznie stwierdziliśmy następujące braki:

100 ptaków; czaszki, rogi i szkielety: dzikiego konia, dzika, muflona, losia, jelenia, żubra, tura, bawołu indyjskiego, nosorożca, szymbansa; żółwia, krokodyla oraz wielkiej muszli morskiej /Tridacna/ 100 x 60 cm.; 4 mikroskopów, 1 binokular, 1 lupa stołowa oraz następujących książek:

Archiv für Molluskenkunde
Jhrg. 7 - 11 /1875 - 1879/
" 53 /Nr.I. 8419/
" 56 /Nr.I. 8844/
" 59 /Nr.I. 12264/
" 61 /Nr.I. 15795/
" 66-68 /Nr.I. 22020/
Martini und Chemnitz. Systematisches Conchylien Cabinet
Bd.I,1874 Melanidae. /Nr.I. 3657/
" IX,1848 Unio et Myria /Nr.I. 3651/
" IX,1879 Cycladea /Nr.I. 3652/
" X,
Donacidae /Nr.I. 3654/
Tellina /

Reeve. Conchologia Iconica.
T.II -/Nr.I. 3720/
T.VII -/Nr.I. 3725/
T.XVII-/Nr.I. 3735/
Kukenthal Willy. Handbuch der Zoologie.
Bd.I Protocoa-Porifera-Coelenterata-Mesozoa
brak Lief.1,4 i dalsze /str.1-192,513-10605.
Bd.II,2 Hälfte - Vermes Polymera:
brak Lief.wszystkich oprócz Lief.17.
Bd.III,2 Hälfte - Chelicerata - Pantopoda - Onychophora
- Vermes Oligomera.
brak Lief.1-12.
Bd.IV,2 Hälfte - Insecta 2.
brak Lief.8-11-
Bd.VII,2 Hälfte - Sauropsida: Aves.
brak Lief.1-6.

verte

Flor.G. Rhynchoten Livlands 2 tomy.

Catalogue of birds T.22.

Bronns Klassen u. Ordnungen - Pulmonata Bivalvia.

Razem około 30 tomów.

[Signature]
Dr. St. Feliksiak

Instytut Zoologii
F. A. N.
ARCHIWUM

**Sprawozdanie z działalności Państwowego Muzeum Zoologicznego
 za rok 1945.**

1. Stan personelu.

Styczeń.	1	pracownik naukowy oraz	2	ludzi tymcz. zaangaż.
Luty.	1	"	2	"
Marzec.	3	"	3	woźnych.
Kwiecień.	7	"	3	woźnych.
Maj.	7	"	5	pracowników administr.
Czerwiec.	8	"	11	"
Lipiec.	8	"	13	"
Sierpień.	10	"	14	"
Grudzień.	14	"	15	"

2. Pomieszczenia muzealne.

- a/. Odbudowa parterowego budynku frontowego /dach i wnętrza/.
- b/. Odbudowa gmachu głównego 5 piętrowego /dach, sklepienia Kleina na 2 kondygnacjach, założenie wylotów okiennych i oszklenie małego gmachu, kanalizacja, wodociąg i elektryczność/.
- c/. Personel w godzinach pozaurzędowych zajęty był wylewaniem wiadrami wody z zalanych przez deszczę sklepień i sal do chwili założenia dachu późną jesienią.

3. Zbiory w zakresie działalności naukowej personelu Muzeum.

- a/. Wykopanie z ziemi zbiorów zakonserwowanych w alkoholu i formalinie.
- b/. Rozpakowanie zbiorów suchych ze skrzyń.
- c/. Przywiezienie i oczyszczenie zbiorów naukowych ornitologicznych zabezpieczonych w podziemiach klasztoru OO. Bernardynów w Piotrkowie.
- d/. Urządzenie pracowni entomologicznej, iichtologicznej, herpetologicznej i malakologicznej.

4. Nabytki w zakresie zbiorów.

- a/. Po ś.p. braciach M. i L. Masłowskich z Zawiercia 20 skrzyń z gablotami motyli oraz 24 pudeł ptaków.
- b/. Ze Szczecina przywieziono 110 szaf z gablotami zbiorów owadów z całego świata.

5. Biblioteka i jej nabytki.

- a/. Rozpakowanie książek z worków wraz z uporządkowaniem na półkach.
- b/. Rozpoczęcie wypożyczania książek dla naukowców.
- c/. Otrzymano w darze 16 pak książek po braciach Masłowskich.
- d/. Otrzymano mapy i książki po ś.p. Antonim Jankowskim.
- e/. Przywiezienie 100 skrzyń książek ze Szczecina.

Zjazd Polskiego Towarzystwa Zoologicznego w Krakowie.
 Zjazd Związku Muzeów w Polsce w Nieborowie.
 Zjazd Naukowców, Profesorów, Demokratów w Warszawie
 urządzony przez F.U.R.
 Z ramienia Lasów Państwowych udział w Komisji Rzeczoznawców w sprawie żubrów w Białowieży.
 Delegacja w sprawie bobrów na Mazury.
 konferencja u ministra Leśnictwa w sprawie żubrów.
 Z ramienia Ministerstwa Kol. i Ref. Kol. delegacja w sprawie masowego pojawu myszy na Mazurach.
 współudział w komisji przeciwstonkowej.
 Określanie szkodników dla Izby Rolniczych i Instytutu Rużawskiego.
 udział w konferencji Rady Naukowej przy Ministerstwie Oświaty.

Prace w Komisji Programowej w Ministerstwie Oświaty.
Prace w Komisji oceny książek w Ministerstwie Oświaty.
Udział w Zarządzie Warszawskiego Oddziału r.T.Zool.
Udział w Warszawskim Oddziale Rady Ochrony Przyrody.
Udział w Sekcji Międzynarodowego Komitetu Ochrony Ptaków.
Nawiązanie kontaktów naukowych z zagranicą.
Prowadzenie recenzji książek dzkolnych.

8. Utwarcie wystawy szkolnej z dniem 29 maja 1946 r.
Głównie w ciągu miesiąca czerwca zwiedziło wystawę 37 szkół z Warszawy i okolic w liczbie 935 osób.

9. Wymiana wydawnictw.
Biblioteka Muzeum zwróciła się dotąd z propozycją nawiązania wymiany wydawnictw do 475 instytucji zagranicznych, europejskich i poza-europejskich i krajowych / 433 inst.zagraniczne i 42 krajowe/. Rozesłano również ostatnie wydawnictwa muzealne przedwojenne domw większością tych instytucji.
Liczba instytucji, które odpowiedziały pozytywnie na nasz apel, względnie pierwsze zwróciły się do nas z podobną propozycją wymiany, wynosi obecnie ogółem 170 / zagraniczne 145 i polskich 25/. Odpowiedzi w dalszym ciągu napływają.

Kierownik P.M.Z.
/Dr. St.Feliksiak/

Warszawa, dnia 10 października 1946 r.-

Sprawozdanie z działalności Państwowego Muzeum Zoologicznego
za rok 1946.

1. Stan personelu.

Styczeń. 14 pracowników naukowych oraz 15 administr.
październik. 14 " " " 15 " "

2. Pomieszczenia muzealne.

- a/. Odbudowa wewnątrz w 80 %.
- b/. Odbudowa centralnego ogrzewania.
- c/. Instalacja gazowa.

3. Zbiory w zakresie działalności naukowej personelu.Mus.

- a/. Konserwacja i porządkowanie zbiorów w/g. układu systematycznego.
- b/. Urządzenie pracowni ssaków.
- c/. Uruchomienie stacji Ornitologicznej.

4. Nabytki w zakresie zbiorów.

- a/. Przywieziono z Łęczycy po ś.p. A. Bartoszyńskim 35 gablot chrząszczy.
- b/. Przywieziono z Borówek pod Chojnicami 4 szafy gablot błonkówek po niemcu G. Heinrichu.
- c/. Przywieziono z Sopot 24 gabloty motyli egzotycznych.
- d/. Przywieziono zbiorek entomologiczny z cubina nad Nysą.
- e/. Zabezpieczono zbiory motyli po niemcu Stephanie.
- f/. Zabezpieczono zbiory pluskwiaków pod Wrocławiem.

5. biblioteka i jej nabytki.

- a/. Prace inwentaryzowania i katalogowania książek.
- b/. Otrzymano 10 skrzyń książek z Gdańska.
- c/. Otrzymano 500 tomów książek z B.O.S-u.

6. Wydawnictwa Państwowego Muzeum Zoologicznego.

- a/. Wydrukowano okładki i spisy rzeczy do tomów przedwojennych Annales Musei Zoologici Polonici, Fragmenta Faunistica Mus.Zool.Pol. oraz Acta Ornithologica Mus.Zool.Pol.
- b/. Przyjmowanie prac do druku przez komitet redakcyjny.
- c/. Rozpoczęcie druku 1 Nr, tomu 5. Fragmenta Faunistica.
- d/. Przygotowanie do druku 5 rękopisów do Fragmenta i Annales.

7. Działalność naukowa i dydaktyczna personelu.

- a/. Złożenie jednej pracy do druku.
- b/. Przygotowanie rękopisów naukowych do druku.
- c/. Przygotowywanie życiorysów zmarłych pracowników i współpracowników Muzeum do numeru żałobnego wydawnictw.
- d/. Przygotowywanie do druku książeczki „Życie wód słodkich”
- e/. Współudział w pisaniu podręcznika zoologii dla liceum Samouków i Zakładów kształcenia nauczycieli.
- f/. Opublikowanie kilku artykułów popularno naukowych.
- g/. Wycieczki i badania w terenie; ornitologiczne i entomolo-

8. Działalność naukowa i dydaktyczna pracowników Muzeum.

- a/. Wycieczki i badania w terenie: na Stacji Pomp Rzeecznych i Stacji Biltrów w Warszawie; zbieranie motyli molowców w okolicach Warszawy oraz w drodze hodowli.
- b/. Uruchomienie działu Archiwum i Informacji Zoologicznej.
- c/. Zaprojektowanie Stacji Badania Fauny Pojezierza Mazurskiego pod Olsztynkiem.
- d/. Działalność pozamuzealna: Udział w konferencji kierowników muzeów i bibliotek; udział w komisji Programowej Ministerstwa Oświaty; recenzje podręczników szkolnych; nauczanie w szkole średniej; wykłady na Uniwersytecie w Wydziale Lekarskim.

Kierownik P.M.Z.

/Dr. St.Feliksiak/

Warszawa, dnia 10 października 1946 r.

Odpis.

-----

18 stycznia 1945 r.

Komitet Ewakuacji
Mienia Kulturalnego
m. st. Warszawy.

**Sprawozdanie z działalności Grupy Zoologicznej
za okres od dnia 2 I 1945 do dnia 15 I 1945r.**

Z dniem 2 stycznia rozpoczęto dalsze prace w drugim etapie ewakuacji. Grupa składająca się z dziesięciu ludzi, w tym jedna tylko siła fachowa w osobie kierownika Grupy, przepracowała do 15 stycznia łącznie mniej więcej 58 godzin w ciągu 13 dni roboczych.

Zabezpieczono na miejscu 836 słoików, kopiąc w zamrożonej ziemi dwa olbrzymie doły do 3 m głębokości. Z wymienionej liczby 2 739 słoików wystawowych zostało owinięte celuloidem i obwiązane drutem dla ochrony zewnętrznych etykiet.

Spakowano 33 skrzynie ptaków i ssaków, uwzględniając okazy wypchane. Wiele obiektów było odkurzanych i remontowanych z postumentów, etykiety musiały być niejednokrotnie przepisywane lub też uzupełniane.

Resztę książek bibliotecznych, prócz wydawnictw Państwowego Muzeum Zoologicznego, które były w trakcie przygotowywania, załadowano do 195 worków.

Oczyszczono z gruzów w ciągu dwu dni podjazd do Muzeum na ulicy Wilczej od strony ulicy Emilii Plater.

W ciągu dwu dni 8 i 10 stycznia spakowano 72 worki książek przy ulicy Wilczej 16, będących własnością dr Władysława Rogowskiego.

Z depozytów przechowywanych w Państwowym Muzeum Zoologicznym spakowano w dwie skrzynie zbiór cennych klisz zespołów roślinnych profesora dr Romana Kobendzy.

.....
Razem w efekcie całej pracy ewakuacyjnej od dnia 3 listopada 1944 roku do dnia 15 stycznia 1945 roku, obejmującej 158 godzin w ciągu 39 dni roboczych, zabezpieczono na miejscu w czterech dołach około 7000 słoików zwierząt, zakonserwowanych w alkoholu i formalinie. Wywieziono do Piotrkowa w pierwszych dniach grudnia 1944 roku 1248 pudeł, zawierających światową i krajową kolekcję skór ptaków, 21 skrzynek muszel mięczaków po O. Retowskim oraz około 40 worków, zawierających książki, katalogi i rękopisy, łącznie 2 wagony dwudziestotonnowe. Spakowano kolekcje ssaków, ptaków, jaj ptasich, gadów, kartoteki, pozostałe archiwa w 123 skrzyniach. Książki biblioteki Państwowego Muzeum Zoologicznego pomieściły się w 416 workach. Razem przygotowano 3 wagony kolejowe dwudziestotonnowe ładunku. Szczęśliwie, dzięki późnemu zgłoszeniu dobytku Muzeum do załadowania na pociąg, zbiory jak i biblioteka pozostały w gmachu przy ulicy Wilczej, gdyż nie było już wolnych samochodów do przetransportowania na dworzec Zachodni

/Dr St. Feliksiak/

Memoriał

w sprawie Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie.

I w prowadzenie:
 do dr. H. M. Feliksiaka
 24 III 45.

I w prowadzenie: Instytucja naukowa istniejąca od 1919 r. z zadaniem prowadzenia dokumentacji i archiwizacji prac naukowych i politycznej pracy naukowej w zakresie zoologii oraz organizowaniu jej w Polsce. Wyłącznie były czynnikiem naukowym oraz dwa fachowo-popularne w języku polskim i obcym. Utrzymuje rocznik 2600 instytucji naukowych w Polsce i zagranicą. Posiada najbogatsze w Polsce: Bibliotekę zoologiczną, archiwum, zbiory, laboratoria zoologiczne.

II Odbiór dzieła:

Ministerstwo Oświaty
 26 III 1945.
 Nr 2505. Wzrost. II.
 Ref. Muz.

Instytucja przekształcona w 1939, okupacji oraz powstaniu niemieckim. Nij podjęty został wraz z kol. Tarnowskim przesiedlenie do Warszawy, w trzech tygodniach zastąpił go podpalony przez Niemców w 7 miejscach poprzedniego dnia. Pozostawiono niemieckim. Majątek naukowy instytucji wraz z biblioteką ocalał w 50% i został b. przewidywanym zabezpieczony, częściowo przez ratowanie w ziemi.

III Meritum:

Dla uratowania majątku oraz interesów naukowych instytucji niezbędny jest natychmiastowe zabezpieczenie wrażliwych: konserwacja wrażliwych obiektów:

1. Warszawa - biblioteka i części zbiorów powołać w budżecie instytucji (ul. Wilcza 64) porównany do dr. i. i. i.
2. Warszawa - części zbiorów zapasowych (tzw.) na podwójnym poziomie Muzeum.
3. Warszawa - części zbiorów (dokumenty) niemieckie w prywatnym domu przy ul. Nowogrodzkiej 12.
4. Poczta - części zbiorów oraz archiwum zamieszkałe w podziemiu Merckel, w tym część zbiorów i bibliotecznych.
5. Berlin, Monachium, Kiel, Paryż - części zbiorów autonomicznych specjalnie dla nich wyznaczonych w roku 1939 do instytucji niemieckich w których były podjęte.

6. Specjalnie ważne zbiory przyrodnicze (zespisane w posiadaniu Volksschule) zagrożone na wzniesieniach przefrontowych a to:

- a) Zawiesie - zbiory Maślackich,
- b) Katowice - zbiory hr. Tolla
- c) Poznań - zbiory Lewandowskiej, Schmitz i innych; Płuciwskiego oraz Wizego.

IV Referencje pers. Następujące rty faktycznie należy wykorzystać dla zabezpieczenia obiektów na terenie Warszawy:

1. mgr Kaz. Tarwid, kierownik Muzeum, obecnie w Krakowie.
2. dr. Jan. Feliński, asystent Muzeum, obecnie w Warszawie
3. mgr Jan. Adamczewski p.o. Kuratora Muzeum, Lublin.

Dokładne, awidujące wytyczne obiektów znajdują się poza Warszawą podane niżej podpisany.

(-) J. Adamczewski.

Lublin 25 lutego 1945.

Zgodności odpisanego przeze mnie pisma z oryginałem, między innymi w Ministerstwie Oświaty
S. W. i. d. a. n.

Dr. J. Feliński
KIEROWNIK
PAŃSTWOWEGO MUZEUM ZOOLOGICZNEGO

Instytut Zoologiczny
P. A. N.
ARCHIWUM

Załącznik 10. Sprawozdanie Janusza Domaniewskiego z dnia 20 marca 1945 roku, sporządzone dla Ministerstwa Oświaty. Archiwum MiZ PAN.

4.

Przy piśmie prof.dr Janusza Domaniewskiego, wysłanym z Lublina (26 III 1945) za pośrednictwem rektora prof. dra Henryka Raabego, otrzymałem jako załącznik podpis pisma skierowanego tą samą drogą do Ministerstwa Oświaty. (Arch. IZPAN A 748 (2396) nr 45-48

Janusz Domaniewski

Opiekę nad Państwowym Muzeum Zoologicznym w Warszawie, jako specjalistę-^{rtament}muzeologowi i byłemu Dyrektorowi tegoż Muzeum, ~~Departamentu~~ Nauki i Szkół Wyższych powierzy mi jeszcze w styczniu b.r. Będąc jednak profesorem Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie, z powodów odemnie niezależnych (trudności komunikacyjne) zdołałem dotrzeć do Muzeum dopiero w pierwszych dniach marca b.r.

Stan w jakim znalazłem Muzeum jest zły, wręcz katastrofalny, przy czym zaznaczam wyraźnie, że winy za to nie ponoszą pracownicy Muzeum, którzy ocalili i obecnie w Muzeum pracują. Winne są okoliczności od nich niezależne.

Specjalnie sporządzony protokół pozwala się zorientować w stratach Muzeum, spowodowanych przez Niemców. Sprawę tę pomijam więc niniejszym referacie i przechodzę bezpośrednio do sprawy ratowania tego co ocalało. A sprawa ratowania Muzeum nie może ulegać zwłoce. Pomoc potrzebna jest bardzo szybka i duża. Zarówno finansowa, jak i organizacyjna.

Górne piętra Muzeum uległy zniszczeniu przez pożar. Uszkodzeniu uległy również niektóre pokoje niższych pięter. Gmach w takim stanie, w jakim znajduje się obecnie, nie nadaje się do dalszej pracy, nie nadaje się nawet do czasowego przechowywania zbiorów. Woda z deszczów przenika nawet na parter. Wilgoć grozi zniszczeniem pozostałym w gmachu zbiorom i bibliotece, która jest najbogatszą biblioteką zoologiczną w Polsce. Część zbiorów, dla uchronienia ich przed Niemcami, została zakopana w ziemi, część została wywieziona do Piotrkowa i znajduje się podobno w warunkach, które grożą zniszczeniem zbiorom, jeśli takowe w czasie najszybszym nie zostaną przeniesione do warunków lepszych i pod opieką fachową.

Remont gmachu, licząc w to odbudowę pięter wyższych, potrwa, jak sądzę tak długo, że przez ten czas zbiory, znajdujące się w Muzeum, a przede wszystkim zbiory ptaków i ssaków, mogą doznać ~~xxx~~ szkód bardzo dużych.

Sytuacja jest więc taka: to, co ocalało przed barbarzyństwem niemieckim; może ulec zniszczeniu po objęciu Muzeum przez władze polskie. Byłaby to strata nie do powetowania i kompromitacją kultury polskiej wobec całego świata.

W tym miejscu muszę wstawić wyjaśnienie, czym jest Państwowe Muzeum Zoologiczne i coreprezentuje. Państwowe Muzeum Zoologiczne nie jest zbiorem zwierząt, nagromadzonych wyłącznie dla celów dydaktycznych, nie jest jakimś małym Muzeum, takim, jakich jest wiele w rozmaitych miastach Europy. Jest przede wszystkim instytutem naukowo-badawczym i to dużej miary, miary takiej, jakich nie wiele jest w Europie. Większe zbiory zoologiczne i większą powagą naukową posiadają w Europie tylko nieliczne miasta, mianowicie Londyn (British Museum), Leningrad (Muzeum Zoologiczne Akademii umiejętności) i Berlin.

Początkiem swoim sięga Muzeum pierwszych dziesiątków lat ubiegłego stulecia, kiedy Uniwersytet Warszawski, a później Szkoła Główna, zaczęły gromadzić różne zbiory, a między innymi i zbiory zoologiczne.

Silny rozwój Muzeum datuje się od lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia, gdy specjalne polskie wyprawy naukowe do Azji i Ameryki Południowej zaczęły nadsyłać zbiory, które z czasem, w miarę ich naukowego opracowywania, uczyniły Muzeum Zoologiczne w Warszawie sławnym w całym świecie naukowym przyrodniczym. Zbiory te napływały początkowo do Uniwersytetu Warszawskiego, później do prywatnego muzeum Branickich (tak zw. "Muzeum we Frascati". W Muzeach tych znalazły się więc zbiory prof. Benedykta Dybowskięgo z Bajkażu, z Daufii, Kraju Ussuryjskiego i Amurskiego, z Kamczatki i Komando-

rów, zbiory Godlewskiego z okolic Bajkału, zbiory Jankowskiego z Kraju Ussuryjskiego, zbiory Malinowskiego z Kraju Ussuryjskiego i Kamczatki. Zbiory Bareya z Ferghany, zbiory Bareya z Kraju Załauka-skiego, zbiory Garlińskiego z Turkiestanu, zbiory Jelskiego z Gu-jany i Peru, zbiory Sztolcmana z Peru i Ecuadoru, zbiory Kalinow-skiego z Peru, zbiory Sztolcmana z Afryki.

Po wielkiej Wojnie, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, na skutek inicjatywy niżej podpisanego, wówczas kustosa Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, zostało utworzone Pań-
stwowe Muzeum Zoologiczne, pomyślane jako wielka instytucja naukowo-
badawcza. W skład tego Muzeum weszły przede wszystkim: Muzeum Zoo-
logiczne Uniwersytetu Warszawskiego i Muzeum Branickich. Później
zaczęły napływać i dalsze zbiory. Nie mówiąc już o zbiorach krajo-
wych, które się powiększały nieustannie, wspomnieć należy o: zbio-
rach Chrostowskiego i Jaczewskiego z Parany, zbiorach Roszkowskiego
z Ameryki Południowej i Afryki i zbiorach niżej podpisanego z Rosji
południowo-wschodniej. O ile chodzi o zbiory krajowe, to, szczegól-
nie
zbiory ornitologiczne Muzeum, są bogatsze niż zbiory wszystkich in-
nych muzeów krajowych razem wzięte. W ogóle najbogaciej reprezen-
towane w Muzeum były: 1-zbiory ornitologiczne, 2-zbiory entomolo-
giczne. Po spaleniu przez Niemców zbiorów entomologicznych najbar-
dziej reprezentowane są w Muzeum ptaki, które zresztą zawsze s-
nowiły główną chlubę Muzeum.

Zbiory Muzeum były opracowywane zarówno przez uczonych polskich, jak i zagranicznych. Z drugiej strony do Muzeum były przysyłane do opracowywania zbiory muzeów zagranicznych. Były one opracowywane przez naukowych pracowników Muzeum, między którymi nie brak było uczonych o sławie światowej.

Prace naukowe, będące rezultatem tych opracowań, były drukowane w naukowych wydawnictwach Muzeum, a mianowicie w następujących:
Prace Państwowego Muzeum Zoologicznego
Fragmenta Faunistica Musei Zoologici Polonici

Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici
Prace pomieszczone w tych wydawnictwach były drukowane w językach: angielskim, francuskim, niemieckim i polskim. Wydawnictwa te rozchodziły się po całym świecie. W wymianie za nie Muzeum otrzymywało wydawnictwa innych zagranicznych muzeów i instytucji naukowo-badawczych. W ten sposób rosła biblioteka Muzeum i stała się ostatecznie najbogatszą biblioteką zoologiczną w Polsce, a samo Muzeum - najlepiej rozbudowanym warsztatem zoologicznej pracy naukowo-badawczej.

W celu ratowania zbiorów i ponownego zmontowania w Muzeum pracy konserwatorskiej i naukowo-badawczej należy:

Niezwłocznie (w ciągu kilku dni) przywieźć z Piotrkowa wywiezione tam zbiory, doprowadzić je do porządku i zabezpieczyć.

Wytężyć wszystkie siły w celu zabezpieczenia i doprowadzenia do porządku zbiorów, które pozostały w Warszawie.

zorganizować Muzeum na nowo.

Organizacja Muzeum winna wyglądać w sposób następujący

Dyrektor Naczelny

Administracja	Personel naukowy i konserwatorski		
Biuro	Intendent	Biblioteka	Dyrektor
			Dyrektor
			Dep. Kręgowców
			Dep. Bezkręg.
			Dep. Owadów
			Kustosze
			Kustosze
			Kustosze
			Adjunkci
			Adjunkci
			Adjunkci
			Starsi Asyst.
			Starsi Asyst.
			Starsi Asyst.
			Młodszy Asyst.
			Młodszy Asyst.
			Młodszy Asyst.
			Młodszy Asyst.
			Personel pomocniczy: preparatorzy,
			Laboranci, Woźni

Kwalifikacje naukowego personelu Muzeum wymagają specjalnego omówienia. Personel ten musi się składać ze specjalistów zoologów, pracujących naukowo w zakresie systematyki zwierząt. Kwalifikacje ich winny odpowiadać kwalifikacjom pracowników naukowych uniwersytetu.

Kwalifikacje Naczelnego Dyrektora Muzeum winny być co najmniej takie, jak Profesora Uniwersytetu, musi to być uczonec o dużym dorobku naukowym, znany zaszczytnie w nauce światowej. Jednocześnie

winien to być człowiek energiczny o dużym rozmachu organizacyjnym. Na analogiczne stanowiska w Muzeach zagranicznych powołani są właścicielscy uczeni. Stanowiska te uważane są nie tylko za równorzędne do stanowisk profesorów Uniwersytetu, ale nawet - wyższe. W Lenin-gradzie Dyrektorem Muzeum Zoologicznego Akademii Umiejętności jest zoolog - członek Akademii. A w Rosji jest tylko 2 zoologów - członków Akademii. A profesorów zoologii jest kilkudziesięciu.

Również Dyrektorowie departamentów Muzeum i Kustosze winni odpowiadać swymi kwalifikacjami kwalifikacjom profesorów Uniwersytetu.

Do obowiązków naukowego personelu Muzeum należy: powiększanie zbiorów Muzeum, ich inwentaryzacja i konserwacja, organizowanie i branie udziału w wyprawach naukowych i praca naukowa, a w pierwszym rzędzie naukowe opracowywanie zbiorów Muzeum.

Wracając do sprawy ratowania Muzeum i zabezpieczenia go na najbliższe, lat najbliższe, te uważam, że należy go przenieść do innego ośrodka uniwersyteckiego. Najodpowiedniejszym miastem do tego jest Kraków. Warszawa co najmniej przez lat kilka nie będzie miała warunków odpowiednich dla Muzeum. Rozbieranie domów, wywożenie mebli, a następnie masowe budowanie spowodują, że Warszawa będzie miała ogromne zakurzenie, co jest dla Muzeum fatalne. Już ten jeden wzgląd przemawia dość silnie za tym, by Muzeum przenieść gdzie indziej. Nic zaś nie przemawia za tym, by Muzeum musiało być koniecznie w Warszawie. Powinno się jednak mieścić w miście uniwersyteckim. A to dlatego, by studenci mogli korzystać ze zbiorów, biblioteki i kierownictwa naukowego personelu Muzeum. Dotyczy to specjalnie tych studentów, którzy pragną się poświęcić systematyce zwierząt i zoogeografii. Ci młodzi zoologowie stanowić też będą narybek, z którego w miarę potrzeby Muzeum będzie sobie dobierał przyszłych pracowników. Dyrektorowie i Kustosze Muzeum mogą też wykładać na Uniwersytecie w zakresie swych specjalności.

Przeprowadzkę do Krakowa wyobrażam sobie w sposób następujący:
1-Muszę pojechać do Krakowa i znaleźć tam odpowiednie dla Muzeum

pomieszczenie.

2 - Ministerstwo Komunikacji podstawy w Warszawie na bocznicy specjalny pociąg, złożony z odpowiedniej ilości wagonów, do których to wagonów w ciągu paru dni Muzeum zostanie przeniesione i wraz z personelem pojedzie do Krakowa. Tam pociąg będzie postawiony na bocznicy i znowu w przeciągu paru dni Muzeum zostanie przeniesione z pociągu do gmachu na ten cel przeznaczanego.

Po ~~zainstalowaniu~~^{stało} Muzeum w nowym gmachu, natychmiast rozpocznie się jak najintensywniejsza praca nad uporządkowaniem zbiorów i ich konserwacją. Niezależnie od tego rozpoczną się też w Muzeum prace naukowo-badawcze, by przekonać świat, że niemiecki najeźdźca, mimo najstraszliwszego terroru, nie zdołał zniszczyć polskiej kultury naukowej, że przetrwała ona wszystko i oto na nowo budzi się do życia.

Natychmiast potrzebna jest duża pomoc finansowa dla Muzeum. Jak duża? Boję się wymienić sumę, łatwo bowiem mogę wymienić za małą. A tu pieniędzy żałować nie można. Muszą się one znaleźć w dostatecznej ilości. Chodzi o ratowanie dorobku kultury polskiej, sławnego na cały świat. Nawiasem mówiąc chodzi o ratowanie nie tylko wartości idealnych, a również i materialnych. Oczywiście trudno jest ocenić wartość materialną naukowych zbiorów Muzeum i biblioteki, trudno jest ocenić dokładnie. W każdym bądź razie jest to wartość, która wyraża się w sumie znacznie przywyższającej milion dolarów.

Nie jest możliwym w obecnym stanie rzeczy skonstruować budżet Muzeum na czas najbliższy. Nie można bowiem przewidzieć wydatków, które zaistnieją, gdy się przystąpi z całą intensywnością do ratowania zbiorów i do ich całkowitego zabezpieczenia. Nie można też przewidzieć ile będzie kosztowała przeprowadzka. To też suma, jaką otrzyma Muzeum musi być potraktowana jako ryczałt z którego Zarząd Muzeum będzie czynił potrzebne wydatki i z którego wyliczy się po ostatecznym zainstalowaniu się w nowym lokalu. Dopiero po ostatecznym przeniesieniu się Muzeum i po uczynieniu odpowiednich instalacji i inwestycji w nowym gmachu, będzie można przedstawić Ministerstwu

projekt normalnego budżetu.

7

Jako ryczałtową sumę, która na razie powinna wystarczyć Muzeum, uważam 1 milion zł., w czym powinny się mieścić wydatki personalne (pobory pracowników), kosztą przeprowadzki, wydatki na benzynę i.t.p. Muzeum koniecznie winno mieć przydzielone przynajmniej jedno auto. Za takie minimum uważam osobowego Willisa. Byłoby bardzo wskazane przydzielenie również i auta ciężarowego. Jednak o ile Muzeum w miarę potrzeby będzie takie auto dostawać, to ostatecznie może wystarczyć i 1 Willis. Ten jeden Willis z odpowiednią ilością benzyny jest jednak konieczny. Na prowincji znajduje się dużo zbiorów, które powinny być włączone do Muzeum. Tak np. wiadomym mi jest że na Śląsku jest kilka zbiorów prywatnych o dużej wartości naukowej, które należałoby jak najprędzej zabezpieczyć i włączyć do Muzeum. Tak np. jeden tylko zbiór Dra O. Natorpa w Mysłowicach przedstawia znacznie większą wartość niż wartość Willisa razem z benzyną obliczoną na jazdę w ciągu roku.

Reasumując wyżej powiedziane:

Sprawa ratowania Muzeum i ponownej jego organizacji jest sprawą niecierpiącą zwłoki i nie pozwalającą na żałowanie wydatków z tym związanych.

Jest sprawą o tyle ważną, że być może Pan Minister Oświaty uzna za konieczne, by znalazła się ona na Radzie Ministrów i znalazła rozwiązanie w odpowiednim dekreście o ratowaniu Muzeum i ponownej jego organizacji.

Lublin 20 III 1945 r.

(Dr Janusz Domaniewski)
Profesor Uniwersytetu
im. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie

P.S. Pobory naukowych pracowników Muzeum winny odpowiadać poborom naukowych pracowników Uniwersytetu. A mianowicie:

- 1-Pobory Dyrektora Naczelnego pełnym poborom profesora zwyczajnego dodatek za administrację.
- 2-Pobory Dyrektora Departamentu pełnym poborom Profesora zwyczajnego
- 3-Pobory Kustosza pełnym poborom Profesora nadzwyczajnego
- 4-Pobory adiunkta pełnym poborom adiunkta Uniwersytetu
- 5-Pobory starszego asystenta pełnym poborom starszego asystenta uniw.
- 6-Pobory młodszego asystenta pełnym poborom młodszego asystenta uniw.

Odpisałem z akt arch. IZPAN w dniu 8 IV 1981 r.

St. Feliksiak
(Prof.dr Stanisław Feliksiak)

*do delegacji Min. Obs. Nr. 14671.
z dnia 4 sierpnia 1947r.
wykazy na stron. od 5 VIII do 16 VIII 1947*

Sprawozdanie z podróży służbowej po Ziemiach Odzyskanych w celu zabezpieczenia zbiorów porzuconych, odbytej w dniach od 5 sierpnia do 21 sierpnia 1947 r.

Wyjazd z Warszawy dnia 5 VIII o godz. 21.

1. Przyjazd do Jeleniej Góry dnia 6 VIII 1947 r. Rozmowa z naczelnikiem Obw. Urz. Likwidacyjnego w sprawie poszukiwań biblioteki po biskupie hitlerowskim Kesselu na podstawie raportu naszego z dnia 9 XI 1946 roku. Sprawa nie tylko, że nie została zakatwiona, ale wogóle nieodnaleziono w Urzędzie akt, dotyczących przejęcia przez Muzeum zbiorów po Kesselu.

2. Cieplice, 7 VIII 1947. Wywiad u inż. Trzebińskiej przy ul. Mireckiego 70 w sprawie zbiorów Kessela. Kessel zasięgał informacji odnośnie zbiorów i, jakoby nie otrzymał od inż. Trzebińskiej odpowiedzi. Inż. Trzebińska wręczyła mi jeszcze kilka brulionów z notatkami Kessela. Wywiad z żoną kierownika fabryki przy ul. Mireckiego 85, na której to terenie znalezione zostały w roku ubiegłym kartoteki i przypuszczalnie zabezpieczone są książki naukowe Kessela. Poszukiwania Urząd Likwidacyjny nie przeprowadził. Właściciela niemieckiego Tschensohela uwięziono w Jeleniej Górze, jeszcze przed naszym zabezpieczeniem zbiorów w 1946r., a obecnie przewieziono go jakoby do Wrocław pod Poznaniem. Żonę jego wysiedlono.

3. Cieplice, Muzeum Uzdrawiskowe. Zbiór ptaków z całego świata o wartości porównawczej i wystawowej około 4 000 okazów. Część okazów (kilkaset) jakoby dubletów została wydzielona z przeznaczeniem do Solic (Szczywno-Zdrój) na zlecenie naczelnego dyrektora Lengua w celach atrakcyjno-finansowych. Wątpliwe, żeby zadowolił się jedynie dubletami, wydzielonymi przez kierowniczkę Muzeum ob. Langda. Całości zbioru grozi rozbicie. Zbiory te powinny być wyjęte z pod kompetencji Ministerstwa zdrowia. Obecnie traktowane są jedynie jako źródło dochodu. Dochody dla Uzdrawiska ze wstępów na wystawę wynoszą dziennie około 20000 zł. W księdzę zwiedzających istnieją uwagi o wygórowanych opłatach wstępu, wynoszących 40 zł. Zbiory te powinny przejść pod kompetencję P.M.Z. i służyć na miejscu w stanie niezmienionym do czasu rozbudowania w Warszawie pomieszczeń wystawowych. W każdym bądź razie należy w przyszłości zorganizować planową wystawę na skalę stolicy.

4. Cieplice, biblioteka Szawgoczków przejęta przez Ministerstwo Kultury i sztuki. W bibliotece znajduje się około 80 000 pozycji, głównie "selesiaca". Ponieważ kierowniczka zajęta była urządzaniem wystawy na "święto gór", mogła udzielić jedynie ogólnych informacji. Przypuszczalnie przyrodniczych dzieł jest ponad 10 000, z czego na zoologię przypada prawdopodobnie około 5 000 pozycji. Znajduje się cenne dla nas wydawnictwo - Journal für Ornithologie. Na miejscu mogłyby najwyżej zostać selesiaca, jeśli nie we Wrocławiu, księgozbiór zoologiczny natomiast tak książki jak i czasopisma powinny trafić do biblioteki Państwowego Muzeum Zoologicznego, zwłaszcza, że dział książek w bibliotece P.M.Z., jako największy w Polsce tego typu, jest dość ubogi i mógłby w ten sposób celowo być uzupełniony.

ny.

5. Karpniki (Fischbach), dnia 8 sierpnia 1947 r. W zamku księstwa Darmstadt-Hessen (11 km od Jeleniej Góry) zabezpieczone zostały fragmenty zbiorów, ściągnięte z okolicy: 2 szafy po 16 gablot i 10 pudeł tekturowych motyli z Mandżurii (1929 r.), Śląska i Niemiec, zebrane przez M. Strickera, następnie 16 gablot luźno leżących jaj ptasich etykietowanych oraz szafa z 40 gablotami jaj, zdają się ze Śląska. Owady w pudłach tekturowych zjadane są przez szkodniki, natomiast ~~zachowane~~ w gablotach o podwójnych dnach szklanych zachowane są dobrze. Przy zbiorach znajduje się paczka książek entomologicznych. Oprawdzał kierownik Uniwersytetu Ludowego. Ob. Szymański Piotr, który poinformował nas o tym zbiorze był na miejscu nieobecny i jest tu nieznan. Należy wycofać od niego wydane mu upoważnienie do zabezpieczenia zbioru w Karpnikach oraz wystąpić w M.Z.O. o pozwolenie przejścia zbiorów. Transport załatwi na zlecenie firma C.Hartwig w Jeleniej Górze.

6. Zgorzelec, 9 VIII 1947 r. W Obw. Urz. Likwidacyjnym naczelnik nie posiada danych o zbiorach zoologicznych. Informacji udzielał referent Wydziału Kultury i Sztuki przy Starostwie ob. Adolf Galant. Tow. Naukowe znajduje się po drugiej stronie Nissy w Górlitz. Jakies zbiory są zabezpieczone w Lubaniu. Poprzednia kierownicza wspomniała o zbiorach w Rychwałdzie, ale nikt ich z referatu nie widział. Wyjazd w okolice odłożono na wtorek.

7. Szklarska Poręba, 10 VIII 1947 r. Muzeum pamiątek po Bölsche zgromadzonych w jednej salce. Głównie owady, przeważnie chrząszcze w kilkunastu gablotach ilustrujące działy natury. W szafach gabloty z etykietami (miejscowości), poza tym kiwi, kolczatka, dwa okazy dziobaka. W księgozbiornie znajduje się komplet prac Bölschego, trochę starych dzieł, jedna z 1606 r. Podobno książki ma przejąć prof. dr Domaniewski dla Lublina. Komplet Bölschego i stare druki winny znaleźć się w P.M.Z., jak również i zbiory. Na miejscu kontynuowanie pamiątek po Bölschem niema najmniejszego sensu, zwłaszcza, że przy braku fachowej opieki zbiory bardzo szybko ulegają zniszczeniu

8. Jelenia Góra, 11 VIII 1947. Telefon do komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Lubaniu w sprawie zabezpieczonego zbioru zoologicznego. Udzielono mi informacji, że na posterunku M.O. Nr 1 w Lubaniu jest zabezpieczony zbiór muszli. Rozmowa telefoniczna ze starostą w Zgorzelecu. Otrzymałem informacje o muzeum przyrodniczym w Opolówce. Umówiłem się z kierownikiem referatu ob. Antonim Galantem na dzień następny.

9. Lubań, 12 VIII 1947. Posterunek Milicji Nr 1. Zbiór ponad 100 muszli, przeważnie morskich bez etykiet. Winien znaleźć się na przyszłej wystawie, która ma być urządzona dla młodzieży szkolnej w Zgorzelecu ług w jakimś gimnazjum.

10. Opolówka, 12 VIII 1947. Ze Zgorzelca z kier. A. Galantem pojechałem autobusem do Rychwałtu. Po rozmowie z burmistrzem miasta Rychwałtu końmi udaliśmy się do odległej o 4 km Opolówki (Oppeldorf). Zwiedziłem Muzeum, założone przez preparatora Alberta Funke. Parterowy domek o wyglądzie stajni. Zbiory mieszczą się w 11 salkach. Gabloty rozmieszczone pod ścianami na wysokości 1 metra. U dołu ozdoby z korzeni drzew, przetykanych totemami murzyńskimi. Gabloty przeważnie bez szyb. W nich około 500 ptaków wypchanych, powiązanych gdzieś niedługo w prymitywnie ujęte grupy biologiczne. Dużo ptaków drapieżnych, niektóre, jak sowa śnieżna, zjedzone przez szkodniki. Przeszło setki

ssaków, lisy, borsuki, kuny, tchórze, niektóre w grupach, dużo dubletów. Salka ze zbrojami i strojami, wszystko zapyłone proszkiem ddt i pyłem z ziemi bez podłogi. Opiekę obecnie nad eksponatami sprawuje stary nauczyciel-emeryt ze Lwowa, CetnarSKI Stanisław. Zbiór powinien być fachowo przesortowany z tym, że część jego mogłaby się znaleźć na wystawie PMZ., a większość pod kierunkiem tychże fachowców powinna być rozdzielona z przeznaczeniem dla przyszłego Muzeum w Zgorzlecu oraz w muzeum w Opolówce, gdzie przy gmnie zebrała się garstka ludzi dobrej woli z dużymi ambicjami kulturalnymi. Należałoby zmienić pomieszczenie i urządzić pokazowy zbiór dla młodzieży szkolnej. Konieczne jest uzgodnienie z Ministerstwem Kultury i Sztuki.

13 VIII 1947 wyjazd z Opolówki przez Rychwałd, Zgorzelec do Jeleniej Góry. godz.

11. Kłodzko, 14 VIII 1947. Wjazd o 14 z Jeleniej Góry do Kłodzka przez Wałbrzych. W Kłodzku rozmowa z naczelnikiem Obw. Urzędu Likwidacyjnego, Marianem Ostrowskim. Okazało się, że zbiór zabezpieczony przez kpt. Cygana w Kudowej w czasie jego pobytu w I dywizji sudeckiej został rozpalcelowany, a sam opiekun zniknął. Jedną część, według relacji Ostrowskiego, znajduje się w domu wypoczynkowym dyrektorów przedsiębiorstw samochodowych. Część została jakoby podarowana przez Cygana do Gimnazjum w Wadowicach. W willi "Gdyniance", w której przebywał "Cygan" naczelnik znalazł kilka książek z podpisem W. Tanka, noszącego tytuł "Professor an den Vereinigten Staatsschulen für freie und angewandte Kunst (Kunsthochschule) Berlin". Tank był dyrektorem tej szkoły, między innymi autorem książek p.t. "Tieranatomie für Künstler". Szkoła wyżej wymieniona, ewakuowana przez Niemców do lasów szprotawskich została zniszczona wraz z całym dobytkiem w czasie walk.

Naczelnik Ostrowski, przeniesiony z Nowej Soli do Kłodzka, skojarzył rozmowo, że książki i zbiory w Kudowej były własnością Tanka, który tu miał willę. O wyniku śledstwa obiecał nas powiadomić, ponieważ ma on obecnie upoważnienie do wkraczania do domów prywatnych. Sprawa Wadowic przekazana ma być przez niego do Obw. Biura Likwidacyjnego w Krakowie.

Zabezpieczony został dla nas w Kłodzku aparat filmowy wąsko-taśmowy Zeiss-Ikon z całkowitym urządzeniem, należy wystąpić jedynie urzędowo do Urzędu Likwidacyjnego.

15 VIII 1947. Wyjazd z Kłodzka o godz. 5,28 do Wrocławia.

12. Wrocław, 16 VIII 1947. Zwiedzenie Muzeum Uniwersyteckiego. Rozmowa z dyrektorem Drukarni Państwowej Nr 2 w sprawie druku naszych wydawnictw. Porozumienie się telefoniczne z asystentem Szczepkim w Warszawie w sprawie spotkania się z nim w poniedziałek w Szczecinie.

17 VIII 1947 wyjazd o godz. 5,28 pociągiem pospiesznym do Szczecina.

13. 18 VIII 1947. Muzeum Miejskie. Plac Żołnierza Polskiego. Spotkanie z asystentem Szczepkim. W Kapitanacie Portu pozwolenie na korzystanie z motorówki "Ewa". O godz. 11 motorówka na Mönne. Wyspa obficie zarosła roślinnością krzewiastą i drzewiastą. Tablica "Vogelwarte Rositten, ochrona przyrody, wejście wzbronione" pozostało z czasów niemieckich. Domek piętrowy murowany z powymowanymi oknami, opuszczony, usiany papierami. Artykuły Paula Robiena, fotografie jego i rodziny na tle domu. Wokół gęste zarosła malin o olbrzymich owocach, krzewów o wielkich fioletowych kwiatach. Pełno ślimaków na mł. krzewach i pniach drzew: *Arianta arbustorum*, *Eulota fruticum*, *Succinea putris*. Powietrze bardzo wilgotne i duszne. Czaszka ludzka na ziemi. Obok mola dwie zatopione łodzie podwodne. Przed domem ziemia skopana na długość ciała ludzkiego, czyżby grób Robiena. Na wyspie należałoby kontynuować ochronę ptaków i założyć punkt obrączkowania, ale obecnie jest to sprawa przedwczesna.

L

4.

14. Świnoujście, 19 VIII 1947. O godz. 9 rano odpływamy "Ukrainą" do Świnoujścia. Z prawej strony jezioro Dąbskie z masą ptactwa wodnego. W górze krążą orły, 3 gatunki mew. Przy ul. Hołdu Pruskiego 7 w Świnoujściu nie zastałem Stanisława Zuralskiego, posiadającego zbiory motyli, poniemieckie. Zastaliśmy go w Obwodowym Urzędzie Likwidacyjnym, gdzie jest referentem. Zapytany przy urzędnikach czy ma zbiory przyrodnicze w prywatnym posiadaniu, odpowiedział, że ma tylko księgi. Kiedy zazaczyłem, że mam wiadomości o 20 gablotach, powiedział, że posiada 20 ksiąg treści nie przyrodniczej. W końcu zdecydował się pokazać 20 gablot o grzbietach książkowych z napisem Lepidoptera. Gabloty dość szczelne, zapach kamfory, wewnątrz motyle o etykietach Briańsk, 1941; 1 pudko chrząszczy bez etykiet. Zuralski podaje, że zapłacił Niemcowi za te zbiory 3500 zł, mod Muzeum pragnąłby więcej otrzymać. Zazaczyłem mu, że nie wolno kupować i handlować zbiorami poniemieckimi naukowymi. Całą sprawę należy skierować do Ministerstwa Ziemi Odzyskanych. Tegoż dnia nastąpił powrót do Szczecina. W szczecinie w Muzeum Miejskim załatwiano szereg spraw związanych z przejęciem przez nas w roku 1945 zbiorów.

(Dr St. Feliksiak)

W arszawa, dnia 30 sierpnia 1947 r.

99

Sprawozdanie dra Stanisława Feliksiaka
z podróży służbowej do Cieplic w ramach delegacji od dnia 19 do
23 lutego 1952 r.

Wyjazd z Warszawy dnia 19 lutego r.b. o godz. 22 min. 37. Przyjazd do Jeleniej Góry w dniu 20 b.m. o godz. 9 rano. Zatrzymałem się w Hotelu Europejskim w Jeleniej Górze, skąd dojeżdżałem do Cieplic tramwajem w dniu 20, 22, 23.

W Cieplicach zostały załatwione sprawy służbowe związane z przejęciem i transportem zbiorów do Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie.

1. Dokonałem przeglądu całości zbiorów cieplickich na salach wystawowych i w magazynach wraz z kierowniczką Muzeum ob. M. Langdo.
a. Ptaków znajduje się w Muzeum, wg. relacji kierowniczkii, około 7 tysięcy egzemplarzy. Z liczby tej około 2 000 zostałyby w Cieplicach (ptaki krajowe i część egzotów wg. mojego i kierowniczkii zdania), a pozostałe 5 000 ptaków rozdzielone zostałyby między Wrocław i Warszawę. Dla P.M.Z. przypadnie około 3 000 okazów.

b. Sprawdzono zgrubsza gatunki wymienione w załączniku do pisma Instytutu Wrocławskiego Nr. 1233/51 bez daty (nasza sygnatura 3624/51/EV. Muzeum Wrocławskiemu można by dać w wymienionym wykazie ptaki holarktyczne, zgodnie z podaną w punkcie 4. uwagą "zwłaszcza holarktyczne". Gatunki neotropikalne wymienione w wykazie należy przetrząść do naszego Muzeum, gdzie znajduje się główna ich kolekcja, którą można by w ten sposób uzupełnić.

c. Z oologii należałoby prócz jaj kukułczych zabrać również odlewy jaj Aepyornis i Moa.

d. Owady przejmujemy wszystkie, szafę chrząszczy, kilka szaf motyli, zbiór motyli Strieckera.

e. W magazynach znajdujących się również wszystkie zbiory przejęte ze Szklarskiej Poręby. Przejelibyśmy z tych zbiorów owady okaz dziobaka i kolczatki, gdyż nasze wystawowe są mniej okazałe i podniszczone.

f. Stan zbiorów ornitologicznych b. dobry. Owady w stanie częściowo dobrym, częściowo podniszczonym.

2. Liczba dubletów w poszczególnych gatunkach ptaków dochodzi do 5. Dla Wrocławia powinno się przekazać po jednym dublecie, nie wliczając do dubletów pici uzupełniającej.

3. Część egzotów, jak np. ptaki alankowe, należy zostawić w Muzeum w Cieplicach, całkowite ogałacanie z egzotów Muzeum regionalnego przyrodniczego nie jest wskazane, ze względu na konieczność obejmowania całości przyrody, choćby w ogólnym zarysie, zgodnie z programami szkolnymi. Należy uzgodnić to stanowisko z Wrocławiem.

4. Czy by nie należało zaprosić na czas rozdziału zbiorów z Wrocławiem prof. dr J. Domaniewskiego, który orientuje się w całości ornitologii i zna dobrze zbiór cieplicki.

5. Poradziłem kierowniczkę Muzeum, żeby w końcowych etapach transportu przeprowadziła odnowienie sal wystawowych, gdyż inaczej zwiędzający, a są ich olbrzymie ilości, odniosą wrażenie dewastacji i likwidacji. Parter odnowiłaby dyrekcja uzdrowska.

6. Uzgodniony został z kierowniczką Muzeum transport ok. 500 okazów ptaków z Solic, przekazanych kiedyś przez dyrekcję uzdrowską. Koszt transportu poniosłaby dyrekcja uzdrowska, z ew. zwrotem pewnych kosztów przez P.M.Z. proporcjonalnie do ilości przetrząniętych okazów.

7. Transport odbyłby się w drugiej połowie kwietnia ze względu na nieogrzewane sale muzealne, a więc trudne warunki pracy przy pakowaniu i spisach, oraz z powodu urlopu kierowniczkii Muzeum w miesiącu marcu. Należy powiadomić o tym Instytut Zoologii i Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 21, w załatwieniu pisma 179/52 z dnia 9 lutego r.b. (nasza sygnatura 428/52/EV) oraz pisma 160/52 z dnia 7 lutego (nasza sygnatura 427/52=EV). Transport wraz z pakowaniem przeprowadzony przez 6 ludzi kosztowałby: diety 1260 zł., hotel 1344 zł., przejazd koleją do 504 zł., razem 3108 zł.; skrzyżnie około 150 sztuk, przeciętnie po 20 zł., razem 3000 zł. Łącznie całość transportu zbiorów z Cieplic do Warszawy wyniesie około 8 tysięcy zł.

2. 100
8. Należy przygotować około 150 skrzyń. Wiele małych pudełek z watą czy ligniną dla pakowania jaj kukuźniczych oraz kolibrów. pewną ilość szpilek entomologicznych dla umocnienia owadów w gablotach pakowanych wraz z szafami. Wszelkie przyrządy, jak młotki, cęgi, świdy, najmniej 3000 zł, gwoździe, piłę itp. Przejmowane w tym samym czasie będą również książki ok. 1200 egz.

9. W dniu 23 lutego załatwiłem sprawę zdobycia skrzyń potrzebnych do transportu.

a. Państwowa Centrala Drzewa. Skład Handlowy w Jeleniej Górze, przy ul. 1 Maja 40, mogłaby przydzielić tarcicę VI klasy ale po przeprowadzeniu przez nas starań w Ministerstwie i po przez Ekspozyturę Wrocławską. Skrzyń gotowych nie mają. Wykonałaby skrzynie Spółdzielnia Stolarska-Przyszłość, punkt usługowy w Cieplicach. Należałoby się dowiedzieć w Bibliotece Narodowej w Warszawie, jak prędko byłyby skrzynie wykonane i ile kosztowałyby, gdyż w taki sposób zostały zdobyte w latach ubiegłych przez tę instytucję.

Skierowano mnie jeszcze do Centrali Jajczarsko Drobiarskiej na ul. Mickiewicza 12 (gdzie nie byłem). W P.K.S. ani w Centrali Handlowej Elektrotechnicznej przy ul. 1 Maja skrzyń na składzie nie było.

b. Skrzynie wszelkich rozmiarów znalazłem w Składzie Opałowym M.H. D. przy ul. 22 lipca róg ul. Grabowskiego. Ceny podane od 10 do 30 zł. zależnie od wielkości. Można nabyć w każdej chwili, lepiej napisać do Dyrekcji M.H.D. Dział Handlowy 1 Maja 52. Jelenia Góra. Należy takie pismo wziąć z sobą. Tą drogą najpewniej zostanie rozwiązana sprawa opakowania.

c. Przesyłanie koleją kilkadziesiątu naszych skrzyń raczej nie kosztowałoby taniej. Należy sprawdzić koszty ew. ich transportu.

10. Przy transporcie skrzyń z Jeleniej Góry do Cieplic przewieziona zostałaby szafa chrząszczy po H. Wankem z Muzeum, przekazana nam przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, Centralny Zarząd Muzeów, Warszawa, Senatorska 13/15 pismem Nr. M-IV-108/241/51 z dnia 11 grudnia 1951 r. (nasza sygnatura 3647/51/EV).

11. Całość zbioru cieplickiego, jeleniogórskiego, solickiego wraz z książkami z b. biblioteki Schaffgotschów załadowana została do podświetlonego w Cieplicach wagonu kolejowego towarowego. Należy zabrać pismo do Dyrekcji kolejowej w Jeleniej Górze odnośnie do tej sprawy.

12. W dniu 21 lutego byłem w Górnej Szklarskiej Porębie. Na S.acji Klimatycznej rozmowa z b. kierownikiem Muzeum (dawniej Bölschego), ob. Buszko. Zbiory wszystkie przy likwidacji tego Muzeum przekazano Muzeum Cieplickiemu. Dewastacji zbiorów, o której kiedyś przyjeżdżający ze Szklarskiej Poręby alarmowali, nie było.

Wyjechałem z Jeleniej Góry w dniu 23 lutego o godz. 19 min. 25.

Sprawy przejęcia książek z Muzeum Cieplickiego i biblioteki Schaffgotschów oraz ich stan podaje w swym sprawozdaniu kustosz mgr J. Feliksiakowa.

Warszawa, 27 luty 1952 r.

J. H. Feliksiak
(Doc. dr St. Feliksiak)

Przy okazji w Krakowie o.l. należy pisać dla dr. W. Buszko w Cieplicach i woda parafalicyzowana dla zabezpieczenia przed tymi szkodnikami, gdyż takowego nie ma.
J. H. Feliksiak

PAŃSTW. MUZEUM ZOOLOG.
WPLYWELAS
DN. 1 marca 1952 r.
Nr. 585/52/37
Zabezpieczony
Kłocinski & tena E.P.

ODPIS

1559/48/J.

Lp. 21 październik 1948

Informacje o Muzeum.

Kancelaria Cywilna
Prezydenta Rzeczypospolitej
Biuro Studiów
na ręce Ob. Stefana Śliwy

W a r s z a w a

Przesyła się przy niniejszym szeregu informacji dotyczących Państwowego Muzeum Zoologicznego:

1. Państwowe Muzeum Zoologiczne jest samodzielną placówką naukowo-badawczą, podległą Ministerstwu Oświaty, mającą za zadanie prowadzenie badań naukowych w zakresie nauk zoologicznych, ze szczególnym uwzględnieniem systematyki, morfologii porównawczej, ekologii i zoogeografii.

2. Data założenia przypada na rok 1919. W roku tym zespolone zostały zbiory Gabinetu Zoologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, istniejące od roku 1819-go oraz zbiory Muzeum Branickich gromadzone głównie dzięki licznym wyprawom do Ameryki Południowej, Afryki itp.

3. Statut Państwowego Muzeum Zoologicznego ogłoszony został dnia 27 marca 1928 w Monitorze Polskim Nr. 72.

4. Państwowe Muzeum Zoologiczne posiada następujące wydziały: Kłęgowców, Bezkręgowców i Owadów, ponadto Stację Ornitologiczną, Bibliotekę oraz wystawę zmienną dla młodzieży szkolnej.

5. Wydział Kłęgowców posiada pracownie ptaków i ssaków oraz magazyny zbiorów ornitologiczny - 3 sale /około 30.000 okazów ptaków z całego świata/, ssaków - 1 sala, innych bezkręgowców - 1 sala i korytarz.

Wydział Bezkręgowców posiada pracownie; malakologiczną i innych bezkręgowców, magazyny: mięczaków - 1 sala /około 1.000.000 okazów/, innych bezkręgowców - 1 sala /kilka tysięcy słoików i wezków, wypełnionych próbkami zawierającymi okazy sakonserwowane w alkoholu/.

Wydział Owadów posiada pracownie; chrząszczy, motyli, pluskwiaków i innych owadów oraz magazyny mieszczące się w pięciu salach /około 3.000.000 okazów owadów z całego świata/.

6. Stacja Ornitologiczna założona została w roku 1931. Przed wojną zaobrazkowane 100.000 ptaków. Po wojnie zaobrazkowane 10.000 ptaków przy nowej sieci około 100 korespondentów w terenie. Wiadomości powrotne o ptakach krajowych i zagranicę otrzymane 3.000. Nawiązano łączność z 14 stacjami zagranicznymi. Sprawozdania Stacji drukowane są w "Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici".

7. Biblioteka Państwowego Muzeum Zoologicznego posiada najbogatszy /około 80.000 tomów, w tym około 3.000 czasopism/ księgozbiór naukowy zoologiczny w Polsce. Pracownice oraz czytelnia dla naukowców mieszczą się w trzech salach. Magazyny zajmują salę o dwu kondygnacjach około 30 m długości każda.

8. Wydawnictwa Państwowego Muzeum Zoologicznego: "Annales Musei Zoologici Polonici"/wydrukowano po wojnie 3 numery tomu XIV-go/, "Fragmenta Faunistica Musei Zoologici" /19 numerów tomu V-go/, "Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici" /2 numery tomu IV-go w druku/. Projektuje się nowe wydawnictwo "Sprawozdania i prace Państwowego Muzeum Zoologicznego" obejmujące roczne sprawozdania dyrektora Muzeum, itineraria z wypraw naukowych, bibliografie, biografie itp.

9. Wymiana wydawnictw obejmuje około 325 instytucyj naukowych zagranicznych oraz 80 polskich. Poza tym instytucja oraz jej pracownicy pozostają w kontakcie z wielu instytucjami i pracownikami naukowymi zagranicą.

10. Wystawa mieści się w budynku frontowym Muzeum w 4 niewielkich salkach, pomyślana z powodu skromnego pomieszczenia jako wystawa zmienną dla młodzieży szkolnej i organizacji młodzieżowych. Obecnie wystawiono kręgowce /ssaki, ptaki, gady, ryby i płazy/, uwzględniając zagadnienia wędrówek ptaków, ochrony przyrody i znaczenia gospodarczego drapieżników.

11. Gmach Państwowego Muzeum Zoologicznego jest własnością prywatną sukcesorów d-ra Tadeusza Gluzińskiego. Według zamierzeń urbanistycznych B.O.S. omawiana posesja przy ul. Wilowej 64 przewidziana jest na parking samochodowy i zabudowania jej mogą być użytkowane na okres czasowy do końca 1960 roku /pismo B.O.S. Dyrekcja Planowania Przestrzennego IU /6475/47 z dnia 28.XI.1947r. Kubatura budynku wynosi 14.594 m³, powierzchnia 1.700 m², 37 izb.

W gmachu trwają dotychczas remonty /50% ukończenia w czasie Powstania Warszawskiego/. Dla wykończenia ostatecznego wnętrza, tynków zewnętrznych i zaplecza saległości od czerwca roku bieżącego przedsiębiorstwu, pracującemu z ramienia W.D.O., niezbędna jest suma w bieżącym roku inwestycyjnym 3.000.000 złotych.

12. Personal: pracownicy naukowcy - 16 osób, pomocniczy personal naukowy - 9 osób, pracownicy administracyjni - 10 osób. Przewiduje się stypendia dla młodych pracowników naukowych udzielane z kredytów budżetowych Muzeum.

13. Państwowe Muzeum Zoologiczne jest ośrodkiem opiniodawczym dla Ministerstwa Oświaty, Ministerstwa Rolnictwa, Ministerstwa Leśnictwa. Po ustaniu działań wojennych Muzeum prowadzi akcję zabezpieczenia i przejmowania opuszczonych zbiorów /dotychczas przejęło około 3.000.000 okazów oraz 15.000 tomów książek naukowych zoologicznych/.

14. Państwowe Muzeum Zoologiczne projektuje dalsze prace badawcze oparte na posiadanych materiałach, organizowanie badań terenowych w kraju, organizowanie wypraw naukowych, zakładanie punktów obserwacyjnych badania przelotów ptaków, założenie Stacji Ochrony Ptaków, organizowanie wystawy stałej i zmienną na skalę stołeczną, saleknie od uszkania pawilonów wystawowych.

/Doc. Dr St. Feliksiak/

A687

INSTYTUT ZOOLOGICZNY POLSKIEJ AKADEMII NAUK

402

obejmuje:

1. Muzeum Zoologiczne Polskiej Akademii Nauk - dotychczasowe Państwowe Muzeum Zoologiczne, jednak ograniczone do części muzealnej w ściślejszym znaczeniu, tj. pracownie muzealne i magazyny materiałów zoologicznych oraz dział wystawowy.
2. Biblioteka Zoologiczna Polskiej Akademii Nauk - jako centralna biblioteka zoologiczna w Polsce, oparta na podstawie obecnej biblioteki Państwowego Muzeum Zoologicznego przy odpowiedniej reorganizacji i rozbudowie.
3. Ośrodek Dokumentacji Zoologicznej Polskiej Akademii Nauk - zaczątek w postaci obecnego archiwum Państwowego Muzeum Zoologicznego.
4. Stacja Ornitologiczna Polskiej Akademii Nauk - dzisiejsza Stacja Ornitologiczna Państwowego Muzeum Zoologicznego, jednak z utworzeniem właściwej placówki terenowej.
5. Pracownia Biologii Zwierząt Polskiej Akademii Nauk - placówka terenowo-laboratoryjna /według projektów dra St. Adamczewskiego po ich odpowiednim opracowaniu i skorygowaniu/.
6. Pracownia Parazytologiczna Polskiej Akademii Nauk - do dyskusji, czy umieszczać ją w tym Instytucie.
7. Redakcja wydawnictw zoologicznych Polskiej Akademii Nauk - zakres prac do przemyslenia.

obejmuje w zakresie działów zoologicznych:

1. Muzeum Przyrodnicze Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.
2. Muzeum Przyrodnicze Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu.
3. Muzeum Przyrodnicze Polskiej Akademii Nauk w Łodzi.

Koordynuje pracę następujących instytutów uczelnianych:

1. Międzyuczelniany Instytut Zoologiczny w Warszawie.
2. Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.
3. Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Poznańskiego.
4. Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
5. Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Łódzkiego.
6. Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
7. Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego.

/do dyskusji, które z tych instytutów miałyby być międzyuczelniane/.

współpracuje /określić jak/ z Instytutem im. Nenckiego /zwłaszcza z Zakładem Biologii Ogólnej, Zakładem Ekologii Zwierząt i ze Stacją Hydrobiologiczną/, z Morskim Instytutem Rybackim /stacje czy pracownie morskie/, z instytutami zootechnicznymi, weterynaryjnymi, ochrony roślin, Inspektora-tem Nadzoru nad Ogrodami Zoologicznymi /chodzi przede wszystkim o same ogrody/ itd. poprzez Komitet Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk.

*Pontano prof. Michajłowski
20. 11. 1951.*

ARCHIWUM
P A N
INSTYTUT ZOOLOGICZNY

4681f

Warszawa, 4 września 1952 r. 52

Sekretariat Wydziału II
Polskiej Akademii Nauk.
Pałac Staszica.
w/m.
ul. Nowy Świat 72.

Stosownie do ustnego polecenia zwracam w załączeniu, po dokonaniu sumarycznego przeglądu, preliminarze budżetowe na r. 1953 Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie, Muzeum Przyrodniczego w Łodzi i Muzeum Przyrodniczego w Poznaniu. Nie będą dostatecznie wprowadzonym w pracę bieżącą tych instytucji nie mogą podać dokładnej krytycznej analizy odpowiednich preliminarzy i muszę poprzestać jedynie na następujących uwagach:

A. Państwowe Muzeum Zoologiczne w Warszawie.

- Str. 18, poz. 4 "Biuletyn Dydaktyczno-Wystaw." - wymaga dodatkowego wyjaśnienia i uzasadnienia.
- Str. 18, poz. 5 "Wivarium" - wydaje się mało realne, w każdym razie wymaga dodatkowego wyjaśnienia i uzasadnienia.
- Str. 18, poz. 8 "Przewodnik po Wystawie" - wymaga dodatkowego wyjaśnienia i uzasadnienia.
- Str. 19, poz. "Buty turystyczne" - wymaga wyjaśnienia i uzasadnienia.
- Str. 21, poz. "Kajaki i łódź" - nie wydaje się specjalnie pilne, w każdym razie wymaga dodatkowego uzasadnienia.
- Str. 21, limit budowlany - wymaga wyjaśnienia, czy jest gotowa dokumentacja techniczna oraz czy jest zapewnione wykonawstwo; zapreliminowano kwotę bardzo wysoką jak na jeden sezon budowlany.

B. Muzeum Przyrodnicze w Łodzi.

- Tab. I/8 - etat pracownika nauki w 2 gr. upos. nie jest na razie potrzebny, etat ten może pozostać, jak dotąd, w gr. 4.
- Tab. 11 - nie dotyczy spraw zoologicznych.
- Tab. 14 - wydaje się, że popełniono błędy w obliczeniu.
- Tab. 46 - ilości papieru wydają się zapreliminowane zbyt wysoko, wymagałoby to dodatkowego uzasadnienia.
- Tab. do par. 6, poz. b - nie wydaje się prawdopodobne, by było potrzeba aż 8 kg druków manipulacyjnych na każdego pracownika!
- Tab. do par. 6, poz. 1 - nie dotyczy spraw zoologicznych.
- Tab. 63 - kilka pozycji nie dotyczy spraw zoologicznych.

C. Muzeum Przyrodnicze w Poznaniu.

- Str. 23 - jedno z czasopism nie dotyczy nauk zoologicznych; nie zapreliminowano kwot na oprawę książek.
- Str. 37, poz. 30 "Trampki i tenisówki" - wymaga wyjaśnienia i dodatkowego uzasadnienia.

W związku z mającą nastąpić organizacją Instytutu Zoologicznego PAN nasuwają się ponad to następujące uwagi:

1. Wydatki rzeczowe zapreliminowane są przez powyższe instytucje w wysokości, która powinna również, przy odpowiednich przesunięciach w szczegółach, wystarczyć na potrzeby Instytutu Zoologicznego PAN w pierwszym etapie jego organizacji.
2. Jak wynika z odpowiednich zestawień, powyższe instytucje mają obecnie łącznie 5 niewykorzystanych etatów pracowników nauki, 6 niewykorzystanych etatów administracyjnych oraz 1 niewykorzystany etat pracowników obsługi. Przy odpowiedniej reorganizacji i racjonalizacji pracy powinno to wystarczyć w pierwszym etapie organizacji Instytutu Zoologicznego PAN.
3. Natomiast, jak to wynika już z dyskusji na zebraniu Komitetu Zoologicznego PAN w dn. 10 czerwca 1952 r., konieczne jest dodanie w związku z organizacją Instytutu Zoologicznego PAN: 1/ etatu dyrektora Instytutu, 2/ etatu sekretarza Instytutu, 3/ etatu kierowcy samochodowego I kategorii, 4/ przydziału samochodu osobowego.

Załączniki:
teczka materiałów.

Prof. Dr T. Jaczewski/
przewodniczący
Komitetu Zoologicznego PAN.

Odpis.

2x

1.

**Projekt reorganizacji Państwowego Muzeum Zoologicznego
w Państwowy Instytut Zoologiczny.**

Zakres pracy Państwowego Instytutu Zoologicznego jako instytucji naukowo-badawczej obejmuje wszelkie zagadnienia zoologiczne obszernie pojęte o nastawieniu podstawowym systematycznym, jak również terenowym. *W tym zakresie z wyjątkiem*
Na pierwszym miejscu zadania naukowo-badawcze, byleby tylko -- drugim
planie.

Organizacja wewnętrzna. Należy dążyć:

1. do rozwijania pracowni naukowo-badawczych luźniej związanych z zagadnieniami czysto muzealnymi; *opierając się na eksperymentację*
2. do utrzymania pracy czysto systematycznej o charakterze muzealnym;
3. do rozwijania sieci placówek terenowych z pracowniami ściśle związanych.

Wyglądałoby to następująco:

1. Pracownie-zakłady o charakterze ogólnym /biologia, ekologia, ethologia, ~~parazytologia~~, etc/ opierające się na eksperymencie, hodowli a przede wszystkim na badaniach w terenie.
2. Pracownie systematyczne o charakterze bardziej z muzeum związanym. *między innymi pracownia paleozoologii*
3. Zbiory naukowe przy pracowniach systematycznych.
4. Wystawa naukowa, która odzwierciedlałaby pełnię prac Instytutu.
5. Biblioteka specjalna w zakresie obszernym.
6. Stacje: a. badania wędrowek ptaków, hydrobiologiczne etc, często mogą to być samodzielne zakłady w terenie; b. oraz inne placówki terenowe, obsługujące pracujących nad zagadnieniami ogólnymi jak również systematycznymi.
7. Redakcja wydawnictw.

Organizacja pracy:

1. Planowanie pracy naukowej dla całego Instytutu należy do rady naukowej, zbierającej się raz do roku lub w miarę potrzeby, składającej się z dyrektora, wicedyrektora oraz z wszystkich kierowników i kustoszów. Planowanie pracy dla zakładów ogólnych należy do rady kierowników tych zakładów w obecności dyrektora Instytutu. Planowanie pracy systematyczno-muzealnej należy do rady kierowników i kustoszów muzealnych w obecności dyrektora i wicedyrektora. Rady naukowe w zagadnieniach ogólnych i muzealnych zbierają się w zasadzie co kwartał.
2. W zagadnieniach ogólnych, wychodzących poza czystą systematykę jednak z nią związanych w sensie rozszerzającym i pogłębiającym należy obejmować całość zwierzęcej wraz z jej więzami środowiskowymi w szerokim znaczeniu. Wysuwa się tutaj obszerne pole dla inicjatywy i współpracy również z pracowniami systematycznymi i placówkami w terenie.
3. W zakresie prac systematycznych należy dążyć do możliwie pełnej obsady specjalistów systematyków a zatem do harmonijnej rozbudowy grup systematycznych w zbiorach muzeum obejmujących całość zwierzęcy całej kuli ziemskiej.

- 2.
- W rezultacie otrzymamy: a. pogłębienie zagadnień systematycznych, b. bardziej pełny obraz fauny Polski i innych faun, tak czy inaczej pojętych, konieczna będzie nieraz koordynacja pracy w terenie, c. olbrzymie nagromadzenie materiałów naukowych dla zoologicznego i zoogeograficznego
4. Praca dydaktyczna wyrażać się będzie: a. w oparciu naukowym, jakie znajdują w Instytucie placówki o charakterze stosowanym, b. w wystawie muzealnej oddającej pełnię istoty zwierzęcej w jej biologicznym i zoologicznym systematycznym /dobrze by było podać ku ożywieniu wystawy gdzie potrzeba zwierzę w jego możliwie naturalnym środowisku: akwaria, teraria etc/. Nieodzowną się stanie tutaj współpraca zakładów o charakterze ogólnym.
5. Biblioteka, gromadząc dzieła zoologiczne w zakresie obszernym oraz ogólne podstawowe, stać się winna centralną państwową biblioteką zoologiczną, służącą wszystkim placówkom naukowym w kraju, jak i ogółowi.
Kontakt z naukowcami wyraża się przez wypożyczanie, służenie informacjami, czytelnia na miejscu.
Kontakt o charakterze dydaktycznym wyraża się przez wykłady w zorganizowaniu czytelnia-wypożyczalni dla szerokiego ogółu. Koniecznym tu będzie założenie biblioteczki popularno-naukowej o dublowanych pozycjach; można to osiągnąć przez zobowiązanie zakładów wydawniczych jak również i autorów do składania egzemplarzy okazowych każdego wydawnictwa popularno-naukowego.
6. Stacje o charakterze zagadnieniowym: badania wędrówek ptaków, hydrobiologiczne, ekologiczne etc. współpracują w terenie z zakładami ogólnymi i systematycznymi.
7. Placówki terenowe w kraju, stałe lub lotne, ułatwiają opracowywanie planowe wydzielonych terenów przy kolaboracji większej ilości pracowników. Przede wszystkim sieć korespondentów-zbiorników-wyszekolonych amatorów.
8. Placówki terenowe w krajach egzotycznych narazie będą trudnymi do zrealizowania. Pomocnymi będą korespondenci, pracujący planowo. Najłatwiej może być mieć oparcie w krajach bałkańskich w głąb blądu czy też nad morzami np. na Solcie.
9. Wyprawy naukowo-badawcze muszą w tereny mało zbadane będą nieodzowne dla:
a. uzyskania pełnego obrazu faun np. holoarktyczna, neotropikalna etc.
b. celów związanych z zagadnieniami opracowywanymi w zakładach ogólnych i systematycznych.
c. zdobycia okazów i materiałów do działu wystawowego.
d. zacieśniania stosunków z zagranicą i dla propagandy.

Wydawnictwa Instytutu są wyrazem prac o charakterze:

1. ogólnym /biologiczno-zoologicznym/,
2. systematycznym / morfologia porównawcza, zoogeografia etc. /
3. faunistyczno-fizjograficznym.
4. sprawozdawczym obejmującym sprawozdania Instytutu jako całości, sprawozdania stacji oraz wszelkie sprawozdania terenowe.
5. dydaktyczno-naukowym oraz naukowo-popularnym.

Współpraca ze światem przejawia się na drodze:

1. naukowo-badawczej,
2. terenowo-badawczej,
3. popularyzatorskiej,
4. udziału w zjazdach etc,
5. kontaktów osobistych,
6. w wielkiej skali zorganizowanych wymian wydawnictw, okazów etc.

Podział kompetencji.

Dyrektor Instytutu.

Wicedyrektor dla spraw muzealnych i administracyjnych.

Personel administracyjny: sekretarz, intendent etc.

Kierownicy pracowni ogólnych /zakładów/.

Adjuwanci, Asystenci, laboranci.

Kierownicy wydziałów muzealnych /np. w dotychczasowym ujęciu/.

Kustosze działów muzealnych, zakreślonych większymi jednostkami systematycznymi. Podlegają kierownikom wydziałów.

Asystenci naukowcy *(z wyjątkiem kustoszy)*

Asystenci archiwiści *(kartotek. zbiorów)*

*Asystenci naukowcy
kustoszy
(zbiory kartotek.)*

Preparatorzy.

Kierownik wystawy naukowej.

Asystenci.

Preparatorzy.

Rysownicy. *fotografowanie.*

Kierownik biblioteki /równorzędny kustoszowi/

Sekretarz naukowy.

Asystenci /kartotek, wymiana wydawnictw, wypożyczalnie, czytelnie etc./.

Laboranci.

Kierownicy stacyj /mogą być równorzędni z kierownikami zakładów/

Asystenci.

Laboranci.

Kierownicy innych placówek terenowych /mogą być równorzędni kustoszom/.

Redaktorzy wydawnictw i *ich* współpracownicy.

Tłumacze.

korektorzy.

laboranci.

Dy

Dyrektor, wicedyrektor, kierownicy zakładów, wydziałów, kustosze działów, kierownik wystawy, kierownik biblioteki, kierownicy stacyj i innych placówek terenowych, redaktorzy wraz z członkami komitetu redakcyjnego oraz ich asystenci stanowią personel naukowy.

W wielu wypadkach kierownicy mogą łączyć w miarę uzdolnień szereg różnych kompetencji. Kustosze nie posiadający kwalifikacji porządkowych w badanej jednostce organizacyjnej specjalistami mogą być w sprawie wyłączenie pracy naukowej i technicznej.

Obecne Państwowe Muzeum Zoologiczne w myśl niniejszego dąży do nowej treści, odpowiadającej przyszłej nazwie Państwowego Instytut Zoologicznego. Przy wszczęciu pracy odrazu przedstawia plan swych dążeń czynnikom miarodajnym by nastawić je na odpowiednie ustosunkowanie się co do zakresu prac instytucji /zmiany statutu/ i związanych z tym stopniowo wzrastających wydatków /między innymi budowa gmachu pawilonomi/.

Po rozpoczęciu stopniowego realizowania nowego planu uzasadnioną będzie ambicja pracowników naukowych naszego Muzeum wykucia ekspozytury centralnej państwowej dla spraw zoologicznych całej Polski.

Warszawa, 27 luty 1941 r.

St. F.
/Dr Stanisław Feliksiak/

16

Stanisław Feliksiak - urodził się dnia 6 IV 1906 r. w Łodzi.

Po uzyskaniu w r. 1926 matury w Miejskim Gimnazjum Męskim w Łodzi studiował w latach 1926-1930 nauki przyrodnicze na Wydziale Matem.-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego, specjalizując się w zoologii. Dnia 11 II 1936 r. na podstawie pracy pt. "Über einen Fall anormaler Ausbildung bei der Flussmuschel *Unio tumidus* Reitzius" (Ann. Mus.zool.pol. 9, 1931, s.231-236, tabl. 1), złożonej w 1932 r. z polecenia prof.dr Jana Tura, uzyskał stopień magistra zoologii wraz z anatomią porównawczą, a dnia 7 VII 1938 na podstawie rozprawy pt. "Badania biologiczno-morfologiczne nad otużką *Radix glutinosa* (O.F. Müller)" (Arch.Nauk biol.Tow.Nauk.Warsz. 7, 1938, ss.56, rys.18, tabl.3) stopień doktora zoologii na Uniw. w arsz. Promotorem w tym przewodzie był znany malakolog prof. dr Wacław Roszkowski. Już jako student II roku został dnia 1 V 1928 r. początkowo ~~praktykantem~~ ^{stypendystą} a później pracownikiem kontraktowym w Państwowym Muzeum Zoologicznym w Warszawie (Wydział Bezkręgowców), specjalizując się w malakologii pod kierunkiem najwybitniejszego wówczas znawcy tej grupy w kraju, kustosa tegoż Muzeum, doc. dr Władysława Polińskiego. Potem utrzymywał bliskie kontakty naukowe z prof. dr Tadeuszem Wolskim kustoszem Wydziału Bezkręgowców i prof. W. Roszkowskim, dyrektorem FMZ. Od 1 VI 1936 był asystentem w IX gr. up. a od 1 I 1938 w VIII gr. Podczas okupacji sprawował opiekę nad zbiorem bezkręgowców. Po Powstaniu Warszawskim w jesieni 1944 r. położył wielkie zasługi w akcji ratowania zbiorów FMZ. W okresie od 2 do 7 listopada 1944 r. brał udział w nieoficjalnych wjazdach do Warszawy, wówczas został ugaszony pożar Muzeum oraz zabezpieczono zbiory ornitologiczne poza Stolicą. Od 5 XII 1944 do 15 I 1945 r. kierował 10-osobową ekipą w ramach Komitetu Ewakuacji Mienia Kulturalnego Warszawy. Niemal codziennie wjeżdżał do płonącej Stolicy, zabezpieczając na miejscu zbiory oraz bibliotekę Muzeum przed zniszczeniem. Natychmiast po wyzwoleniu Warszawy objął w dniu 19 I 1945 r. ~~całe~~ kierownictwo FMZ, prowadząc w nadzwyczajnych warunkach odbudowę częściowo zniszczonego gmachu i pracując nad reaktywowaniem życia naukowego tej bardzo prężnej

przed wojną Instytucji. Zabezpieczył też i pozyskał dla PNZ wiele porzuconych i niszczonejczych zbiorów. W okresie od 1 I 1947 do 31 X 1953 r. był dyrektorem PNZ. Na Uniwersytecie Łódzkim pod patronatem prof. T. Wolskiego na podstawie rozprawy pt. "Anomalies and deformations of the genital organs in *Helicigona (Arianta) arbustum* (L.) with attempt to explain the mechanism of their origin" (*Ann.Mus.zool.pol.*, 14, 1950, s.141-166, rys.6, tabl.6 z 30 rys.)⁵ habilitował się na docenta zoologii 17 XII 1947, a 30 VI 1954 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Był po wojnie w 1946-1953 redaktorem wydawnictw PNZ, założycielem i przez 18 lat redaktorem "Memorabilia Zoologica" (28 tomików: 1958-1977), współredaktorem "Popularnych Monografii Zoologicznych" (9 tomików: 1951-1960), a od 1975 r. redaktorem naczelnym "Słownika Biologów Polskich". Był członkiem korespondentem (1949) Tow.Nauk.Warsz. oraz kilku innych towarzystw krajowych i zagranicznych. Był również członkiem Komitetu Zoologicznego PAN (1952-1969). Opublikował 75 prac i artykułów dotyczących malakozoologii, ornitologii oraz historii zoologii. Spośród nich 28 publikacji wiąże się tematycznie z fauną wodną. Jest też współautorem podręczników zoologii na trzech poziomach nauczania (44 wydania: 1934-1977). Prócz eksploracji faunistycznych kilku ciekawszych regionów Polski, m. in. Nowogródzyczyny, Puszczy Białowieskiej oraz Suwalszczyzny, odbył z ramienia PNZ dwie zamorskie wyprawy naukowe: w 1931-1932 na "Darze Pomorza" z prof. W. Roszkowskim 6-miesięczną do Brazylii i na Martynikę z postojem na Teneryfie i Azorach, a w r.1938 wraz z doc. dr Tadeuszem Jaczewskim⁶ ponad 2-miesięczną do Nowej Szkocji (Kanada), Nowej Fundlandii oraz Wysp Francuskich St.Pierre et Miquelon. Zbiory z tych wypraw stały się tematem prac kilkunastu specjalistów polskich i zagranicznych. Ze Stacją Wigierską utrzymywał ścisły kontakt, a w 1933 i 1935 prowadził badania mięczaków jezior wigierskich i rzeki Czarnej Hańszy oraz jeziora Hańcza. W przygotowywanym przed wojną przez

doc. dr A. Lityńskiego podręczniku Hydrobiologii Ogólnej miało ukazać się zdjęcie łososi pokonujących wodospad, wzięte z pocztówki wysłanej do dyr. Stacji ~~przez~~ w 1938 r. z Nowej Fundlandii przez S. Feliksiaka, oraz jego rysunek oryginalny *Stankovicia baicaliformis* Pol. z pracy W. Polińskiego (1932) o ślimakach jeziora Ochryda. Po wojnie, całaży bez ilustracji rękopis został doręczony przez wdowę Helenę Lityńską do opracowania S. Feliksiakowi. Na podstawie wyboru z tekstu wykonał on w naszym napisie jedynie wykaz tematyczny 94 rysunków, próbując przekazać całość prof.dr J. Bonkiewiczowi. Dotarło w 1952 r. Hydrobiologii Ogólnej przygotował do druku prof.dr L.K. Pawłowski wraz ze swoimi uzupełnieniami. Znalazł się w niej rysunek ślimaka ochrydzkiego, na nowo wykonany przez S. Feliksiaka, oraz łososie wzięte z podręcznika zoologii jego współautorstwa.

Prof. dr S. Feliksiak, pomimo przejścia od 31 XII 1976 r. na emeryturę, prowadzi nadal ożywioną działalność naukową.

Tymczasowy Zarząd
Towarzystwa Naukowego Warszawskiego
Pałac Staszica, pokój 160
Telefon 26-52-31 wew.106

Warszawa, dnia 20.11.1981.

Szanowny Pan Profesor Dr. Stanisław Feliksiak.....
Warszawa
.....

Wielce Szanowny Panie Profesorze, uprzejmie zawiadamiamy, że na ogólnym ścisłym Zebraniu administracyjnym w dniu 11-go listopada 1981 został Pan wybrany na zwyczajnego członka Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

W imieniu Tymczasowego Zarządu składamy Panu gratulacje.

Sekretarz	Y-Prezes	Prezes
P. Strębeyko	B. Zachwatowicz	W. Kemula

Oficjalnie do dnia
14 grudnia 1981 r.

Warszawa dnia 3. kwietnia 1982 r

O S W I A D C Z E N I E

Stwierdzamy, że Prof. Stanisław Feliksiak, ur. 6.IV.1906
w Łodzi wykładał podczas Okupcji na tajnych kompletach akademi-
ckich w latach 1943-1944, embriologię, genetykę i organologię.

W 1943 r miał wykłady w następujących terminach: 4.VI.43
11.VI.43, 1.IX.43, 8.IX.43, 15.IX.43 i 7.X.43 r.

W 1944 r: 28.IV.44, 11.V.44, 19.V.44, 2.VI.44, 9.VI.44, i
16.VI.44, i 23.VI.44 r

Opiekunki Kompletów Akademickich

I. Gieysztorowa
/Irena Gieysztorowa/

/Wanda Karpowicz/

W Karpowicz

PROTOKÓŁ

31 84

z posiedzenia pracowników naukowych P.M.Z. w dniu 21.V.1951 r.
Obecni: Dyrektor, inż. J. Makólski, dr. J. Nast, dr. St. Adamczewski, mgr. J. Feliksia-
kowa, kier. T. Remer, mgr. M. Wierzbicka, ob. J. Szczepski.

Porządek dzienny zawiera ustalenie pomieszczeń i powierzchni pomiesz-
czeń w przyszłym gmachu .

1. Stan starań.
2. Ustalenie struktury.
3. Ustalenie pomieszczeń.

1. Na wstępie Dyrektor oznajmia, że sprawa budowy gmachu Muzeum została przekazana ~~Biur~~ Dyrekcji Budowy, która projektuje gmachy dla Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Nenckiego i inn. W związku z tym odbyło się kilka konferencji i nastąpiła wymiana szeregu pism. Przyszły gmach ma stanąć przy ul. Żwirki i Wigury, frontem do tej ulicy.
2. Następnie Dyrektor porusza sprawę struktury Instytucji w związku z budową nowego gmachu. W związku z tym Dyrektor otwiera dyskusję, zaznaczając, że według jego zdania powinniśmy patrzeć o 50 lat naprzód oraz przewidywać nie więcej niż 150 osób w przyszłym Muzeum, struktura zaś Muzeum obejmowałaby 3 Wydziały, Stację Ornitologiczną, Bibliotekę ~~xxx~~, Wystawę i Administrację. W związku z tym zabiera głos dr. Adamczewski. Jeśli chodzi o obliczenie powierzchni, należy zacząć od ilości pracowników 5 działów. Według dr. Adamczewskiego Stacja Ornitologiczna jest nadbudówką Wydziału Kręgowców. W innych wydziałach również mogą powstawać stacje, jak np. stacja terenowa entomologiczna, hydrobiologiczna i inne. Przy obliczaniu osób w przyszłej instytucji należy wyeliminować wystawę, uwzględnić zaś jądro pracowników naukowych. Jądro to można byłoby automatycznie powiększyć o personel techniczny. Dyrektor jest zdania, że nie należy pomijać personelu technicznego. Stacja zaś ma swoje tradycje ornitologiczne, powinna być odrębnym wydziałem. Ob. Szczepski jest zdania Dyrektora, że centrala wszystkich badań ornitologicznych będzie się mieściła w P.M.Z., po rozbudowie centrali można będzie budować stacje terenowe. Traktowanie Stacji jako nadbudówki byłoby z krzywdą dla niej, należy ją traktować jako wydział, Stacja Ornitologiczna wzajemnie się uzupełnia z wydziałem kręgowców. Dr. Nast również jest zdania, że włączenie Stacji Ornitologicznej do Wydziału Kręgowców nie byłoby słuszne, gdyż na tym Stacja straci. Dr. Nast jest za utrzymaniem wydziałów, które mogą nawet mieć częściowo własną administrację. Następnie zabiera głos dr. Adamczewski:

Nie chciałby uszczuplać praw Stacji zdobytych przez długoletnią praktykę, chciałby tylko zabezpieczyć analogiczne do Stacji Ornitologicznej placówki w terenie. Dyrektor mówi o tym, że Instytut Nenckiego przeważa w przyszłości przeszło 200 pracowników, jeśli chodzi o Muzeum, proponowałby zatrzymać się na liczbie 150. Dr. Nast sądzi, że nasza Instytucja nigdy nie będzie ogniskowała pracowników z całego świata.

3. Przechodząc do ustalenia pomieszczeń Dyrektor proponuje zacząć od Wydziału Entomologicznego, co do wystawy jest zdania, że należy ją wydzielić. Dr. Nast uważa również, że wystawę należy oddzielić, jest to warunek konieczny, nie uwzględnienie tego warunku może nas zmusić do rezygnacji z budowy nowego gmachu. Dyrektor proponuje wysunąć jako żądanie naszej konferencji: część dydaktyczna-wystawa będzie oddzielona od pozostałych pomieszczeń.

Wydział Entomologiczny. Dr. Nast uważa, że należy planować tak, aby była możliwość dobudowania. Sądzi, że w stosunku do architektów należy wysunąć detyderat: projektuje się całość, przy czym części się teraz nie buduje. Uważa, że należy dążyć do tego, żeby wprowadzić w gmachu jednakowej wielkości elementy. Gmach powinien mieć maximum 3 kondygnacje. Dr. Nast podaje wymiary i

1. Gabinet kierownika.....	1x 20 m ²	.....	20m ²
2. Pracownia kierownika.....	1 x 30 "	.....	30"
3. Pracownia kustoszów.....	10 x 30 "	.....	300"
4. " asystentów.....	12 x 20 "	.....	240"
5. " preparatorów.....	2 x 30 "	.....	60"
6. " dyplomantów.....	2 x 30 "	.....	60"
7. " mokrej roboty.....	1 x 30 "	.....	30"
8. " hodowlana.....	1 x 30 "	.....	30"
9. " do zbiorów porównawczych.....	1 x 30 "	.....	30"
10. Sala konferencyjna.....	1 x 30 "	.....	30"
11. Ciemnia rysunkowa.....	1 x 20 "	.....	20"
12. Magazyn sprzętu naukowego.....	2 x 30 "	.....	60"
13. Magazyny zbiorów.....	10 x 60 "	.....	600"
		Razem	1510m ²

ilość pomieszczeń. Po pewnych zmianach w dyskusji, powierzchnia pomieszczeń i ich ilość przedstawiają się jak powyżej; Dyrektor przy dyskusji o każdym Wydziale podaje swoje obliczenia pomieszczeń i ich powierzchnie. Naogół cyfry Dyrektora i przedstawiających projekty nie odbiegały zbyt od siebie.

Wydział Zwierząt Bezkręgowych. Mgr. M. Wierzbicka przedstawia swój projekt, w którym proponuje m.i. umieścić preparatornie konserwatorskie przy każdym z magazynów zbiorów w tym celu, aby preparatorzy, mając bliższą dostępną do magazynu, nie spędzali w atmosferze zbiorów alkoholowych całego dnia

pracy. Jako vivarium proponuje 2 sale po 60 m². Następnie Dyrektor Odczytuje swój projekt. W wyniku dyskusji ustalono dla Wydziału Zwierząt Bekręgowych następujący układ pomieszczeń i powierzchni:

1. Gabinet kierownika.....	1 x 20 m ²	20m ²
2. Pracownia kierownika.....	1 x 30 "	30"
3. " kustoszów.....	8 x 30 "	240"
4. " asystentów.....	8 x 20 "	160"
5. " preparatorów.....	2 x 20 "	40"
6. " dyplomantów.....	2 x 30 "	60"
7. Sala akwariów.....	1 x 60 "	60"
8. " terrariów.....	1 x 60 "	60"
9. Magazyn sprzętu naukowego.....	2x 30 "	60"
10. Magazyny zbiorów.....	8 x 60 "	480"
Razem		1210m ²

Wydział Zwierząt Kręgowych, pomieszczenia jego i powierzchnie przedstawia ją się w następujący sposób:

1. Gabinet kierownika.....	1 x 20 m ²	20m ²
2. Pracownia kierownika.....	1 x 30 "	30"
3. " kustoszów.....	4 x 30 "	120"
4. " asystentów.....	5 x 20 "	100"
5. Preparatoryjna kręgowców drobnych.....	1 x 60 "	60"
6. Pracownie dla dyplomantów.....	2 x 30 "	60"
7. Sala akwariów i terrariów dla niższych kręgowców.....	1 x 60 "	60 "
8. Technika mikroskopowa.....	2 x 30 "	60 "
9. Magazyn sprzętu naukowego.....	1 x 30 "	30"
10. Magazyny ornitologiczne.....	10 x 60 "	600"
11. Magazyny ssaków.....	6 x 60"	360"
12. " szkieletów.....	2 x 60 "	120"
13. " herpetologii.....	2 x 60 "	120"
14. " ryb.....	2 x 60 "	120"
Razem		1860m ²

Stacja Ornitologiczna:

1. Gabinet kierownika.....	1 x 20 "	20"
2. Pracownia starszego asystenta i sekretariatu.....	1 x 30 "	30"
3. " asystentów.....	1 x 60 "	60"
4. Archiwum/kartoteki.....	1 x 30 "	30"
5. Pokój z mapami.....	1 x 60 "	60"
6. Magazyn dla przechowywania sprzętu terenowego.....	1 x 60 "	60"
Razem		260 m ²

Budynek Gospodarczo-techniczny:

1. Preparatoryjna dużych kręgowców 5m wysok.....	1 x 60 "	60"
2. Montażownia.....	1 x 30 "	30"
3. Macerownia połączona z wyciągami 4m wys.....	1 x 30 "	30"
4. Dezynfektoria.....	1 x 30 "	30"
5. Suszarnia i mączarnia.....	1 x 30 "	30"
6. Krematorium do palenia odpadków.....	1 x 20 "	20"
7. Warsztat stolarski.....	1 x 30 "	30"
8. " ślusarski i elektrotechniczny.....	1 x 30 "	30"
9. Intrologatorynia.....	1 x 60 "	60"
10. Magazyn intrologatorski.....	1 x 20 "	20"

do pomieszczenia 3401)

	ilość przeniesienia	340m ²
11. Drukarnia.....	1 x 30 m ²	30m ²
12. Magazyn chemikalii.....	1 x 30 "	30"
13. Rozpakownia, segregatornia i zmywalnia dla zbiorów suchych i mokrych /Przyjmowanie i ekspedycja/.....	2 x 30 "	60"
14. Pracownia intendenta zbiorów	1 x 20 "	20"
15. Garaż na 5 samochodów 2 osobowe, 1 ciężarowy 5 ton. 1 cięż. 2,5 ton., 1 do badań terenowych.....	1 x 90. "	90"
	Razem	570 m²

Biblioteka: zabiera głos p.kier. Remer. Biblioteka winna być wydzielona. Dokoła magazynu gromadzą się wszystkie działy. Jeśli chodzi o magazyn, około 250 tys. voluminów winno się mieścić na powierzchni około 500 m², na 1 m² przypada 500 tomów. Wysokość pięter-2,5 m., półki żelazne, wmontowane. Muszą istnieć 2 wejścia na 2 poziomach: z działu udostępnienia i działu opracowania. Światło sztuczne lub naturalne, schodki wewnętrzne i dźwigi na książki. Mgr. Nast zapytuje czy nie należałoby zwrócić uwagi na sklepienia nad magazynem? Następnie p. kier. Remer mówi o konieczności starannego urządzenia wentylacyjnego, optimum nawilgocenia i temperatury/14-18°C/. Przy rozplanowaniu biblioteki droga czytelnika nie powinna się krzyżować z drogą pracowników. Następnie p. kier. Remer przytacza cyfry dotyczące pomieszczeń i powierzchni. W dyskusji Dyrektor proponuje podnieść powierzchnię magazynów do 750 m². Metraż czytelnika na 10 osób dla naukowców podniesiono do 60. W rezultacie pomieszczenia i powierzchnia Biblioteki przedstawia się w następujący sposób:

/Obliczone na 250-300 tysięcy voluminów/		
1. Gabinet kierownika.....	1 x 30 m ²	30m ²
2. Pracownie kustoszów.....	3 x 20 "	60"
3. " dla bibliotekarzy i asystent.	3 x 20 "	60"
4. Pokój dla zakupów/akcesja/.....	1 x 30 "	30"
5. Pokój dla opracowania książek i odbit.	1 x 60 "	60"
6. " " " dubletów.....	1 x 30 "	30"
7. " " " czasopism.....	1 x 60 "	60"
8. " do stemplowania i sortowania.....	1 x 30 "	30"
9. Przygotowanie do oprawy.....	1 x 30 "	30"
10. Pokój dla opracowania kartografii i magazyn kartograficzny.....	1 x 60 "	60"
11. Pokój dla wymiany wydawnictw.....	1 x 60 "	60"
12. Magazyn wydawnictw.....	1 x 60 "	60"
13. " cymeliów.....	1 x 60 "	60"
14. Kancelaria.....	1 x 30 "	30"
15. Ekspedycja i pakownia.....	1 x 60 "	60"
16. Archiwum.....	1 x 30 "	30"
17. Czytelnia ogólna na 25 osób.....	1 x 90 "	90"
18. " naukowa.....	1 x 60 "	60"

do przeniesienia 7000"

		-5-	z przeniesienia	1000m ²
19.	Gzytelnia naukowa z 6 boksami.....	1	x 30m ²	30"
20.	" czasopism.....	1	x 60"	60"
20.	" kartograficzna.....	1	x 30"	30"
22.	" mikrofilmów.....	1	x 20"	20"
23.	Biblioteka podręczna.....	1	x 60"	60"
24.	Informacja bibliograficzna.....	1	x 20"	20"
25.	Katalogi.....	1	x 60"	60"
25.	Sala konferencyjna.....	1	x 60"	60"
27.	Wystawa książek.....	1	x 60"	60"
28.	Poczekalnia.....	1	x 20"	20"
29.	Pokój obsługowy.....	1	x 30"	30"
30.	Magazyny książek.....	2	x 375"	750"
Razem				2100"
✕	Wysokość pracowni 4 m			
"	" czytelnii 5 "			
"	magazynów 2,5 m/2 kondygnacje magazynów razem 5 m wysokości./			
Dalszy ciąg zebrania odbył się następnego dnia .Początek o godz.9 ¹⁵ .				
Na wstępie dr. Nast omawia projekt swego gmachu.W projekcie tym całość składa się z trzech elementów:od ulicy umieszczonego gmachu ,składającego się z wystawy,biblioteki i administracji,w głębi umieszczonego gmachu z pracowniami i magazynami oraz oddzielnie stojącego budynku technicznego.Między pierwszym a drugim gmachem może istnieć połączenie.				
W kwestji formalnej zabiera głos dr.Adamczewski,który proponuje zaprosić ob.Dzieduszyckiego,posiadającego dużą praktykę i wiedzę teoretyczną.Dr.Nast wyraża zdanie,że uwagi p.Dzieduszyckiego mogą mieć większe znaczenie przy dalszym rozpracowaniu.Dyrektor jest zdania,że obecność p.Dzieduszyckiego w tej chwili nie jest potrzebna.Po omówieniu metrażu budynku gospodarczego, /patrz wyżej/ przystąpiono do omówienia pomieszczeń i powierzchni administracji.Zwrócono uwagę na niezbędność pokoi służbowych na każdym piętrze,dwu klatek schodowych i dwóch wind,umywalni,natrysków i w.c. na każdym piętrze.				
W dyskusji uzgodniono następujące pomieszczenia i powierzchnie:				
<u>Administracja ogólna.</u>				
1.	Gabinet Dyrektora.....	1	x 40 m ²	40m ²
2.	Sekretariat Dyrektora.....	1	x 20 "	20"
3.	Gabinet wicedyrektora.....	1	x 20 "	20"
4.	" dyrektora administracyjnego.....	1	x 30 "	30"
5.	" kierownika personalnego.....	1	x 20 "	20"
6.	" " sekretariatu.....	1	x 20 "	20"
7.	" " rachuby.....	1	x 20 "	20"
8.	" " planowania.....	1	x 20 "	20"
9.	" intendenta naczelnego.....	1	x 20 "	20"
10.	Sala konferencyjna.....	1	x 90 "	90"
11.	Pokoje biurowe.....	4	x 30 "	120"
12.	Magazyny materiałów biurowych i porządków.....	3	x 20 "	60"
do przeniesienia				480m ²

	z przeniesienia.....	480m ²
13.	Komitet Redakcyjny Wydawnictw.....	1 x 20m ² ..... 20"
14.	Biuro K ^o Red., kartoteki, korekty, maszynistka.....	1 x 30" ..... 30"
15.	Pokój lekarski i apteczka.....	1 x 20" ..... 20"
16.	" Rady zakładowej i ZW.ZAW.....	1 x 30" ..... 30"
17.	Pokoje gościnne dla prac.nauk.zamiejscowych.....	4 x 15" ..... 60"
18.	Świetlica.....	1 x 90" ..... 90"
	Razem	730"

Wystawa: Zabiera głos dr. Adamczewski, który omawia znaczenie hallu o dużej powierzchni z basenem i fontanną, z którego zwiedzający będą mogli odpowiednio się skierować po zaznajomieniu się z planem. W dyskusji omówiono, że hall musi stać w związku z poczekalnią, szatnią, kioskami, informacją, toaletami. Windowanie wielkich okazów za pomocą bloków na każdą z 3 kondygnacji ma się odbywać z hallu.

Pomieszczenia wystawy i ich powierzchnia przedstawiają się następująco.

1.	Hall prowadzący na wystawę.....	15m wysokości.....	300 m ²
2.	Szatnie z każdej strony.....	2 x 15 m.....	30 "
3.	Umywalnie i w.c.....	2 x 20 ".....	40 "
4.	Sala odpoczynkowa dla wycieczek.....	1 x 100 ".....	100 "
5.	Sala ćwiczeń.....	2 x 60 ".....	120 "
6.	" rysunkowe.....	2 x 20 ".....	40 "
7.	Gabinet kierownika wystawy.....	1 x 20 ".....	20 "
8.	Pracownie dla asystentów/kreślarska, dekoratorska i inne.....	3 x 30 ".....	90 "
9.	Sale wystawowe 9 x 600 m ² każda w trzech kondygn.....		5400 "
10.	" odczytowa i kinowa filmów naukowych na 300 krzeseł w podziemiu.....		450 "
	Razem		6590 "

Wysokość sal wystawowych 5 m.

Następnie omówiono urządzenia doświadczalne na wolnym powietrzu. Przedstawiają się one w następujący sposób:

1.	Półka doświadczalna.....	1000 m ²
2.	Woliera dla ptaków zimowo-letnia.....	100 "
3.	Szklarnie i insektarium.....	400 "
4.	Baseny ocembrowane.....	50 "
5.	Staw naturalny.....	100 "

Razem 1650 "

Powierzchnia zabudowań wraz z urządzeniami na wolnym powietrzu ma wynosić około 2 ha, Park dla celów eksperymentalnych - 3 ha, razem 5 ha.

Wysunięto następnie dezyderaty dla architektów: 5 elementów: 1. pracownie i magazyny, 2. wystawa, 3. biblioteka, administracja i budynek gospodarczy mogą zostać ujęte w 3 lub 4 kompozycje: pracownie i t.d. .... 1, biblioteka, wystawa, administracja. .... 2, Budynek gospodarczy. .... 3, lub z drugiej kompozycji wyodrębnić można bibliotekę w niezależną całość. Wszystkie budynki mają mieć trzy kondygnacje. Na tym zebranie zakończono.

Protokołowała

M. Miernik

Załącznik 19. Pismo z dnia 25 października 1952 informujące o przekazaniu Państwowego Muzeum Zoologicznego Polskiej Akademii Nauk. Archiwum MiLZ PAN.

1

P O L S K A   A K A D E M I A   N A U K

WARSZAWA   PAŁAC STASZICA   NOWY ŚWIAT 72

L. dz. 80.2325/n.   Warszawa, dn. 25 paźdz. 1952r.

(W odpowiedzi należy powołać się na powyższą L. dziennika)

Do
Państwowego Muzeum Zoologicznego
w Warszawie
ul. Wilcza Nr. 64

Rada Ministrów uchwałą z dnia 26 września 1952 przekazała Państwowe Muzeum Zoologiczne w Warszawie Polskiej Akademii Nauk.

W związku z powyższą uchwałą P A N zamierza dokonać przejęcia w dniach 18 i 19 listopada 1952.

W celu ukatwienia prac przy przejęciu P A N prosi o poczynienie przygotowań zawartych w piśmie z dnia 1 lipca 1952 Nr. 2325.-

D Y R E K T O R
L. Hilgier
/ L. Hilgier /

JS

PISTWO. MUZEUM ZOOL. PAN
WARSZAWA
28 października 1952
Nr. 3050/52/37
Załączników

Warsz. Druk. Nauk. zam. 247. N. 3000

46 138

Sprawozdanie

z zebrania pracowników naukowych PMZ w dniu 9.I.1953 r.

Obecni: Dyr. St. Feliksiak, Dr.J.Nast, Inż.J.Makólski, Mgr.Wierzbicka
Mgr. Feliksiakowa, Ob.Kier. T.Remer, Ob.J.Szczepski, Dr.Pasz-
kowski, Ob.Z.Lorec, Mgr.A.Goljan, Dr.M.Gasowska.
Nieobecni, usprawiedliwieni - Dr.St.Adamczewski i Ob.Wł.Dzieduszycki.

Porządek dzienny

1. Odczytanie protokołu.
2. Komunikaty.
3. Tematyka badań wysunięta przez Komitet Zoologiczny P.A.N. i Komitet parazytologiczny P.A.N. z uwzględnieniem PMZ.
4. Sprawa planu popularyzacji wiedzy entomologicznej.
5. Sprawa zasad przeliczania i wyceniania materiałów naukowych.
6. Sprawa projektów budowy gmachu PMZ.
7. Zatwierdzenie Komitetów Redakcyjnych wydawnictw PMZ.
8. Sprawa honorariów autorskich.
9. Sprawa domku korespondenta czł. Dr. E.Swiderskiego w Podkowie Wschodniej i mieszkania dla Ob.D.Plisko.
10. Podanie Dr. Bazyluka o zasiłek na badania terenowe nad szarańczakami Kielecczyzny.
11. Zmontowanie komisji inwentaryzacyjnej oraz apel w sprawie składania sprawozdań kwartalnych oraz za rok 1952.
12. Wolne wnioski.

W sprawie porządku dziennego Dr.Nast wypowiada się, że jest on za obszerny na jedno posiedzenie i że pożądane jest, aby treść porządku dziennego była podawana do wiadomości przed zebraniem. Mgr. Wierzbicka proponuje, żeby punkt odnoszący się do zasad przeliczania i wyceniania ~~zbiorów~~ materiału naukowego odłożyć do następnego zebrania z powodu nieobecności Dr. Adamczewskiego, przewodniczącego komisji do opracowania metod tej wyceny.

W związku z tymi wypowiedziami Ob.Dyrektor wyjaśnia, że ~~x~~ większość spraw jest krótkich,¹ które jednak muszą być ~~krótko~~ omawiane równolegle. Meritum sprawy wyceny zbiorów w związku z nieobecnością przewodniczącego Komisji odkłada się do najbliższego zebrania. Wówczas kiedy będą miały być omawiane sprawy wymagające uprzednich przygotowań i przemyśleń, porządek dzienny będzie podawany do wiadomości.

ad 2. Komunikaty

Przejęcie PMZ przez PAN

W dn. 18-19.XII.52 na terenie Muzeum zebrała się komisja złożona z przedstawicieli Min.Szkoln.Wyższego w osobach ~~razem~~ Ob.rady Z.Przy-
byłowskiej, Ob.Naczeln.A.Lachowicza, przedstawiciela PAN starsz.

radcy Ob.M.Marczewskiego, przedstawicieli Muzeum Ob.Dyr. Feliksiaka, Dr.J.Nasta i Ob.Kier.T.Remera w sprawie przejęcia PMZ przez PAN.

Komisja zaznajomiła się ze wszystkimi działami pracy w Muzeum, przejrzała księgi administracyjne i sporządziła protokół, który Ob. Dyrektor odczytał na zebraniu.

Ob.Dyrektor dziękuje pracownikom, którzy przyczynili się do zakończenia prac przygotowawczych do przejęcia Muzeum i Komisji pod kierunkiem inż.Makólskiego, która ułatwiła Dyrektorowi kontrolę w tym zakresie.

Kontrola Komisji przejmującej, dokonana systemem wrywkowym, nie wykazała braków, wszystkie spisy inwentarza Komisja znalazła w porządku.

Drugi komunikat odnosi się do przyznania na wnioski Muzeum z grudnia 1952 r. nagrody w wysokości 3.000 zł inż.Makólskiemu za zorganizowanie pracowni chrząszczy, przejawiającej dużą żywotność za szkolenie kadr pracowników naukowych /6 osób/ w tym 4 magistrów.

3-ci komunikat dotyczy dodatków za wysługę lat. Ob.Dyrektor zakomunikował, że udało się pod koniec roku załatwić sprawę wyrównania dodatku za wysługę lat, należnego pracownikom nauki. Wyrównanie to wyniosło łącznie 6.148 zł 80 gr i objęło 8 osób za okres od 1.IV.1950 r.

4-ty komunikat dotyczy awansów pracowników naukowych.

Z dniem 1.VIII.ub.roku Ob. Wł.Dzieduszycki awansował z 7 - 6 ki Ob.A.Kostrowicki z dn. 1.I.b.r. awansował z 8-7 - ki jako starszy preparator. Ob.K.Hennig z IX - VIII ki jako magazynier w charakterze pracownika umysłowego. Ob. Komorowska z dn. 1.I.b.r. otrzymała dodatek służbowy przy jednoczesnej zmianie tytułu z sekretarza administracyjnego na podreferendarza.

Zaangażowano Ob.Mgr. B.Burakowskiego w charakterze asystenta w gr.7 - ej, Ob.Mgr.D.Flisko w 7-ce jako asystenta Biblioteki, oraz Ob. Kocównę i Ob.W.Makulskiego w 8-ce w charakterze preparatorów.

Wystąpiono o nowy układ etatów w ramach zwięzłego preliminarza budżetowego na rok 1953 /47/53/B_I/. Prosimy o następujące zmiany: zamiast 10-ciu 6-tek - 14, zamiast 12-tu 7-ek - 13, zamiast 9-ciu 8-mek - 4. O jedną VI administracyjną dla kierownika działu gospodarczego/Zaopatrzenie i intendentura/, zamiast 3-ch VIII o dwie. ~~Wyrównania~~ Wyrównania zmian płac jest w trakcie opracowywania przez Akademię, okólnik w odpowiednim czasie otrzymamy.

W protokóle z dn.26.IX.52 budżet Muzeum został podany w wersji zwięzłej i rozszerzonej - 1.043 tys. oraz 1.400 tys.

~~ad 2. Ob. Dyrektor podaje do wiadomości, że w protokół z poprzedzenia
dn. 26.IV.52 budżet Muzeum został podany w wersji zwężonej o część
zrezerwowanej na 0,3 tys. zł, a na 400 tys. zł~~

Protokół z dnia 15 listopada przewiduje pomieszczenie dla Zakładów Parazytologii i Ekologii w gmachach Instytutu Zoologicznego PAN.

Następnie Ob. Dyrektor odczytuje zapotrzebowanie na specjalistów ~~z różnych grup~~ poszczególnych grup zwierzęcych, zgłoszone przez Prezydium Kom. Zoolog. /łącznie 90 osób/. Przedyskutowano wszystkie pozycje i zaproponowano pewne zmiany.

Turbellaria		1	specjalista	dobrano
Apterygota	zamiast	1	---	2
Hemiptera	"	5	---	7
Coleoptera	"	8	---	6
Mollusca	"	1	---	2
Pisces	"	4	---	2

ad 3. W związku z planem badań naukowych w dziedzinie zoologii Ob. Dyrektor odczytuje zestawienie wstępne zagadnień szczególnie ważnych i ważnych /centralnych/ z propozycjami dotyczącymi instytucji lub pracowników naukowych, któreby mogły podjąć się opracowania lub zorganizowania w zakresie poszczególnych tematów, związanych z tymi zagadnieniami.

Uwzględnia się w ramach łąk i pastwisk

Awifauna - Stacja Ornitol. FMZ
Mięczaki / Urbanski i Feliksiak

Fauna zadrzewień śródpolnych

Awifauna - Stacja Ornit. FMZ

Metody podniesienia ilościowego i jakościowego pogłowia zwierząt gospodarskich.

Rozmieszczenie i biologia mięczaków, będących żywicielami pośrednimi pasożytów. ^{organizują} - Urbanski i Feliksiak

Zagadnienia ważne /centralne/

Biologia ptaków - Stacja Ornit. FMZ
Ryby wód polskich - Bibliografia - Kowalska i Biblioteka FMZ
Bibliografia darwinizmu w Polsce / Biblioteka FMZ

Niezależnie od powyższego pisma wpłynęło pismo Od Tymczasowego Komitetu Parazytologicznego z dn. 19.XI.52 r. włączające Dyr. Feliksiaka jako współpracownika przy organizowaniu badań związanych z mięczakami.

Mgrż Goljan zabrał głos w sprawie odczytanych tematów do wykonania których włączone jest Muzeum. Jego zdaniem Muzeum nie zostało uwzględnione w tematyce bazy paszowej i przypisuje to niedopatrzeniu ze strony Kierownictwa, proponując aby sprawę ~~rozstrzygnąć~~

pominięcia poddać pod dyskusję pracowników naukowych w rozszerzonym składzie, gdyż wielu młodych pracowników i on sam czują się dotknięci pominięciem w pracach szczególnie ważnych. Ob. Dyrektor wyjaśnia, że zestawienie przeczytane jest jedynie wstępne, że sprawa rozwija się etapami i że w swoim czasie zostaną przez Komitet uwzględnione przez nas tematy, związane z bazą paszową.

- ad 4. Ob. Dyrektor informuje, że wpłynęło pismo ze Zw. Entomologicznego rodzaj ankiety, dotyczące popularyzacji wiedzy entomologicznej. Zebrani wypowiadają się, że na rok 1953 nie przewidują materiałów w zakresie popularyzacji z tej dziedziny.
- ad 5. W związku ze sprawą wyceniania materiałów naukowych, Muzeum wręczyło ~~zadanie~~ naczeln. Lachowiczowi protokół naszej Komisji. Nacz. Lachowicz wypowiedział się, że tę sprawę ^{uważa} ujmować w sposób ~~mniej~~ mniej skomplikowany.
- ad 6. Ob. Dyrektor odczytał protokół z posiedzenia KOFI z dn. 30.X.52 r. na którym to posiedzeniu referował projekt wstępn^{ych} ~~planów~~ ^{budowy} P.M.Z. na Polu Mokotowskim. W związku z realizacją budowy gmachów nowych w naszym Muzeum została w ostatnich czasach wykonana duża praca przez asystentów Ob.Ob. Wł. Dzieduszyckiego i Zb. Swirskiego nad ujednoczeniem założeń projektu i uzupełnień. Przeprowadzono również korektę budynku Wystawowego przez Dział Dydaktyczno Wystawowy z wybitnym udziałem ^{asystenta} Z. Loreca. Przygotowane w ten sposób materiały zostały w dniu 7.I. ~~1953~~ 1953 oddane ~~inż.~~ inż. Kobylańskiemu z pracowni prof. R. Gutta do ujęcia w jedną całość maszynopisu.
- ad 7. Do FMZ skierowano z PAN sekretariatu Naukowego Działu Wydawnictw i Bibliotek szereg pism na ręce Dyrektora. Z tych dwa pisma zatwierdzające skład Komitetów Wydawnictw: Acta, Annales, Fragmenta i Memmorabilia. Przy ostatnim wydawnictwie na wniosek Ob. Dyrektora uwzględniona została osoba Kierownika Biblioteki Ob. T. Remera.
- Na ręce Ob. J. Szczepkiego nadeszło pismo zatwierdzające jego ~~jak~~ jako redaktora odpowiedzialnego Biuletynu Informacyjnego Stacji Orn. W skład Komit. Redakc. miał wejść Ferens z Krakowa. Udział jego ~~już~~ ^{Dr. Bronisław} jednak nie będzie podtrzymywany ze względu na trudności porozumiewania się, co zostało uchwalone na ostatnim posiedzeniu Kom. Redakc.
- Na ręce Ob. Z. Loreca nadeszło pismo, zatwierdzające go na redaktora "Wiwarium".
- Ob. Dr. Paszkowski otrzymał pismo zatwierdzające go na redaktora Biuletynu Dydaktycznego Wystawy PMZ i Przewodnika po Wystawie.
- Ankiety załączone do pism po wypełnieniu przez poszczególnych członków Komitetów, zostaną wysłane do PAN przez FMZ.

ad 8. Ob.Dyrektor komunikuje, że przy wypłacaniu honorariów autor-
skich Muzeum przyjęło najwyższe stawki przewidziane przez PKPG.
Dalej wyjaśnia w związku z zapytaniem autorów co do nie regular-
ności wypłat, że istnieją trudności z powodu braku funduszy.
Zaliczki 50% mogą być w zasadzie wypłacane, co zostało podane w pi-
śmie dotyczącym spraw honorarów do Min.Szkolnictwa Wyższego,
/dotychczas bez odpowiedzi/ ale nie muszą być wypłacane, ponieważ
to ~~six~~ jest uzależnione od posiadania pieniędzy na ten cel.

Mgr. Goljan zwrócił uwagę na nieprzestrzeganie kolejności
drukowania zgłoszonych prac i nie wypłacania zaliczek.

Ob.Dyrektor wyjaśnia, że w związku z płaceniem honorariów,
co w zasadzie jest słuszne, powstają obawy demoralizacji pracow-
ników naukowych, bowiem słyszał już zdanie, że praca naukowa się
nie opłaca.

W zakończeniu Ob.Dyrektor zaznacza, że w pracach młodych
pracowników, zwłaszcza w pracach magisterskich, wykonywanych w
Muzeum, winno być podane miejsce ich wykonania.

~~ad 9.~~ W sprawie kolejności drukowania Dr. Nast jest zdania, że prace
muzealników winny mieć pierwszeństwo przed innymi, jakoś pracy
także nie jest bez znaczenia.

ad. 9. Ob.Dyrektor przedstawił sprawę domku członka korespondenta FMZ
Dr. E.Swiderskiego w Leśnej Podkowie, jako bazy terenowej entomo-
logicznej FMZ, oraz zamieszkania w nim Ob.D.Plisko. W sprawie
~~aparatury~~ zabezpieczenia aparatury tam złożonej pisaliśmy już do
Wojewódzkiej Rady Narodowej 3.V.1951 r. Obecnie z okazji starań
przydziału kwaterek dla Ob. D.Plisko poruszyliśmy sprawę
w PAN. Do pokoiku, w którym zameldowana była Ob.Plisko został
wprowadzony przez Gminną Radę Narodową woźny usunięty ze szkoły.

ad 10. Wpłynęło podanie Dr. Bazyluka o zasiłek ^{w wysokości 820 zł} na pokrycie wyjazdów
w teren w związku z jego pracami naukowymi nad szarańczakami.
Dr. Bazyluk współpracuje z Muzeum i w ubiegłym roku także korzystał
z zasiłku. Uchwalono przyznać i podnieść zasiłek do wysokości
1.200 zł.

ad 11. Dyrektor prosi o składanie sprawozdań kwartalnych i za rok ~~IX~~
1952.

Ob. Dyrektor informuje, że wystąpiliśmy do PAN z propozycją
zarezerwowania każdego zwalnającego się ~~wzdawa~~ pomieszczenia
w domu Dr. Swiderskiego na potrzeby Muzeum.

M. G. zowiska

S p r a w o z d a n i e

z zebrania pracowników naukowych PMZ w dniu 30.I.1953 r

Obecni: Dyr.St.Feliksiak, Dr.J.Nast, Inż.J.Makólski, Ob.J.Szczepski,
Dr.T.Paszkowski, Ob.Z.Lorec, Mgr. J.Feliksiakowa,
Mgr.M.Wierzbiicka, Dr.M.Gąsowska.

Nieobecni, usprawiedliwieni chorobą: Dr.St.Adamczewski, Ob.Wł. Dzie-
duszyci i Ob.Kier.T.Remer.

Porządek dzienny

1. Odśzytanie protokołu poprzedniego zebrania.
2. Planowanie naukowe na 1953 rok.
3. Sprawa rękopisu Prof.J.Dryji.
4. Sprawa stypendiów.
5. Wolne wnioski.

Protokół po dokonaniu poprawek przyjęto.

W uzupełnieniu do spraw honorarów autorskich Dr.J.Nast informuje, że mogą one być podniesione o 50% w szczególnych przypadkach, gdy praca zostanie oceniona jako bardzo trudna przez Komitet Redakcyjny. Ob.Dyrektor wyjaśnia, że decyzja w takich przypadkach wychodzi poza kompetencje redakcji, która musi stosować się do opublikowanych przez PKPG wysokości stawek i w przypadku zaistnienia takiego faktu musiałaby się odwołać do specjalnych czynników np. do Prezydium Rady Ministrów lub do PKPG. Muzeum stosuje stawki najwyższe w/g przepisów P.K.P.G.

ad 2. W związku z planowaniem na 1953 rok w zakresie tematyki naukowej, Ob.Dyrektor komunikuje, że zrobiono kilka zebrań grupowych oraz Wydziałowych, celem wstępnego omówienia tematyki, mającej być zgłoszoną do P.A.N. Mają to być tematy włączające się do zagadnień szczególnie ważnych i ważnych /centralnych/, jak również wynikające ze specjalizacji poszczególnych pracowników. W wyniku tych dyskusji wpłynęły ankiety z wykazem prac indywidualnych i zbiorowych, które zostały przyjęte na komisji składającej się z następujących osób: Ob.Dyr. Feliksiaka, Dr.J.Nasta, Inż.J.Makólskiego, Mgr.M.Wierzbickiej i Dr.M.Gąsowskiej, a na obecnej

konferencji mają być przedyskutowane. Ob.Dyrektor podkreśla, że zespołowe opracowania zagadnień faunistycznych, dotyczących jednego terenu, w danym przypadku stanowisk stepowych doliny Nidy są w historii Muzeum czymś nowym. Następnie przechodzi do przeglądu zgłoszonych tematów, które rozbił na dwie kategorie: tematy zbiorowe i indywidualne.

W Wydziale Śwadów - Dział Coleoptera zgłosił 11 tematów, inne Działy - 6 tematów. Wśród tematów są uwzględnione Katalogi, co do których Dr.J.Nast wyowiada się, że jako wydawnictwa Muzeum winny być ujednolicone. W wyniku dyskusji nad tematami uzgodniono, żeby bliżej sprecyzować zakres klucza do rodziny Sylphidae, także wprowadzić poprawkę do tematu Mgr. R.Bielawskiego p.t. Wędrowki biedronek i ich znaczenie biologiczne, zastępując "wędrowki" przez "migracje lokalne".

Naogół zgłoszono dużo tematów, część ich jednak po porozumieniu się z zainteresowanymi została wycofana. Nie należy obawiać się, żeby tematy nie zgłoszone w terminie, nie mogły być zgłoszone następnym roku.

Wydział bezkręgowców zgłosił 4 tematy indywidualne. Ta szczupłość tłumaczy się małą ilością pracowników i stopniem ich przygotowania. Są to jeszcze studenci. Zebrani zwrócili uwagę na poniechanie przez Ob.A.Chodorowskiego pracy nad Nemertini słodkowodnymi. Postanowiono wpłynąć na niego i zachęcić do kontynuowania poszukiwań.

Wydział Kręgowców zgłosił dwa tematy.

Stacja Ornitologiczna. W związku z tym, że Komitet Zoologiczny P.A.N. włącza Stację do opracowania zagadnień podniesienia bazy psszowej, zebrani zgodzili się, że należy udział Stacji w tych pracach rozumieć jako czynnika koordynującego badania w tym zakresie na odcinku ornitologii. Koncepcja Dr.J.Nasta zwołania wspólnej konferencji ornitologów upadła, zgodzono się, że Muzeum zwróci się z ankietami do poszczególnych specjalistów w dziedzinie ornitologii, aby po wypełnieniu skierowali je bezpośrednio do Komitetu Zoologicznego.

przesyłając odpisy ankiety do P.M.Z.

Ob.J.Szczepki informuje, że niektórzy ornitolodzy jak Prof. K.Szarski z Wrocławia nadesłał list do Stacji informując nad czym pracuje i prosząc o włączenie się do współpracy ze Stacją. Dr.Bronisław Ferens z Krakowa wyraził ustnie chęć współpracowania ze Stacją.

Tematyka zespołowa. Wydział Entomologiczny zgłosił temat zbiorowy "Badania porównawcze nad fauną łąkową środowisk naturalnych i sztucznych w dolinie rzeki Nidy", w tym "Badanie genezy i dynamiki" jako temat szczególny. Badania te w ogólnym ujęciu były zapoczątkowane przez Dr.Adamczewskiego i Ob.A.Kostrowickiego. Dr.Adamczewski ostatecznie wycofał się natomiast Ob.Kostrowicki postawił koncepcję i zainteresował nią wiele osób, które zgłosiły swój akces do pracy, nad poszczególnymi grupami fauny.

Opracowanie wymaga wyjazdów, obliczonych ogólnie na 500 osobodni do dwu miejscowości - Owczary i Krzyżanowice - w okolicach Buska. Koszta oszacowano na 25.000 zł. Dr. Nast podkreśla, że otrzymanie subsydium i tylko w wysokości wyżej wymienionej umożliwi rozpoczęcie i prowadzenie badań, częściowe tylko uwzględnienie kosztów uniemożliwi podjęcie pracy, ponieważ badania muszą być synchronizowane. Drugim warunkiem jest zapewnienie subsydiów tylko z jednego źródła, gdyż w przeciwnym razie zaistnieją trudności w składaniu sprawozdań z przebiegu prac.

Dr. Nast informuje, że na zebraniu wewnętrznym wydziałowym postanowiono nie typować nikogo jako kierownika naukowego, wychodząc z założenia, że jest to praca zespołowa i publikacje będą indywidualne. Ze względów formalnych musi być podpis kierownika w danym przypadku Dr.J.Nasta, jako kierownika Wydziału. Zastępcami będą ObOb A.Kostrowicki i Mgr.A.Goljan, który obejmie dział gospodarczy w terenie.

Temat zbiorowy z dziedziny ornitologii, zgłoszony przez Mgr.Zb.Swirskiego i Ob.Wł.Dzieduszyckiego wywołał krytyczne uwagi.

Ob. Dyrektor zaproponował przedyskutować go przez specjalną komisję.

Projekty opracowania doliny Nidy przez inne grupy, między innymi przez grupę hydrobiologiczną, natrafiały na trudności, ze strony niektórych przedstawicieli grupy entomologicznej a to ze względu na nie-
możliwość zakwaterowania i wyżywienia na danym terenie, jak też trudności koordynowania prac zbyt wielu grup.

- ad 3. Dn. 15.IX.1951 r. Komisja Popierania Twórczości Naukowej i Artystycznej przy Prezydium Rady Ministrów, przesłała do P.M.Z. rękopis Prof. A. Dryji pod tytułem "Polimorfizm gatunku". Dyrektor St. Feliksiewicz, Dr. J. Nast i Dr. St. Adamczewski mieli przejrzeć pracę. Dn. 2.X.1951 r. Dr. J. Nast otrzymał rękopis i po zaznajomieniu się przekazał Dr. Adamczewskiemu. Dn. 22.XI.51 r. Prof. Dryja dostarczył drugi tom swojej pracy. Oba tomy mają 2000 stron maszynopisu. Praca na ogół wartościowa, przeładowana jest stylem gawędziarskim, żmudna do czytania, wobec czego zwrócono się do autora, aby streścił na 300 stronicach w jednolitym ujęciu. Na to nowe opracowanie Muzeum ułatwiło Prof. Dryji uzyskanie stypendium w wysokości 600 zł miesięcznie na przeciąg sześciu miesięcy.

Dr. Adamczewski, który miał napisać recenzję całości pracy Prof. A. Dryji po roku zwrócił maszynopis w dniu 30.I.1953 r. bez dokonania recenzji. Ponieważ ^{ze względu} na obecny stan ~~swego~~ jego zdrowia recenzji tej nie dokona, postanowiono tę pracę w formie skróconej przekazać Wydziałowi II P.A.N., który według kompetencji przydzieli rękopis recenzentowi - genetykowi.

- ad.4. Pięciu asystentów naszej Instytucji złożyło indywidualnie podanie do P.A.N. o stypendia na prace naukowe. W związku z powyższym Ob. Dyrektor wyjaśnił, że Muzeum nie otrzymało w swoim czasie żadnego pisma od Akademii w sprawie składania wniosków o stypendia

a pracownicy przeprowadzili starania z konieczności indywidualnie. Obecnie Akademia jednak zwróciła się do Instytucji z prośbą o wystawienie opinii o poszczególnych petentach. Muzeum nie mogło ^{prosić} ~~ubiec~~ sprawy uzyskania stypendiów dla swych pracowników ze względów formalnych, ponieważ załatwić mógł je jedynie Instytut Zoologiczny. Na przyszłość Instytucja nie będzie pomijana przy wystawianiu kandydatów na stypendia naukowe.

ad. 5. " w wolnych wnioskach została poruszona sprawa pozyskania powielacza elektrycznego na potrzeby wewnętrzne Muzeum. Mgr. Golian zajmie się zebraniem informacji co do ceny i typu najodpowiedniejszego.

M. G. Sawicki.

SPIS ILUSTRACJI

- Ryc. 1. Płyta nagrobna Feliksa Pawła Jarockiego, Cmentarz Powązkowski w Warszawie. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 2. „Żubr Jarockiego” pozyskany przez Gabinet Zoologiczny w 1827 roku, fotografia z lat 30. XX w. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 3. Jan Tańfilowski, Pawilon Oddziału Sztuk Pięknych (tzw. Gmach Pomuzealny, obecnie siedziba Wydziału Historycznego UW), 1827, rysunek. Archiwum Główne Akt Dawnych.
- Ryc. 4. Pałac Kazimierzowski, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 5. Pawilon Sztuk Pięknych (tzw. Gmach Pomuzealny, obecnie siedziba Wydziału Historycznego UW), na pierwszym piętrze mieścił się Gabinet Zoologiczny, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 6. Wnętrze Gabinetu Zoologicznego, rycina według rysunku Wojciecha Gersona, „Tygodnik Ilustrowany”, 1869. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 7. Wnętrze Gabinetu Zoologicznego, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 8. Klatka schodowa Pawilonu Sztuk Pięknych, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 9. Wnętrze Gabinetu Zoologicznego, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 10. Jan Feliks Piwarski, Klatka schodowa w Pawilonie Sztuk Pięknych, rysunek podmalowany akwarelą, lata 20. XIX w. Muzeum Narodowe w Warszawie.
- Ryc. 11. Deska umieszczona wewnątrz spreparowanego słonia pozyskanego przez Gabinet Zoologiczny w 1827 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 12. Orłosepy. Wystawa Państwowego Muzeum Zoologicznego, lata 20. XX w. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 13. Aleksander Branicki (1821–1877). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 14. Konstanty Branicki (1824–1884). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 15. Bychawka, miejsce zamieszkania Władysława Taczanowskiego w latach 1845–49 u księdza Walentego Baranowskiego (później Biskupa Lubelskiego), zebrane tu ptaki zostały włączone do kolekcji ornitologicznej Gabinetu Zoologicznego, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 16. Bychawka, plebania i kościół, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.

- Ryc. 17. Bychawka, plebania, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 18. Bychawka, szkoła parafialna, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 19. Władysław Taczanowski (1819–1890). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 20. Władysław Taczanowski (1819–1890). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 21. Od lewej: Antoni Waga (1799–1890), Konstanty Branicki (1824–1884), Władysław Taczanowski (1819–1890). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 22. Henryk Dziedzicki (1847–1921). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 23. Od lewej: Jan Sztolcman (1854–1928), Józef Siemiradzki (1858–1933) oraz pies Sztolcmana – Dżok, Suayaquil (Ekwador), 1883 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 24. Jan Sztolcman (1854–1928). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 25. Od lewej: Antoni Wagner (1860–1928), Jan Sztolcman (1854–1928). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 26. August Wrześniowski (1836–1892). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 27. Benedykt Dybowski (1833–1930). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 28. Benedykt Dybowski w czasie zesłania na Sybir nad Bajkał, lata 1866–1868. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 29. Dom Dybowskiego w Kultuku na Syberii, 1926 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 30. Benedykt Dybowski (1833–1930). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 31. Michał Siedlecki (1873–1940). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 32. Antoni Wagner (1860–1928). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 33. Janusz Domaniewski (1891–1954), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, 1920 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 34. Janusz Domaniewski (1891–1954). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 35. Od lewej: Janusz Domaniewski (1891–1954), Jan Sztolcman (1854–1928), Tadeusz Chrostowski (1878–1923), Władysław Poliński (1885–1930), 1919 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 36. Janusz Domaniewski (1891–1954), 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 37. Goryl na wystawie Państwowego Muzeum Zoologicznego w Gmachu Pomuzealnym, 1932 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 38–39. Pożar budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego (obecnie Gmach Pomuzealny), 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.
- Ryc. 40. Pożar budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego mieszczącego się w Gmachu Pomuzealnym, 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.
- Ryc. 41. Przenoszenie obiektów muzealnych po pożarze budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego (Gmachu Pomuzealnego) do namiotów rozstawionych przed Szkołą Główną, 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.
- Ryc. 42–43. Przenoszenie obiektów muzealnych po pożarze budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego (Gmachu Pomuzealnego) do namiotów rozstawionych przed Szkołą Główną, 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

- Ryc. 44. Wacław Roszkowski (1886–1944), Skarżysko, 1908 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 45. Tadeusz Jacewski (1899–1974), uczestnik II Powstania Śląskiego (1921), żołnierz 16 Kompanii Obrony Warszawy (wrzesień 1939), żołnierz Armii Krajowej (Kedyw), uczestnik powstania warszawskiego, bezpośrednio po uwolnieniu z obozu jenieckiego – Lubeka, maj 1945. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 46. Tadeusz Jacewski (1899–1974). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 47. Od lewej: Tadeusz Jacewski (1899–1974), Vladimir Landa, Georgij Paspalev, akademik Jewgienij N. Pawłowski, Leokadia Jarecka, Leningrad, 1958 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 48. Od lewej: Tadeusz Jacewski (1899–1974), Kazimierz Kowalski (1925–2007), Leningrad, 1959 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 49. Tadeusz Jacewski (1899–1974), Zygmunt Fedorowicz (1889–1973), grób Jana Sztolcmana i jego siostry, Wilanów. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 50. Stanisław Feliksiak (1906–1992), 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 51. Stanisław Feliksiak (1906–1992). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 52. Janusz Nast (1908–1991). Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 53–63. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 64. Państwowe Muzeum Zoologiczne, posesja przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok, podwórko z widocznymi wykopami, w których ukryto zbiory w listopadzie 1944 roku. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 65. Państwowe Muzeum Zoologiczne, parterowy budynek, w którym urządzone wystawę, widok od ulicy Wilczej, 1946 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 66. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek wystawienniczy, wejście od ulicy Wilczej. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 67. Państwowe Muzeum Zoologiczne, ul. Wilcza 64, budynek wystawienniczy od strony podwórka. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 68. Lirogon i ptak rajski, wystawa urządzone w 1946 roku przez Państwowe Muzeum Zoologiczne, ul. Wilcza 64. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 69. Państwowe Muzeum Zoologiczne, ul. Wilcza 64, brama wjazdowa. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 70. Państwowe Muzeum Zoologiczne, ul. Wilcza 64, preparatornia, 1956 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 71. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, wejście do 5-piętrowej oficyny, 1956 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 72. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, budynek wystawienniczy, wejście od podwórka, 1962 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 73. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1962 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 74. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, budynek wystawienniczy, wejście od ulicy Wilczej, 1965 rok. Archiwum MiIZ PAN.

- Ryc. 75. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, ulica Wilcza 64, brama wjazdowa, 1965 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 76. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, posesja przy ulicy Wilczej 64, dziedziniec wewnętrzny, 1965 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 77–80. Strzyżew (obecnie gmina Kampinos, woj. mazowieckie), budynki gospodarcze, w których przechowywano zbiory zoologiczne, 1966 rok. Archiwum MiIZ PAN.
- Ryc. 81. „Orzeł i pięć gwiazd Uniwersytetu. Wystawa z okazji jubileuszu 200-lecia Uniwersytetu Warszawskiego poświęcona narodzinom uczelni”. Zabytkowy pałac Tyszkiewiczów-Potockich przy Krakowskim Przedmieściu 32. Foto. H. Kowalski, 2016.
- Ryc. 82. Oryginalne eksponaty pochodzące z Gabinetu Zoologicznego na wystawie „Orzeł i pięć gwiazd Uniwersytetu”. Foto. H. Kowalski, 2016.
- Ryc. 83. Orzeł ze zbiorów Sylwiusza Münkwitza zakupionych w 1816 roku dla Gabinetu Zoologicznego. Wystawa „Orzeł i pięć gwiazd Uniwersytetu”. Foto. H. Kowalski, 2016.

ILUSTRACJE

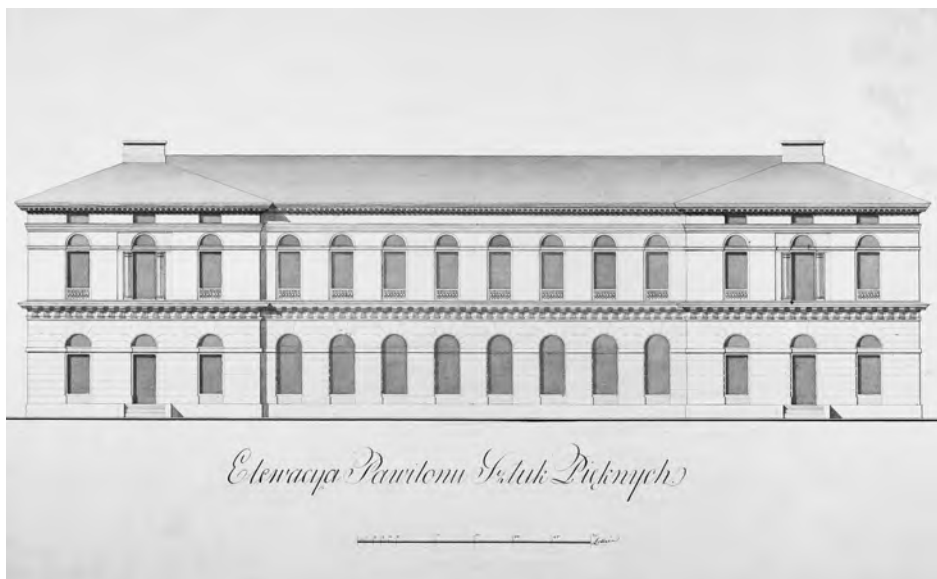

Ryc. 1. Płyta nagrobna Feliksa Pawła Jarockiego, Cmentarz Powązkowski w Warszawie. Archiwum MiIZ PAN.

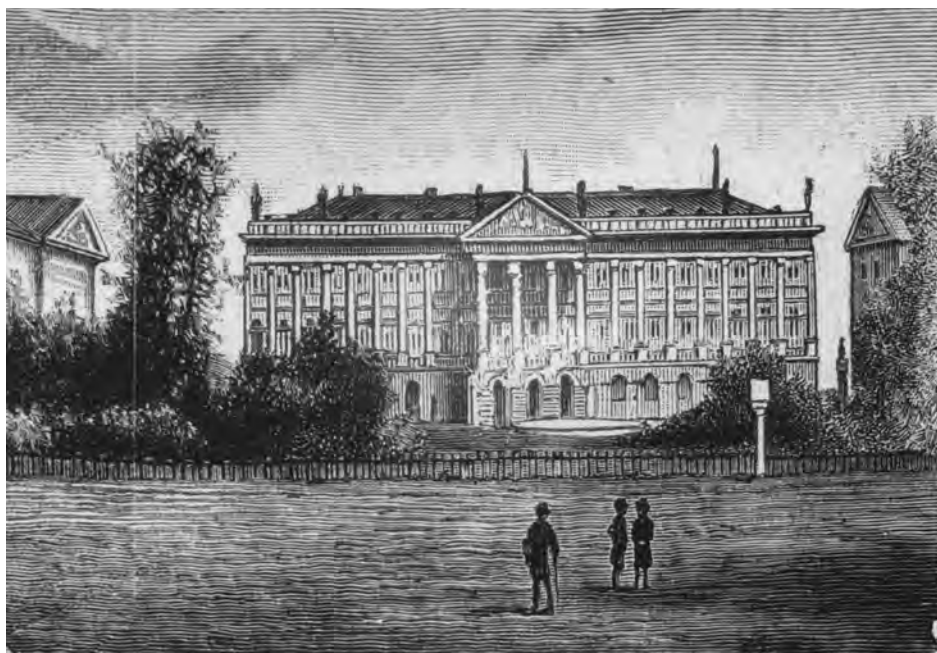

Ryc. 2. „Żubr Jarockiego” pozyskany przez Gabinet Zoologiczny w 1827 roku, fotografia z lat 30. XX w. Archiwum MiIZ PAN.

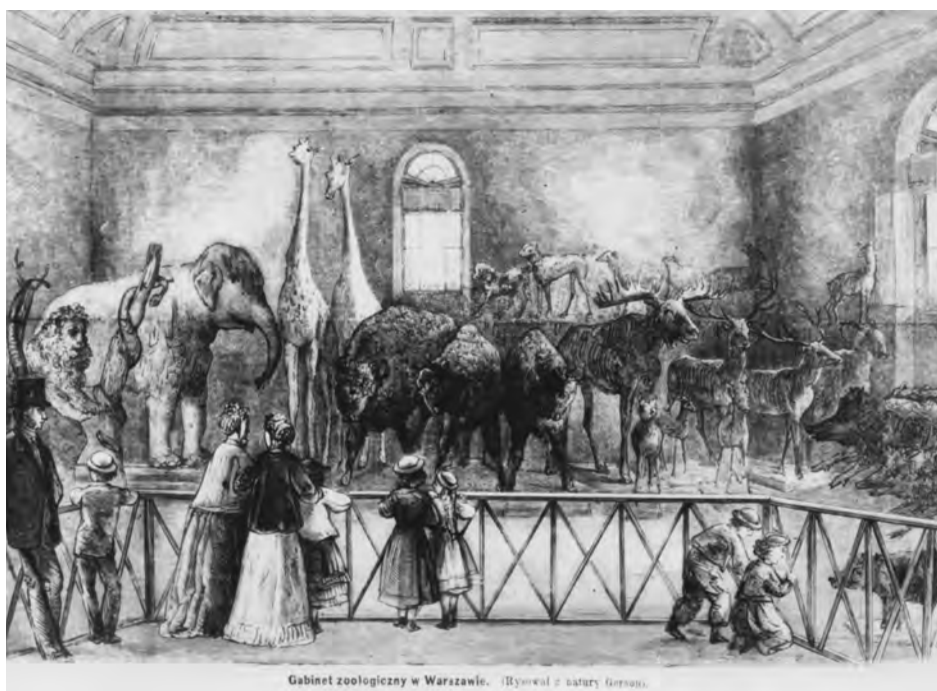
Ryc. 3. Jan Tafelowski, Pawilon Oddziału Sztuk Pięknych (tzw. Gmach Pomuzealny, obecnie siedziba Wydziału Historycznego UW), 1827 rok, rysunek. Archiwum Główne Akt Dawnych.

Ryc. 4. Pałac Kazimierzowski, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 5. Pawilon Sztuk Pięknych (tzw. Gmach Pomuzealny, obecnie siedziba Wydziału Historycznego UW), na pierwszym piętrze mieścił się Gabinet Zoologiczny, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.

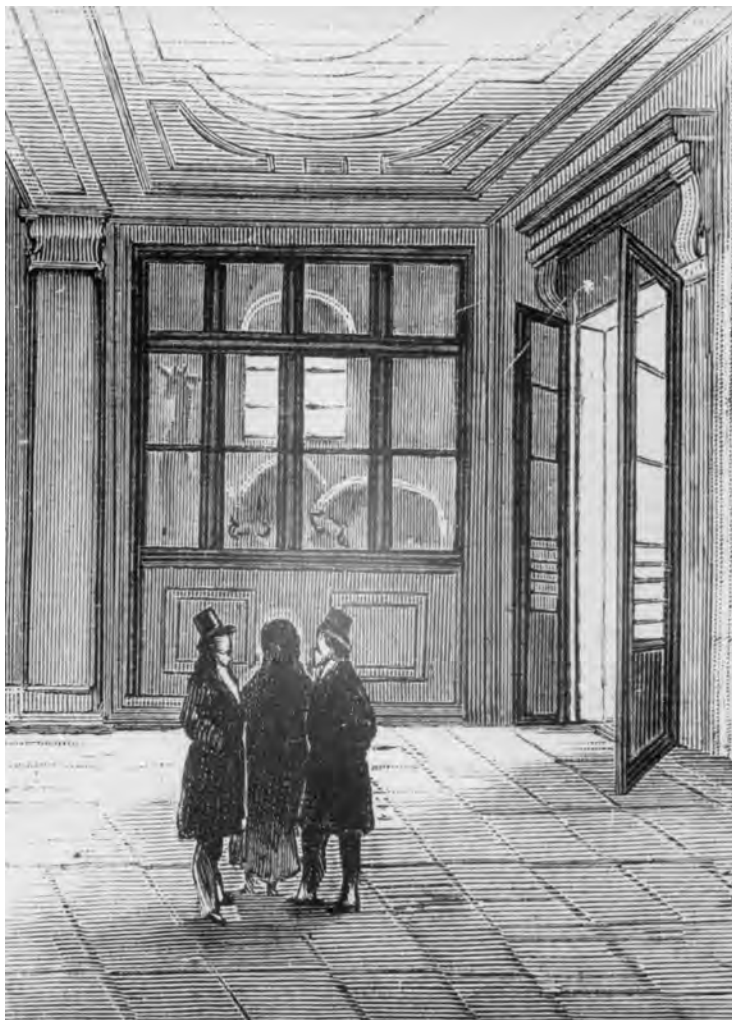
Ryc. 6. Wnętrze Gabinetu Zoologicznego, rycina według rysunku Wojciecha Gersona, „Tygodnik Ilustrowany”, 1869. Archiwum MiIZ PAN.

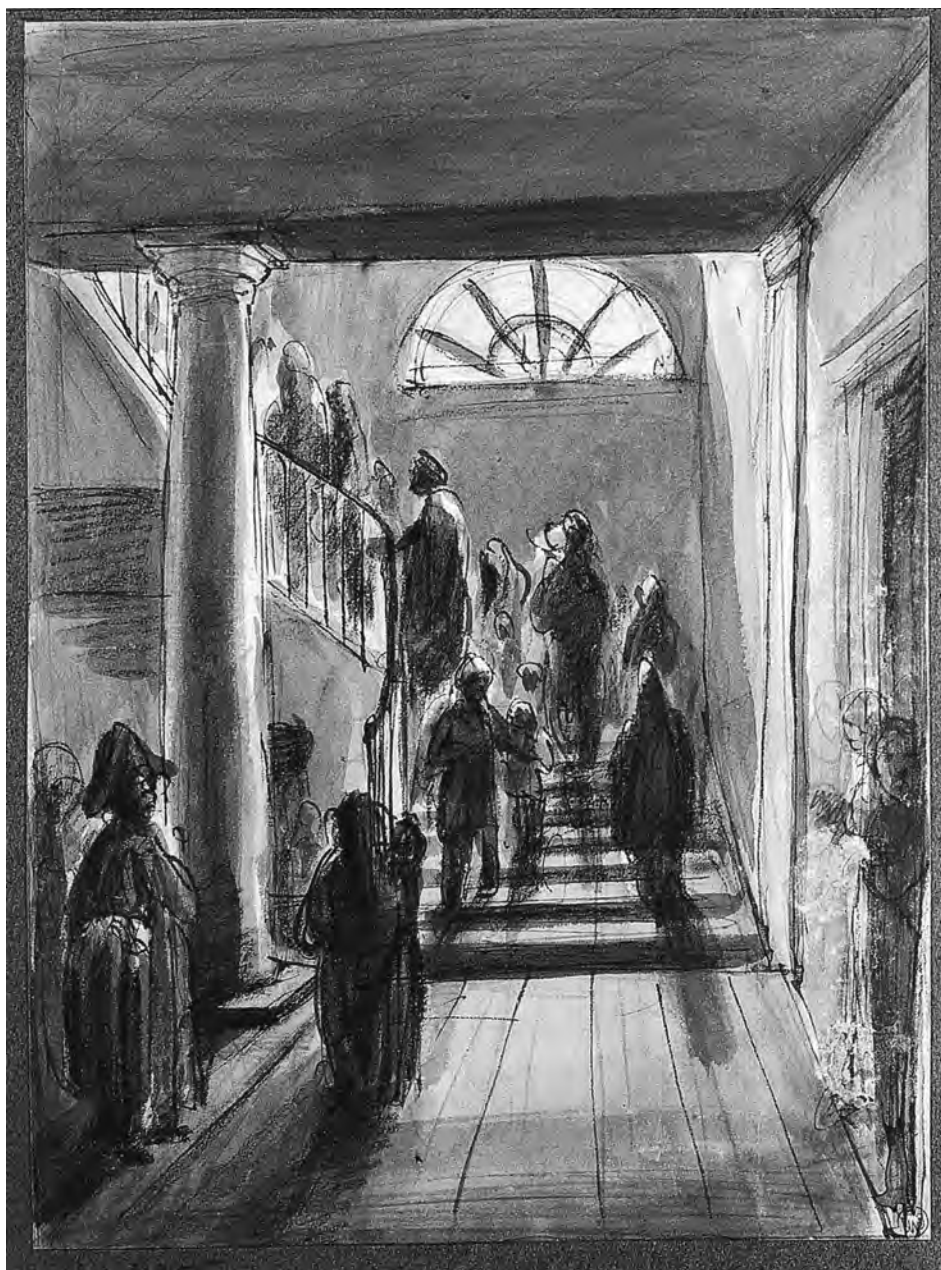
Ryc. 7. Wnętrze Gabinetu Zoologicznego, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.

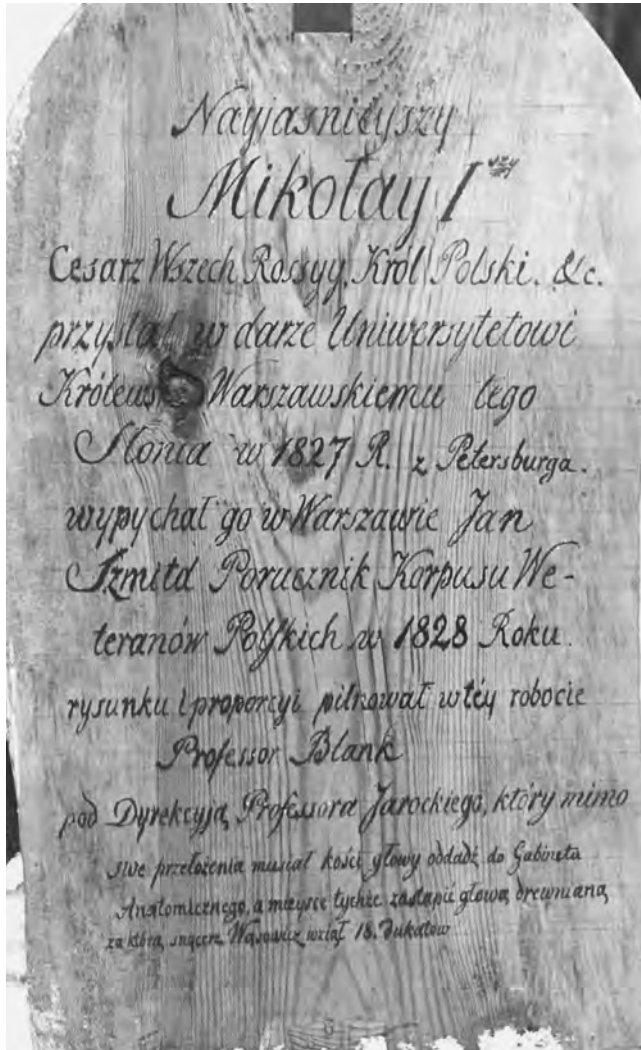
Ryc. 8. Klatka schodowa Pawilonu Sztuk Pięknych, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 9. Wnętrze Gabinetu Zoologicznego, rycina, „Biesiada Literacka”, 1882, nr 317. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 10. Jan Feliks Piwarski, Klatka schodowa w Pawilonie Sztuk Pięknych, rysunek podmalowany akwarelą, lata 20. XIX w. Muzeum Narodowe w Warszawie.

Ryc. 11. Deska umieszczona wewnątrz spreparowanego słonia pozyskanego przez Gabinet Zoologiczny w 1827 roku. Archiwum MiZ PAN.

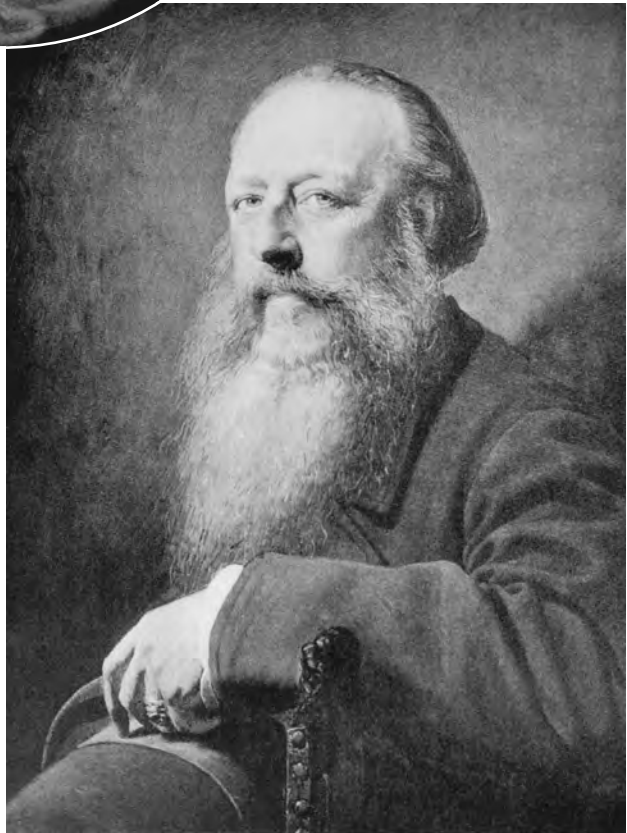

Ryc. 12. Orłospęty. Wystawa Państwowego Muzeum Zoologicznego, lata 30. XX w. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 13. Aleksander Branicki (1821–
–1877). Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 14. Konstanty Branicki
(1824–1884). Archiwum
MiZ PAN.

Ryc. 15. Bychawka, miejsce zamieszkania Władysława Taczanowskiego w latach 1845–49 u księdza Walentego Baranowskiego (później Biskupa Lubelskiego), zebrane tu ptaki zostały włączone do kolekcji ornitologicznej Gabinetu Zoologicznego, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 16. Bychawka, plebania i kościół, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 17. Bychawka, plebania, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.

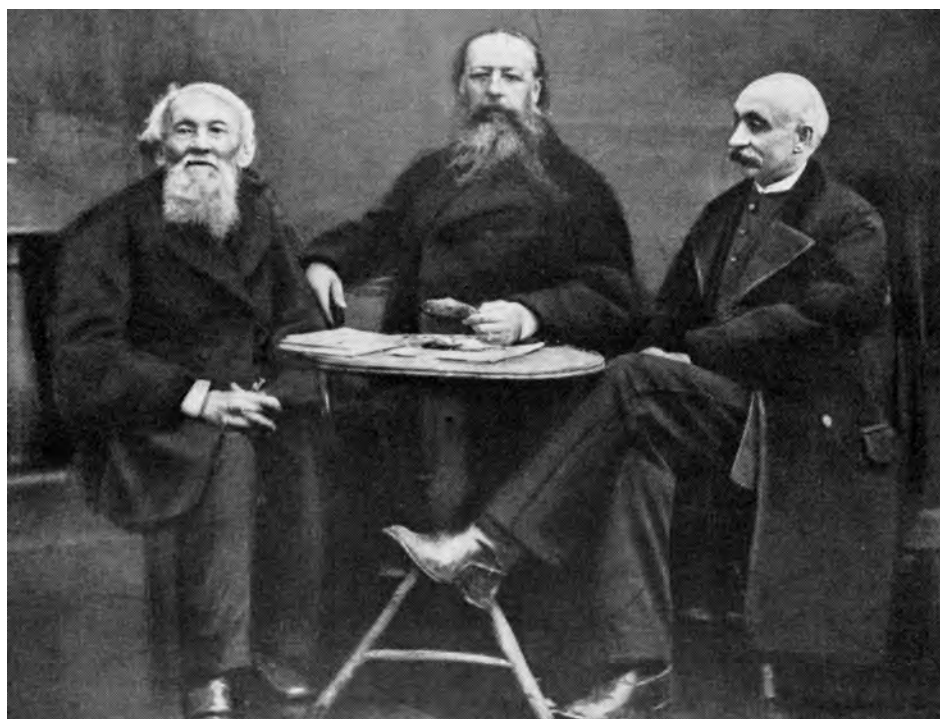
Ryc. 18. Bychawka, szkoła parafialna, 1969 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 19. Władysław Taczanowski (1819–1890). Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 20. Władysław Taczanowski (1819–1890).
Archiwum MiIZ PAN.

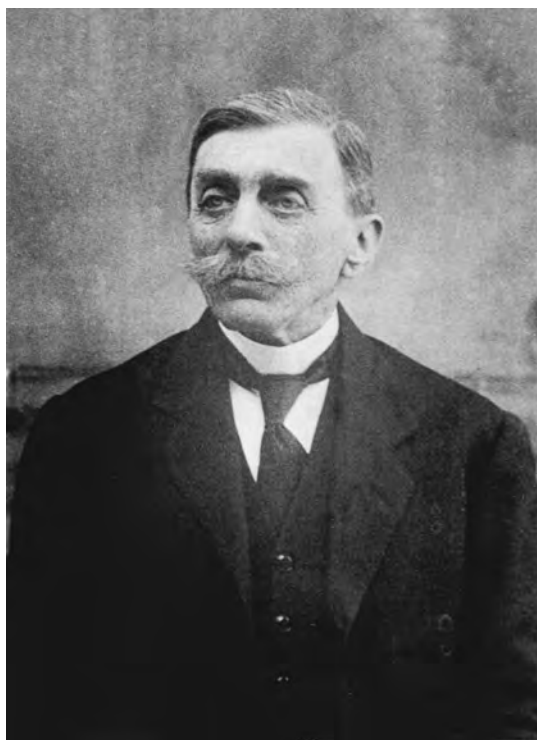
Ryc. 21. Od lewej: Antoni Waga (1799–1890), Konstanty Branicki (1824–1884),
Władysław Taczanowski (1819–1890). Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 22. Henryk Dziedzicki (1847–1921). Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 23. Od lewej: Jan Sztolcman (1854–1928), Józef Siemiradzki (1858–1933) oraz pies Sztolcmana – Dżok, Suayaquil (Ekwador), 1883 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 24. Jan Sztolcman (1854–1928). Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 25. Od lewej: Antoni Wagner (1860–1928), Jan Sztolcman (1854–1928). Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 26. August Wrześniowski (1836–
–1892). Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 27. Benedykt Dybowski (1833–1930).
Archiwum MiIZ PAN.

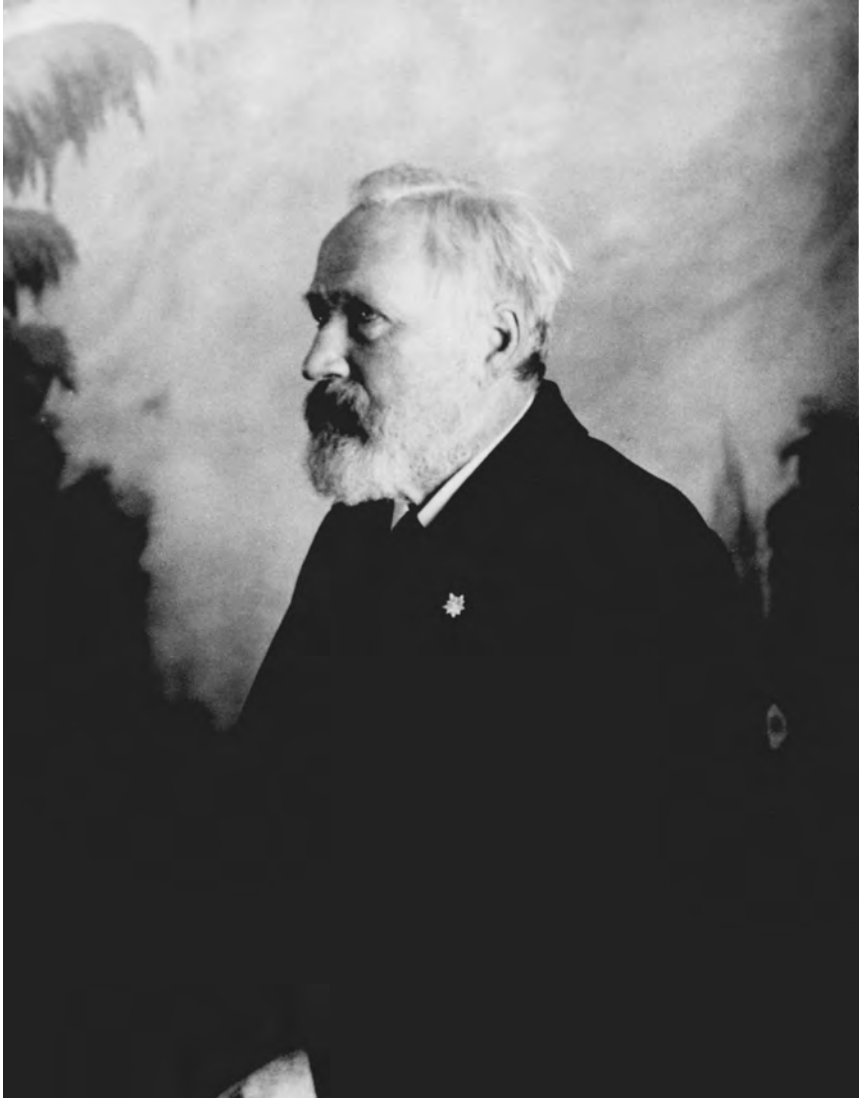

Ryc. 28. Benedykt Dybowski w czasie zesłania na Sybir nad Bajkał, lata 1866–1868. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 29. Dom Dybowskiego w Kultuku na Syberii, 1926 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 30. Benedykt Dybowski (1833–1930). Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 31. Michał Siedlecki (1873–1940).
Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 32. Antoni Wagner (1860–1928).
Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 33. Janusz Domaniewski (1891–1954), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, 1920 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 34. Janusz Domaniewski (1891–1954). Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 35. Od lewej: Janusz Domaniewski (1891–1954), Jan Sztolcman (1854–1928), Tadeusz Chrostowski (1878–1923), Władysław Poliński (1885–1930), 1919 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 36. Janusz Domaniewski (1891–1954), 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 37. Goryl na wystawie Państwowego Muzeum Zoologicznego w Gmachu Pomuzealnym, 1932 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 38–39. Pożar budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego (obecnie Gmach Pomuzealny), 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Ryc. 40. Pożar budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego mieszczącego się w Gmachu Pomuzealnym, 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

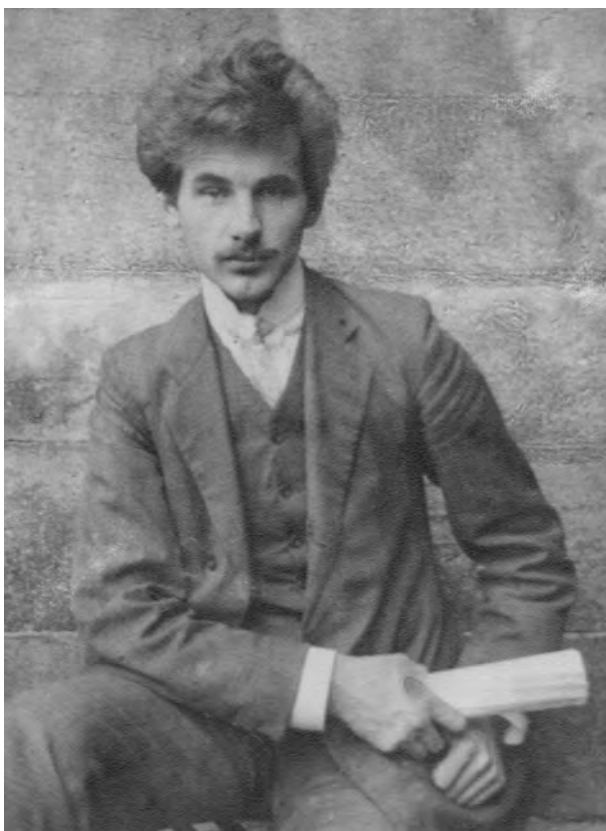

Ryc. 41. Przenoszenie obiektów muzealnych po pożarze budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego (Gmachu Pomuzealnego) do namiotów rozstawionych przed Szkołą Główną, 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Ryc. 42–43. Przenoszenie obiektów muzealnych po pożarze budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego (Gmachu Pomuzealnego) do namiotów rozstawionych przed Szkołą Główną, 1935 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Ryc. 44. Waclaw Roszkowski (1886–1944), Skarżysko,
1908 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 45. Tadeusz Jaczewski (1899–1974), uczestnik II Powstania Śląskiego (1921), żołnierz 16 Kompanii Obrony Warszawy (wrzesień 1939), żołnierz Armii Krajowej (Kedyw), uczestnik powstania warszawskiego, bezpośrednio po uwolnieniu z obozu jenieckiego – Lubeka, maj 1945. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 46. Tadeusz Jaczewski (1899–1974). Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 47. Od lewej: Tadeusz Jaczewski (1899–1974), Vladimir Landa, Georgij Paspalev, akademik Jewgienij N. Pawłowski, Leokadia Jarecka, Leningrad, 1958 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 48. Od lewej: Tadeusz Jaczewski (1899–1974), Kazimierz Kowalski (1925–2007), Leningrad, 1959 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 49. Tadeusz Jaczewski (1899–1974), Zygmunt Fedorowicz (1889–1973), grób Jana Sztolcmana i jego siostry, Wilanów. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 50. Stanisław Feliksiak
(1906–1992), 1945 rok.
Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 51. Stanisław Feliksiak (1906–1992). Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 52. Janusz Nast (1908–1991). Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 53–54. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 55–56. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 57–58. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 59–60. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 61–62. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 63. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 64. Państwowe Muzeum Zoologiczne, posesja przy ulicy Wilczej 64, 1945 rok, podwórko z widocznymi wykopami, w których ukryto zbiory w listopadzie 1944 roku. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 65. Państwowe Muzeum Zoologiczne, parterowy budynek, w którym urządzono wystawę, widok od ulicy Wilczej, 1946 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 66. Państwowe Muzeum Zoologiczne, budynek wystawienniczy, wejście od ulicy Wilczej. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 67. Państwowe Muzeum Zoologiczne, ul. Wilcza 64, budynek wystawienniczy od strony podwórka. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 68. Lirogon i ptak rajski, wystawa urządzona w 1946 roku przez Państwowe Muzeum Zoologiczne, ul. Wilcza 64. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 69. Państwowe Muzeum Zoologiczne,
ul. Wilcza 64, brama wjazdowa. Archiwum
MiZ PAN.

Ryc. 70. Państwowe Muzeum Zoologiczne,
ul. Wilcza 64, preparatornia, 1956 rok.
Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 71. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, wejście do 5-piętrowej oficyny, 1956 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 72. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, budynek wystawienniczy, wejście od podwórka, 1962 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 73. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, budynek przy ulicy Wilczej 64, 1962 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 74. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, budynek wystawienniczy, wejście od ulicy Wilczej, 1965 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 75. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, ulica Wilcza 64, brama wjazdowa, 1965 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 76. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk, posesja przy ulicy Wilczej 64, dziedziniec wewnętrzny, 1965 rok. Archiwum MiZ PAN.

Ryc. 77–78. Strzyżew (obecnie gmina Kampinos, woj. mazowieckie), budynki gospodarcze, w których przechowywano zbiory zoologiczne, 1966 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 79–80. Strzyżew (obecnie gmina Kampinos, woj. mazowieckie), budynki gospodarcze, w których przechowywano zbiory zoologiczne, 1966 rok. Archiwum MiIZ PAN.

Ryc. 81. „Orzeł i pięć gwiazd Uniwersytetu”. Wystawa z okazji jubileuszu 200-lecia Uniwersytetu Warszawskiego poświęcona narodzinom uczelni”. Zabytkowy pałac Tyszkiewiczów-Potockich przy Krakowskim Przedmieściu 32. Foto. H. Kowalski, 2016.

Ryc. 82. Oryginalne eksponaty pochodzące z Gabinetu Zoologicznego na wystawie „Orzeł i pięć gwiazd Uniwersytetu”. Foto. H. Kowalski, 2016.

Ryc. 83. Orzeł ze zbiorów Sylwiusza Münkwitza zakupionych w 1816 roku dla Gabinetu Zoologicznego. Wystawa „Orzeł i pięć gwiazd Uniwersytetu”. Foto. H. Kowalski, 2016.